

**T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Heykel Ana Sanat Dalı**

HEYKEL VE SANAT TERAPİSİ

Özge KAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2011

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Heykel Ana Sanat Dalı

HEYKEL VE SANAT TERAPİSİ

Özge KAR

Danışman
Yrd. Doç. Metin ŞEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2011

Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

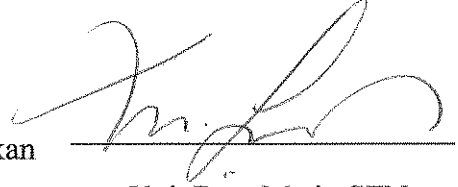
Özge Kar tarafından hazırlanan Heykel ve Sanat Terapisi başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Heykel Ana Sanat Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başarılı

Başarısız

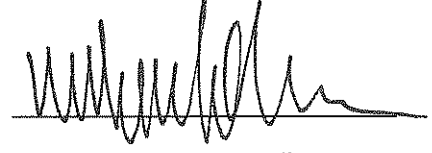
Başkan

Yrd. Doç. Metin ŞEN
(Danışman)

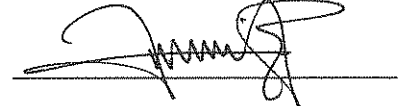
Üye

Doç. Mustafa YÜKSEL

Üye

Yrd. Doç. H. Arif BAĞCIVAN

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylıyorum.

ÖNSÖZ

Sanat terapisi 20. yüzyılın başlarında keşfedilmeye başlanmış ve insanlık açısından oldukça yeni bir kavramdır. Ülkemizde ise, birkaç profesyonel hariç, sanat terapisi ile ilgili farkındalık yok denilecek düzeydedir. Adında “Sanat” bulunmasına rağmen, ülkemizde genelde psikologlar tarafından sahiplenilmiş ve sanat eğitimcileri ve sanatçılar konunun dışında yer almıştır. Oysa sanat terapisi, sanatın hemen tüm türlerinden yararlanan multidisipliner bir alandır ve uygulaması bir ekip ve işbirliği çalışması gerektirmektedir.

Bu çalışmaya karar verme sürecinde yaptığım araştırmada; ülkemizde henüz yeni duyulmaya başlayan sanat terapisi alanında sadece birkaç çalışma mevcut olduğunu gözlemledim. Ancak ülkemizde, spesifik olarak ne hastanede tedavi gören çocuklar ile yapılmış, ne de kil ile uygulanan sanat terapisi alanında hiçbir çalışma olmadığını, hatta tüm dünya literatüründe bu konuları işleyen yalnızca birkaç araştırma olduğunu tespit ettim. Bu nedenle çalışmamın konusunu heykel yoluyla sanat terapisi ve uygulama popülasyonu olarak da hastanede tedavi gören çocuklar olarak belirledim.

Bu zorlu süreçte; çalışmanın hastane bölümünde desteklerinden dolayı, Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Hematolojisi Bilim Dalı Başkanı Doç. Dr. Sema Ünal’a, Çocuk Sanat Evi sorumlu hemşiresi Kiraz Bolaç’a’ Çocuk Psikiyatrisi Anabilim Dalı Başkanı Doç. Dr. Fevziye Toros’a, Çocuk Psikiyatrisi Uzmanı Dr. Veli Yıldırım’a, çocuk hastaların ebeveynlerine, çalışmanın tüm aşamalarında bilgi ve deneyimlerinden faydalanma olanağı sağlayan tez danışmanım Yrd. Doç. Metin Şen’e ve bu sürecin başından beri yanımda olan eşime teşekkür ederim.

ÖZET

HEYKEL VE SANAT TERAPİSİ

Genel anlamıyla yaratıcılığın ve hayal gücünün ifadesi olarak tanımlanan sanatın oldukça başarılı ve etkili bir dışavurum aracı olduğu ve insanlar için yaşam kalitesini iyileştirici bir kapasiteye sahip olduğu bilinmektedir. Geçmiş tarihlerden bu yana, sanatın iyileştirici gücünden farklı biçimlerde yararlanılmıştır. Zaman içerisinde sanatın yaratıcı sürecinin, iyileştirici ve rehabilite edici etkilerinin temelinde, tamamlayıcı bir terapi yöntemi olarak “sanat terapisi” ortaya çıkmıştır.

Sanat terapisi, tedavi edici süreç ile yaratıcı sürecin birleşmesi olarak tanımlanan ve sanatın hemen tüm türlerinden yararlanan multidisipliner bir alandır. Sanat terapisinin amacı; bilinçaltına atılmış ve baskılanmış duygu ve düşünceleri açığa çıkarmak ve kişilere, uyumsuz davranış yapıları ve defansları konusunda içgörü kazandırmaktır.

Bu çalışmada heykel sanatının üç boyutlu bir yaratım süreci olması ve kilin temel özelliklerinin sağladığı olanaklar nedeniyle, kille uygulanan sanat terapisinin özellikle hastanede tedavi gören çocuk hastalar açısından avantajları ve olumlu etkileri olduğunu ortaya koymak amaçlanmıştır.

Çalışma 3 aşamadan meydana gelmiş olup birinci aşamada; sanat terapisi, yöntem ve teknikleri hakkında veriler toplanarak, yerli ve yabancı literatür eşliğinde tartışılarak yorumlanacağı bir derleme çalışması yapıldı.

İkinci aşamada Mersin Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren Sanat Evine devam eden ve ALL (Akut Lenfoblastik Lösemi) tanısı konulmuş ve hastanede uzun süre tedavi gören çocuklar arasından seçilen gruba kil benzeri plastik materyaller ile yaratım süreci sonucunda sanat terapisi seansları uygulandı. Çocukların yaratım sürecindeki duygu ve davranışları ile ürettikleri ürünlerin gözlemsel olarak duygu, düşünce ve deneyimlerini

ne derecede yansıttığı, hastalıkları nedeniyle kısıtlanmış ruhsal ve bedensel yönlerinin gelişme gösterip göstermedikleri çocuk psikiyatristi eşliğinde analiz edildi. Sanat terapisi seansları boyunca; çocukların hissettikleri, ancak sözel olarak ifade edemedikleri duygu ve düşüncelerini heykel yoluyla kil malzemesi kullanarak yaratım sürecinde kolayca dışa vurdukları, diyalog kurma, yardımlaşma, işbirliği ve sosyalleşme özelliklerinde belirgin olarak olumlu gelişmeler olduğu, hastaneye gelme konusundaki olumsuz fikirlerinin, sanat terapisi seansları olduğu günlerde hastaneye severek gelmek isteme şeklinde değiştiği, sanat terapisi seanslarını bittiğine belirgin olarak üzülükleri ve devam etmesini istedikleri, gözlemlendi. Çocukları tedavi eden hekimlerin; heykel yoluyla sanat terapi uygulamalarının çocukların hastaneye ve tedaviye uyumlarını belirgin olarak arttırdığını gözlemledikleri ifade edildi.

Üçüncü aşamada; hastaların genetik bozukluğuna vurgu yapılarak, insan genetik materyali olan DNA sarmalından soyutlanan çocuk temalı heykeller yapıldı.

Sonuç olarak bu çalışmada heykel yoluyla kil ile uygulanan sanat terapisinin;

* Sözel olarak ifade edilemeyen duygu ve düşüncelerin, kil kullanarak yaratım sürecinde dışavurumu kolaylaştırdığı,

* Diyalog kurma, yardımlaşma, işbirliği ve sosyalleşme özelliklerinde belirgin olarak olumlu gelişmelere neden olduğu,

* Hastane korkularında azalmaya ve tedaviye uyumda artmaya yol açtığı ortaya çıkmıştır.

Bu nedenle hastalara, biyopsikososyal yaklaşıma uygun olarak, tıbbi tedavilerinin yanı sıra destekleyici bir tedavi yöntemi olarak heykel yoluyla sanat terapisinin kullanılması oldukça faydalı olacaktır.

ABSTRACT

SCULPTURE AND ART THERAPY

Art in general mean defined as expression of creativity and imagination is also known as a useful and effective instrument of self expression and has a capacity of improvement the quality of life for human. The curative power of art has been used in different ways since old times. Over time, the creative process of art, on the basis of curative and rehabilitative effects, as a method of complementary therapy an "art therapy" has emerged.

Art therapy which defined as in the combination of the therapeutic process and the creative process and which almost all types of art used in is a multidisciplinary field. The aim of art therapy is to uncover the subconscious and repressed emotions and thoughts and is to gain insight to the persons, about their incompatible behavior structures and defenses.

The aim of this study is to demonstrate that the advantages and positive effects of clay art therapy, especially for pediatric patients being treated in the hospital, because of the three-dimensional creative process of sculpture art and because of the opportunities offered by the basic properties of clay.

The study is composed of three stages. The first stage is designed as a review study contains data about the methods and techniques of art therapy and discussions accompanied by domestic and foreign literature.

Art therapy séances by clay or other plastic material are applied to the group of child who are diagnosed as lymphoblastic leukemia, are hospitalized for along time and are attended Art House of Mersin University in the second stage. Feelings and behaviors of children in the process of creation, reflection degree of the emotions, thoughts

and experiences by created products and developments of mental and physical disabilities related to their disease are observed with a child psychiatrist. It is observed that the children are easily express their thoughts and feelings which they can't express verbally in the creation process with clay, significant positive developments in the properties of establishing dialogue, solidarity, cooperation and socialization, negative ideas about coming to the hospital replaced with asking to come to hospital in the art therapy sessions days and they significantly worry when art therapy sessions are over and they want to continue. The doctors' stated that applications of art therapy significantly increased the children's hospital and treatment compliance.

Child-themed sculptures are abstracted from the human genetic material DNA helix with special emphasis on genetic disorders of the patients are created in the third stage.

As a result; clay art therapy:

- * Facilitate to express their thoughts and feelings which they can't express verbally, in the creation process with clay

- * Develop positively the properties of establishing dialogue, solidarity, cooperation and socialization

- * Reduce the negative ideas about coming to the hospital, increase the children's hospital and treatment compliance

The application of art therapy to the patients as a supportive therapy together with medical therapy in accordance with bio-psycho-social approach will be very useful.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	vi
RESİMLER DİZİNİ	ix
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM: SANAT ve HEYKEL	3
I.1. Yaratıcılık	3
I.2. Sanat	4
I.3. Heykel	8
I.3.1. Heykel Yapımında Kullanılan Malzeme ve Araçlar	9
I.3.2. Heykel Yapım Teknikleri	15
II. BÖLÜM: SANAT ve PSİKOLOJİ	19
II.1. Sanat Psikolojisi	19
II.2. Psikanaliz Yaklaşımının ve Freud'un Sanata Bakışı	20
II.3. Diğer Psikoloji Otoritelerinin Sanata Olan Bakışı	21
II.4. Psikoterapi ve Sanat	22
III. BÖLÜM: SANAT TERAPİSİ	25
III.1.Sanat Terapisi Nedir?	26
III.2. Sanat Terapisinin Amacı.....	27
III.3. Kimlere Sanat Terapisi Uygulanabilir?	28
III.4. Sanatın Terapi Mekanizması	29
III.5. Sanat Terapisti Kimdir?	32

III.6. Sanat Terapisinin Tarihçesi	33
III.7. Sanat Terapisinde Kullanılan Sanat Türleri ve Teknikleri	38
IV. BÖLÜM: SANAT TERAPİSİNDE KULLANILAN KİL'İN ÖZELLİKLERİ ve PSİKOTERAPİDEKİ ANLAMLARI	46
IV.1. Kil nedir?	46
IV.2. Dışavurum Aracı Olarak Kil	48
IV.3. Kil ile Sanat Terapisinin Tedavi Edici Özellikleri	50
IV.3.1. Dokunma ve Hareket Deneyimleri ile Kil Çalışmasının Üç Boyutlu Bakış Açısı Yoluyla Yöntemsel Dışavurum	50
IV.3.2. Kil Çalışması Yoluyla İnşa Etme Ve Yıkım Aşamaları	52
IV.3.3. Geri Çekilme (Regresyon) Aşaması	54
IV.4. Kil ile Sanat Terapisinin Tedavi Edici Mekanizması	56
IV.4.1. Duyguların Dışavurumunu Kolaylaştırma	56
IV.4.2. Boşalmayı Kolaylaştırma	57
IV.4.3. Bilinçaltı Materyalleri Açığa Vurma	57
IV.4.4. Zengin ve Derin Dışavurumu Kolaylaştırma	58
IV.4.5. Sözel İletişimi Kolaylaştırma	58
IV.4.6. Somutlaştırma ve Sembolizasyon	58
V. BÖLÜM: HASTANEDE TEDAVİ GÖREN ÇOCUKLARA YÖNELİK SANAT TERAPİSİ	59
V.1. Hastalık ve Çocuk	59
V.2. Hastane Ortamının Çocuk Üzerindeki Etkileri	60
V.3. Hastanede Tedavi Gören Çocuklara Yönelik Sanat Terapisi	61
V.4. Çocuklara Yönelik Sanat Terapisi Teknikleri	64

VI. BÖLÜM: ARAŞTIRMA ve UYGULAMALAR	70
SONUÇ	117
KAYNAKÇALAR	121

RESİMLER DİZİNİ

Resim – 1. Özge Kar “Dalgalar” Alçı, 2010	9
Resim – 2. Özge Kar “model” Kil, 2009	10
Resim – 3. Özge Kar “Üç ayrı” Metal, 2010	11
Resim – 4. Özge Kar “Röliyef” Ahşap, 2002	12
Resim – 5. Özge Kar “Hitit Dönemi Anıt Heykeli” Seramik, 2005	13
Resim – 6. Ahşap oyma takımları	14
Resim – 7. Modelaj kalemleri	15
Resim – 8. “Alberto Giacometti in Stüdyosu”, 1960	16
Resim – 9. Constantin Brancusi “Uyku” 1908	17
Resim – 10. Maximo Gonzales “ Bir şeye cevap niteliğinde “Bir şey” İnşa yöntemi, 2011	18
Resim – 11. Bergama’da Zeus Tapınağının bulunduğu Eskülap	33
Resim – 12. Adolf Wolf	37
Resim – 13. Adolf Wolf	37
Resim – 14. Sanat terapisi çalışmalarından kuru boyayla yapılmış bir çizim örneği	39
Resim – 15. Sanat terapisi çalışmalarından sulu boyayla yapılmış bir çalışma örneği	40
Resim – 16. Sanat terapisi çalışmalarından kolaj tekniğiyle yapılmış bir çalışma örneği .	40
Resim – 17. Sanat terapisi seanslarında yapılmış maske çalışması	41
Resim – 18. Sanat terapisi seanslarından kil terapisi	42
Resim – 19. Sanat terapisi seanslarından müzik terapisi	43
Resim – 20. Neolitik döneme ait saksı ve vazolar	47
Resim – 21. Neolitik döneme ait insan figürleri heykelleri	47
Resim – 22. Çatalhöyük	48

Resim – 23: Ömer’in çalışması 1	76
Resim – 24: Ömer’in çalışması 2	77
Resim – 25: Ömer’in çalışması 3	78
Resim – 26: Ömer’in çalışması 4	79
Resim – 27: Ömer’in çalışması 5	81
Resim – 28: Ömer’in çalışması 6	82
Resim – 29: Nihat’in çalışması 1	84
Resim – 30: Nihat’in çalışması 2	85
Resim – 30: Nihat’in çalışması 3	86
Resim – 31: Nihat’in çalışması 4	87
Resim – 32: Nihat’in çalışması 5	89
Resim – 33: Nihat’in çalışması 6	90
Resim – 34: Melih’in çalışması 1	92
Resim – 35: Melih’in çalışması 2	93
Resim – 36: Melih’in çalışması 3	94
Resim – 37: Melih’in çalışması 4	96
Resim – 38: Hünkar’ın çalışması 1	97
Resim – 39: Hünkar’ın çalışması 2	98
Resim – 40: Hünkar’ın çalışması 3	99
Resim – 41: Hünkar’ın çalışması 4	101
Resim – 42: Baki’nin çalışması 1	102
Resim – 43: Baki’nin çalışması 2	103
Resim – 44: Özkan’ın çalışması 1	104
Resim – 45: Özkan’ın çalışması 2	105

Resim – 46: Özkan’ın çalışması 3	106
Resim – 47: Özkan’ın çalışması 4	107
Resim – 48: Özkan’ın çalışması 5	109
Resim – 49: Özkan’ın çalışması 6	109
Resim – 50: Özkan’ın çalışması 7	110
Resim – 51: Özge Kar “Adsız 1” 2011	111
Resim – 52: Özge Kar “Adsız 2” 2011	112
Resim – 53: Özge Kar “Adsız 3” 2011	113
Resim – 54: Özge Kar “Adsız 4” 2011	114
Resim – 55: Özge Kar “Adsız 5” 2011	115
Resim – 56: Özge Kar “Adsız 6” 2011	116

GİRİŞ

“Sanat; kişisel bunalımları, karabasanları olumsuz etki yaratmadan boşaltma, bu yolla bir rahatlık ve ferahlık hissetme, hoşnutluk elde etme ve bütün bu işler nedeniyle de “güzel” diye tanımlanma işidir.” Sigmund FREUD

Bu çalışmada; ilk bölümde yaratıcılık bağlamında, sanat ve heykel üzerinde durulacak, sonraki bölümde sanat ve psikoloji ilişkisi analiz edilecek, daha sonraki bölümlerde sanat terapisi, sanat terapi yöntemi olarak heykel yapımında malzeme olarak kullanılan kil ve tedavi edici mekanizmaları tartışıldıktan sonra son bölümde hastanede tedavi gören çocuklara yönelik sanat terapisi teknikleri irdelenecektir. Sanat terapisi uygulamalarında, heykel sanatının hastanede tedavi gören çocuk bireyler üzerindeki etkilerinin araştırılması bu çalışmanın konusu olacaktır.

Sanat ile kendini ifade etmenin tarihçesi oldukça geçmiş zamanlara dayanmaktadır. Tarih boyunca her coğrafyada sanatın iyileştirme gücünden çeşitli şekillerde yararlanılmıştır.

Sanat yaşantıyı düzenlemenin bir parçasıdır. Grup bağlarını geliştirir ve yaratıcı problem çözme sürecini harekete geçirir. Sanat tüm insanlar için yaşam kalitesini iyileştirici bir kapasiteye sahiptir. Sanatın yaratıcı sürecinin, iyileştirici ve rehabilite edici etkilerinin temelinde, tamamlayıcı bir terapi yöntemi olarak “sanat terapisi” ortaya çıkmıştır.

Günümüzde artık özellikle gelişmiş ülkelerde birçok hastane ve rehabilitasyon merkezlerinde hastalara yönelik sanat terapisi programlarının uygulandığını görmekteyiz. Son yıllarda insanlara yardım amacıyla kendini gösterme olanağı bulan sanat terapisi, gruplarda yer alan (çocuklar, ergenler, yaşlılar, engelliler, bağımlı bireyler, kronik

hastalığa sahip olanlar,... gibi) bireylerle çalışmada gcl bir teropatik araç olarak sunulduğunu görmekteyiz.

I. BÖLÜM: SANAT VE HEYKEL

I.1. Yaratıcılık

Psikoloji ile bağlantılı literatürde yaratıcılık ‘hayatın ve şartların tüm değişkenliklerine karşı yeni başa çıkabilme teknikleri kullanabilme ve bulunan bu yollarla uyum sağlayabilmeye hizmet eden bir üretkenlik’ olarak tanımlanmaktadır. Yaratıcılığın ya da yaratıcı edimin sadece sanatla değil yaşantının tüm öğelerinde ve tüm aşamalarında aranması gerektiğini, görülebileceğini söyleyerek, yaratıcı edimin sadece sanatla sınırlı kalmaması gerektiğini ifade etmiştir (Kırlı, 1999:1, Winnicott, 1971:88, Spaniol, 2001:221).

Yaratıcılık, sorunlara, bozukluklara, bilgi eksikliğine, kayıp öğelere ve uyumsuzluklara karşı duyarlı olma; güçlü tanımlama, çözüm arama, tahminlerde bulunma ya da eksikliklere ilişkin denenceler geliştirme, bu denenceleri değiştirme ya da yeniden sınama, daha sonra sonucu başkalarına iletme (Sungur, 1997:13).

Rollo May, yaratıcılığı, duygulanımsal sağlığın en yüksek düzeydeki betimi ve kişinin kendini gerçekleştirme ediminin bir dışa vurumu olarak tanımlamıştır. Ona göre, bilinç dışı bilincin derindeki boyutudur ve yaratıcılık deneyimi, bilincin yükselme durumudur (May,1987: 62).

Özden’in aktarımıyla; Torrance yaratıcılık için: “Sorunlara, bilgi eksikliklerine, kayıp öğelere, uyumsuzluğa karşı duyarlı olmak, güçlülüğü tanımlamak, güçlüğe çözüm aramak ve kestirimde bulunmak” der (Özden, 1998:45).

İnsanlar, yaratıcı imgelemeyi anlayarak ve uygulayarak hayatlarını yeniden düzenleyebilirler. Yaratıcı imgelem sayesinde kişinin kendisiyle ve yaşadığı dünya ile ilgili inancını ve bu inancın ürünlerini değiştirmek mümkündür. Uygarlığımızın tüm gelişmeleri yaratıcı hayal gücünün eseridir. Geçmişte, hayal ürünü olarak nitelendirilen, aslında

engellenmiş hayal gücünün ürünü olan bilim kurgu kitapları ve dergileri, bugün gerçekçi kabul edilmektedir (Addington, 1999:25).

İnsanlar sürekli olarak içinde yaşadıkları çevreyi, çevrelerini kuşatan nesnelere kendileriyle ilişkileri açısından algılar ve yorumlar. Ve bu işi yaparken hep bu ilişkilerin özünü kavramaya çalışırlar. İşte sanat eylemi de, insanın bu tür birikimleriyle bağlantılı bir enerjidir. Sanatçı, sözgelimi bir ressam, kâğıdı kalemi eline aldığı anda hemen resim yapmaz; bu iş çok daha önceden, birikimlerle zihinde oluşmuştur. Sanat, bir insan işi, bir insan yaratması olarak, yine insanın kendini anlattığı bir alandır. Bir başka deyimle insanın kendini ifade etmenin yollarından biridir.

Sanat tarihi ve arkeoloji şunu gösteriyor ki, yazıdan önce sanat vardı. Henüz yazıyı bilmezken, insanoğlu kendini anlatma yollarından en evrensel olanını çoktan bulmuştu (Mülayim, 1994:17).

I.2. Sanat

Sanat genel anlamıyla, yaratıcılığın ve hayal gücünün ifadesi olarak anlaşılır. Britannica Ansiklopedisi (Encyclopædia Britannica, 2010) sanatı “başkaları ile paylaşılabilir estetik objelerin, nesnelere ve deneyimlerin yaratımında beceri ve hayal gücünün kullanımı” olarak tanımlamaktadır. Bu geniş anlamına göre sanatın insanlık tarihi kadar eski olduğu, prehistorik sanattan, çağdaş sanata kadar uzandığı ortaya çıkmaktadır. Ancak günümüzde modern batı toplumlarında sanatın sınırları iyice daraltılmış ve nelerin sanat sayılacağı konusunda, ne sanatın kendisinin, ne de sanatın bütünle ilişkisinin kolay sayılamayacağı ileri sürülmüştür.

Sanatın gerçekliği, renkler, şekiller, sesler olarak ifade bulur ve yerine göre farklı duyuları, hatta Rimbaud’ya kalırsa bütün beş duyuyu birden kışkırtabilir

(synesthesia). Burada özne ve nesne, ruh ve madde, soyut ve somut birbirleri içinde erir. “Modern düşünceye göre saf sanat “ böylesine bir büyüdür: “Aynı anda hem nesneyi hem özneyi, hem sanatçının dışındaki dünyayı hem de sanatçıyı saran, hayaller uyandıran bir büyüün yaratılmasıdır” (Baudelaire 2003:57).

Sanatta amaç, dünyanın anlaşılmasını sağlayan vektörler olarak duyuları rehabilite etmektir bir bakıma: Görsel sanatlarda görme duyusu, şiirde veya müzikte işitme duyusu. Amaç görmektir, anlamak değil. Sezgisel düşünce, içerinin anlaşılmasına yönelik dışsal temsilin oynandığı alanın boyutları içerisinde genişler: Bakmanın verdiği anlama gücü ve gösterinin sunduğu yansımali düşünce söz konusudur; ancak açıklayıcı analitik zekâ söz konusu değildir. Sanatın gerçekleştirdiği özgün nesnelleştirme, her zaman anlama gönderme yaparak ya da anlamsızı ortaya çıkararak, ölümcül nesnelleştirmeyi yasaklama işlevine sahiptir. O halde amaç, soyut aklın zararına bir şekilde, görüşü iyileştirmektir (Farago 2006:21).

Sanat insanın yaşamına yön verme, rahatlatma, anlamlı kılma ve kolaylaştırma gibi sebeplerle bahsettiğimiz ilişkilerden uzak değildir. İnsan olmak, doğanın verilerini kullanarak düzenlemek, biçimlendirmek, yeni üretim eylemleri için kullanmak demektir. Çünkü üretim olduğu sürece insan, alanını genişletir, ortamını daha iyi anlama olanağı bulur (Kandinski 1993:64).

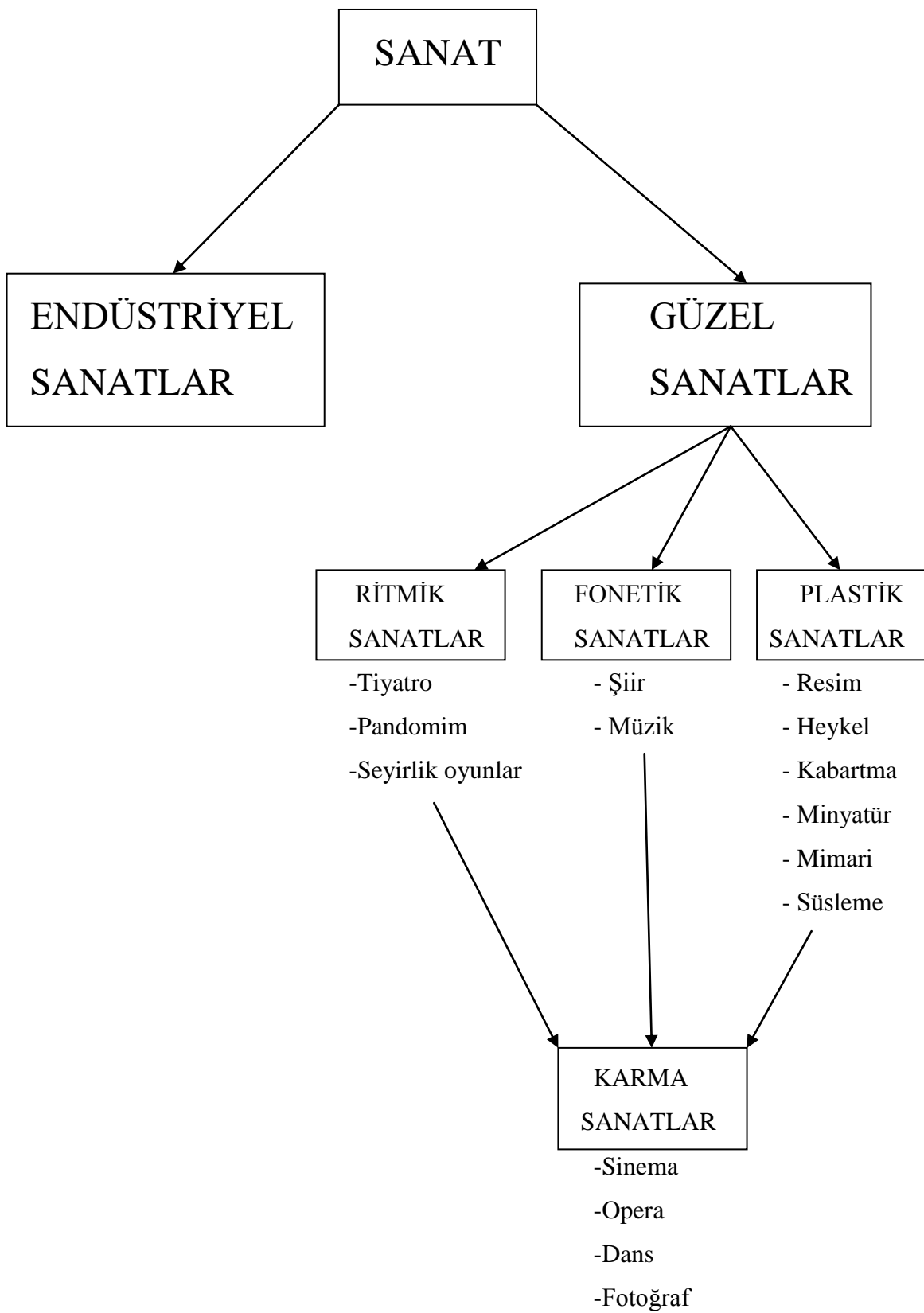
İster resim sanatı olsun, ister heykeltçilik, şiir ya da müzik olsun, sanatın tek amacı, bizleri gerçeğin kendisiyle yüz yüze getirmek için, pratik olarak faydalı sembolleri, uzlaşımalsal ve toplumsal olarak kabul edilen genellikleri ve nihayetinde gerçeği bizden gizleyen her şeyi saf dışı bırakmaktır. Sanattaki realizm ve idealizm tartışması bu konudaki bir yanlış anlamadan doğmuştur. Sanat, gerçeğin daha doğrudan bir biçimde görülmesinden başka bir şey değildir. Fakat algılamadaki bu aralık, yarar sağlayan

uzlaşım ile olan kopuş, duygularla ya bilinçle ilgili doğuştan gelen bir ilgisizlik ve nihayetinde adına idealizm denilen, belli bir yaşam özdeksizliği içerir. Öyle ki, kelimelerin anlamları üzerinde hiç oynamadan, idealizmin ruhlarda ve realizminse eserlerde olduğu ve sadece idealiteye zoruyla gerçekle bağlantı kurulduğu söylenebilir (Farago 2006:27).

Sanat sözcüğü genellikle plastik ve görsel dediğimiz sanatlar için kullanılmıştır. Aslında sanat, edebiyat ve müzik alanlarını da kapsamaktadır. Bütün bu sanatların ortak özelliği, hoş gitmek, beğenilmek isteğidir. Tolstoy “ İnsanın bir zamanlar yaşamış olduğu duyguyu, kendinde canlandırdıktan sonra, aynı duyguyu başkalarının da hissedebilmesi için hareket, ses, çizgi, renk veya sözcüklerle belirlenen biçimlerle ifade etme ihtiyacından sanat ortaya çıkmıştır” der (Ersoy, 1995:5).

Croce “Sanat sezgidir” der. Sezgi ile sanatın özdeşliği bir kez daha ortaya konulunca, sanatın bağımsızlığı kendiliğinden ispat edilmiş olur. Çünkü sezgisel bilginin özyapısı zihnin diğer etkinlik biçimlerinden bağımsız olarak gelişmektedir. Sanat “Biçim verme isteği” olarak tanımlandığında aklını kullanarak çalışmak yerine, tamamen içgüdüsel bir çalışma olarak kabul ederiz. B. Croce, aynadaki görüntüler gibi sanatta bize gerçekliği değil gerçeklerin görüntüsünü kopyasını gösterir der (Ersoy, 1995:8).

Sanatların sınıflandırılması Endüstriyel Sanatlar ve Güzel Sanatlar olarak yapılmıştır. Güzel Sanatları; ritmik sanatlar, fonetik sanatlar ve plastik sanatlar olarak 3 gruba ayrıldığını söyleyebiliriz. Plastik sanatlar kendi içinde, mimari, resim, minyatür, süsleme, kabartma ve heykel olarak sınıflandırılır. Plastik sanatlar içinde, yukarıda sayılan türlerden heykelin özel anlatım yolları ve etki güçleri vardır. Her plastik türün kendine özgü bir üstünlüğü vardır. Resim, doğadaki zenginlikleri bir düzlem üzerinde verir. Ancak heykelin anlatım gücüne hiçbir zaman sahip değildir (Mülayim, 1994:21-24).

I.3. Heykel

Heykelin çeşitli tanımlamaları yapılmıştır;

Britannica ansiklopedisi heykeli “kil, balmumu, taş, metal, kumaş, ahşap, alçı ve kauçuk da dahil olmak üzere çok çeşitli malzemeler kullanılarak; müstakil objelerde, rölyeflerde ve çevrede yaratılan tasarımlar” olarak tanımlamaktadır. Heykel temelde mekanın kapsanması, kavranması ve mekan ile ilişki kurulması ile ilgilenir (Encyclopaedia Britannica, 2010).

Bir diğer kaynakta heykel, hacim sanatı olarak tanımlanmış olup, estetik yaşantı oluşturması amaçlanan üç boyutlu nesne, yapıt olarak tanımlanmaktadır. Sözcük, bu amacı güden her büyüklükteki, hangi malzeme ve tekniği kullanılırsa kullansın, tüm yapıtların genel adı olarak tanımlanmıştır (Sözen ve Tanyeli, 1999 : 104).

Heykel, çevresinde gördüğü dünyayı, dünyadaki nesnellik ile anlatmaya çalışır. Görsel dünya somutlaştırılarak iletişim kurulur. En basit tanımıyla ‘form’ meydana getirme yetenek ve becerisi olan sanat, insan yeteneklerini, sadece fayda sağlamak amacıyla değil, evrenin sırlarını çözebilmek, kişisel bunalımlarını yatıştırmak, heyecanlarını doyurmak ve başkalarına duyurmak, ruhsal özlemlerini yaşayabilmek isteğiyle kullanması ve değerlendirilmesi olarak adlandırılabilir (Uz, 1996:34).

Heykel, mekan içinde üç boyutlu estetik biçimler yaratmayı amaçlayan görsel bir sanat dalıdır. Resimden farkı; heykelin eni, boyu, yüksekliği yani bir hacmi vardır. Değişik açılardan bakıldığında farklı görünüm vermektedir. Heykel sanatı, fiziksel var olmayı en eksiksiz bir biçimde yeniden oluşturmaya yönelik bir sanattır. 20. yüzyıla değin heykel, belirli nesne ya da belirli konulan betimleyen, hareket etmeyen ve kurt hacim ya da kütlelerden oluşan bir sanat olarak kabul edilirdi. 20. yüzyılda, betimsel olmayan daha soyut ürünlerin ortaya çıkması, hareketin temel bir öğe olarak kullanıldığı kinetik

(devingen) heykelin gelişmesi, kurt hacimlerin içlerindeki ve aralarındaki boşlukların önem kazanması, heykel sanatının kapsamını da genişletmiştir. Çağdaş heykeltçiler amaçlarına uygun her türlü malzeme ve yöntemle başvururlardır. Bu da günümüz heykel sanatını belirli malzeme ya da tekniklerle sınırlamayı olanaksız kılar. Mekân içinde kendi başına var olan serbest heykelin yanı sıra, bir yüzeyin ayrılmaz parçası olan kabartma heykel de heykel sanatı kapsamında değerlendirilir.

1.3.1. Heykel Yapımında Kullanılan Malzeme ve Araçlar

Üç boyutlu bir biçim verilebilecek her malzeme heykel yapımında kullanılabilir. Bunlar arasında en çok bilinenler; taş, ahşap, metal, kil, fildişi ve alçıdır.

Resim 1: Özge Kar “Dalgalar” Alçı, 2010

Resim 2: Özge Kar "model" Kil, 2009

Resim 3: Özge Kar “Üç ayrı” Metal, 2010

Resim 4: Özge Kar “Röliyef” Ahşap, 2002

Taş özellikle de mermer, tarih boyunca anıtsal heykellerin temel malzemesi olmuştur. Hem yumuşak hem sert ağaçlar heykel yapımında kullanılabilir. Metaller de ise demir, bakır, kurşun, altın ve gümüş ile pirinç ve tunç gibi alaşımlar, birçok çağdaş heykelde ise alüminyum ve paslanmaz çeliktir. Çanak çömlek, kullanılan kilin özelliklerine ve pişirilme sıcaklığına göre seramik, sert seramik ya da porselen olarak sınıflandırılır ve

bu üç tür de heykel yapımında kullanılır. Düşük ateşte pişirilen, özellikle de kırmızı; ya da oksit sarısı kilden yapılan heykellerse; pişmiş toprak (terracotta) olarak adlandırılır. Paleolitik Çağ sanatçıları kili pişirmeden de heykel ve kabartmalar yapmışlardır. Uzakdoğu ve Akdeniz'deki pek çok uygarlıkta yaygınlıkla kullanılan fildişinin yanı sıra, boynuz ve kemik de Paleolitik Çağdan beri küçük boyutlu heykellere malzeme oluşturmuştur. Ayrıca alçı, özellikle de "Paris alçısı" adıyla bilinen bir tür kalsiyum sülfat, heykelticilikte yaygınlıkla kullanılır.

Resim 5: Özge Kar "Hitit Dönemi Anıt Heykeli" Seramik, 2005

Temel malzemelerin dışında, heykel yapımında çok çeşitli başka malzemeler de kullanılır. Beton, hem sert ve dayanıklı, hem de ucuz olduğundan, açık hava heykellerinde ve duvar bezemelerinde giderek taşın yerini almaktadır. Ayrıca cam yünü, balmumu, papier mache (zamklı kâğıt hamuru) gibi doğal ya da yapay birçok başka madde ya da nesne de heykelle malzeme oluşturabilir.

Bu malzemeler şekillendirilirken, kullanılan malzemenin türüne göre; çeşitli ağırlık ve büyüklükte çekiçler, tahta tokmaklar, elmas ve çelik uçlu kalemler, murç, tarak, pergel, ölçüm aletleri, agrandizör (büyütme aleti), çeşitli elektrikli aletler, iskarpela gibi materyaller kullanılır.

Resim 6: Ahşap oyma takımları

Resim 7: Modelaj kalemleri

Heykel yapımında kullanılan teknik ve yöntem kullanılan malzemeye göre değişir. Başka bir deyimle, her malzeme (taş, pişmiş toprak, cam, bronz, kil, alçı vb.) kendi teknik ve yöntemini gerekli kılar. Kullanım yeri amacına göre, bu malzemelerden herhangi biri tercih edildiği gibi, aynı heykel için birden fazla malzeme de kullanılmış olabilir. Zaman zaman heykelin boyandığı da görülmüştür (Mülayim, 1994:62).

1.3.2. Heykel Yapım Teknikleri

a.Yığma: Yığma yöntemi, bir çeşit ekleme yöntemidir. Kil, balmumu, plastirin, kağıt hamuru hatta evde hazırlanabilen hamur, yumuşak ve kolay işlenebilen malzemeler kullanılarak çalışılır. En yaygın ve isteğe en elverişli olan kildir.

Heykel denince birçok insanın aklına hemen taştan ya da ağaçtan yontularak yapılmış biçimler gelebilir. Belki de bu yüzden heykele “yontu” da denir. Heykel dersi alan bazı öğrenciler kili önce bir kütle haline getirip, sonra oymaya girişimleri, bu yüzden olsa gerek. Oysa kil ile çalışırken, yontmanın tam tersi bir yol izlenir. Kile biçim vermek son derece kolaydır. Kuşkusuz, ilk akla gelen biçimlendirme araçları ellerimiz olsa da,

istediğimiz sonuca ulaşabilmek için özel amaçlar göz önüne alınarak üretilmiş aletlere (modelaj kalemleri) gereksinim duyulur.

Resim 8: “Alberto Giacometti’nin Stüdyosu”, 1960

b.Yontma: Yontarak bir biçim ortaya çıkarmak, en az yığma yöntemi kadar eski bir yöntem olup, sonuca gitme açısından yığma yönteminin tam tersidir. Yığma yönteminde, sıfırdan başlayıp kileri birbirine ekleyerek sonuca gidiliyordu. Yontma yönteminde ise zaten var olan bir kütleden (taş, ağaç, kemik, ya da blok haline getirilmiş alçı, gaz betonu vb.) yola çıkılır.

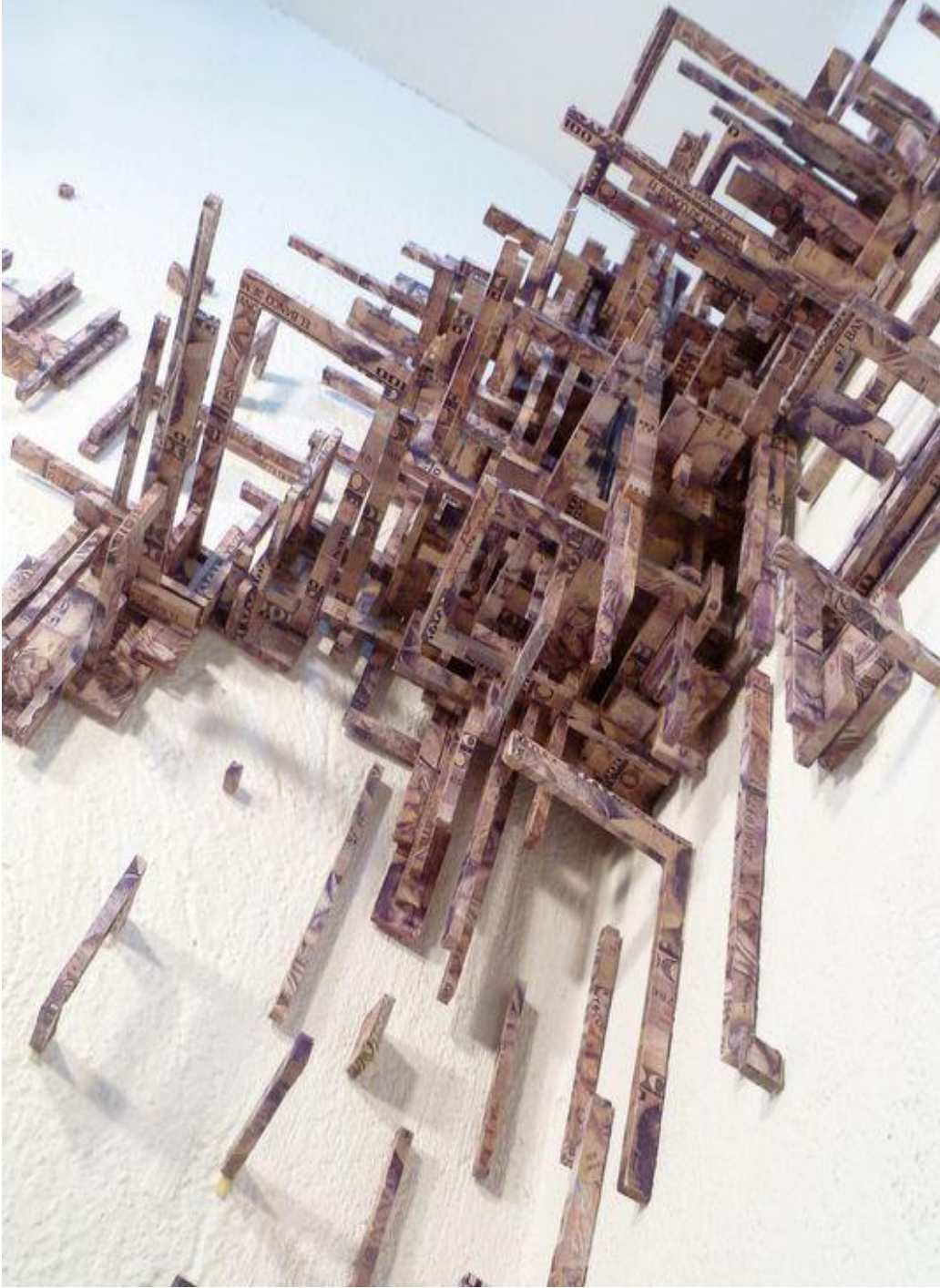

Resim 9: Constantin Brancusi "Uyku" 1908

c. İnşa: İnşa yöntemi, yığma ve yontma yöntemine göre daha yenidir. Sanat tarihi kitaplarında, yığma ve yontma yöntemi "geleneksel heykel yapma yöntemleri" ve inşa yöntemi de "çağdaş bir yöntem" olarak anlatılır. İnşa yöntemi, malzemeleri birbiri üstüne bindirmek, kaynak ile tutturmak, kesip birbirine geçirmek şeklinde tanımlanabilir. Bu yöntem 20.yüzyıl'ın ilk çeyreğinde ortaya çıkmıştır. İnşacı (konstrüktivist) heykelin temelini 20.y.y. resim sanatı akımı olan kübizm ile atmıştır (Yılmaz, 1999:51-52-53).

Temel yöntem ve teknikler yukarıda belirtilmiş olmakla birlikte teknik seçimi kullanılan materyale göre değişiklik gösterir. Örneğin, kil malzemesiyle yapılan çalışmalarda genellikle modelleme ve direk modelleme, alçı da kalıp alma, modelleme, direk modelleme, yontma ve döküm teknikleri, ahşap da yontma ve inşa tekniği, polyester de döküm ve direk modelleme, çimento da döküm ve direk modelleme, çelik de kaynak kaplama ve perçinleme, gaz betonunda oyma, kauçuk materyalinde ise kalıp ve döküm teknikleri kullanılmaktadır (Plowman, 2004:12-13).

Resim 10: Maximo Gonzales “ Bir Şeye cevap niteliğinde Bir Şey” İnşa yöntemi, 2011

II. BÖLÜM: SANAT ve PSİKOLOJİ

II.1. Sanat Psikolojisi

Neredeyse birçok sanatçı varlıklarını ve ruh sağlıklarını yarattıkları eserlere borçlu olduklarını düşünürler. Psikoloji ekollerinden biri olan Gestalt terapi yaklaşımı; yaşamı tek bir alana yoğunlaşarak sürdürmenin, kişilikte kutuplaşmaya neden olabileceğini ve bu durumun ruhsal bozukluk yaratabileceğini savunur. Gestalt terapi yaklaşımına göre; bireyin tüm özelliğinin farkında olması ve kendini bir bütün olarak algılayabilmesi, ruh sağlığını dengede tutabilmesinin bir gereğidir. Yaşamı, dolayısıyla bireyin kendisini tek bir yönde yaşaması, kişinin iç çatışmalarla boğuşmasına ve ruh sağlığının bozulmasına neden olur (Acar, 2004:22). Bu bağlamda sanat üretme sürecinin, yaşam mücadelesi içerisinde çalışmaya kanalize olmuş, başarı için boğuşan bireylerin ruhsal dengelerini sağlamadaki pozitif etkisi tartışmasız bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sanat olayında, sanatçı kişi ile onun kavradığı ve dile getirerek dışlaştırdığı bir nesne dünyası arasındaki ilgi söz konusudur. Yani temelde, bu işlem süje ile obje arasındaki ilişkidir. İnsanın ruhsal yaşantısı ile derinden ilgili olan sanat ve yaratıcılığı psikolojik açıdan ele almak eski bir eğilimdir. Fakat bu eğilimi psikoanalitik ve deneysel metotlara oturtan görüşler yenidir (Mülayim, 1994:36).

Etkileşim olmadığı zaman ne sanat söz konusudur, ne de sanat psikolojisi. Sanat psikolojisi, önce sanattaki temel psikolojik sorunları ele alır ve sonrada bu sorunların çözümlenebilmesi için gerekli yansız yöntemleri bulmak ister (Erinç, 1998:8).

Psikolojik açıdan sanat yaratıcılığı kişinin çatışma ve sürtüşmelerinden, mutluluk, tutku ve coşkularından kaynaklanan kaygılara sanat yoluyla çözüm aramadır veya cevap vermedir. Bu açıdan bakıldığında; kişi olarak sanatçı endişelerini yaratıcılıkla çözümler.

Genel olarak her sanat yapıtının altında kendini gerçekleştirmeye çalışan bir insan çabası ve her insanın içinde bir sanat eserinin tohumlarının bulunduğu söylenebilir. İnsanda, çocukluk ve gençlik çağlarındaki gelişme ve çalışmaların yarattığı kaygı ve tedirginlikten kaynaklanan yaratıcılık vardır. Kişi, kendisiyle toplum arasında bir iletişim ve etki aracı olarak sanatı kullanmaya çalışır (Mülayim, 1994:36).

Guyeau sanatın psikolojik amaçlarını şöyle açıklar: “Sanat içe atılmış değerleri salıverir ve kendi içine kapanmış olan ruha insanlığın ve toplumun bir parçası olduğunu hissettirmek istediğini söyler (Ersoy, 1995:43).

Kuşkusuz sanat psikolojisi konusunda geçerli tüm öğretinin çıkış noktası, “içebakış”tır. İçebakış tarafından çözümlenmesi ve estetik bir duyguda bir coşkuyu hayranlıkla izleyenleri neredeyse kendimizde uygulamak bize nasıl kolay geliyorsa, yaratıcı yeteneğin, ortaya çıktığı, kendisi için gizemli ve derin kaynağına, sanatçının ruhuna yerleştirmesi de bize oldukça güç gelir (Weber, 1995:13-19)

Sanat psikolojisi, önce seyretme, yaratıcılık ve sonra yapıt olayının temel görünümünü yorumlamaya ve betimlemeye çalışır (Weber,1995:125).

II.2. Psikanaliz Yaklaşımının ve Freud’un Sanata Bakışı

Psikanaliz yaklaşımının sanata bakışında, insanoğlunun sıkıntılı durumlarda hoşlanma ve haz alma dürtüsü sayesinde ruh sağlığını koruma yöneliminde olduğu kabullenilir (Tükel, 2000:11-22). Haz alma dürtüsü ve bireyin kendini sanat yoluyla dışavurumu konusunda çalışmalarda bulunan bir psikanalist olarak Freud “Sanat, kişisel bunalımları, karabasanları, kendinde olumsuz etki yaratmadan boşaltma ve bu yolla bir rahatlık, bir ferahlık hissetme ve bu durum nedeniyle hoşnutluk elde etme, bütün bu işler nedeniyle de “güzel” diye tanımlanma işidir” demiştir. Elbette sanatı sadece haz alma

olarak tanımlamak yanlış olur. Sanatın psikoloji kökenli birçok dinamiği vardır. Freud'a göre: "Sanatçı baskı altında tuttuğu dürtülerini, düş gücü ve imgeleme ile doyuma ulaştırmaya çalışır ve bunun içinde öğrendiği teknik ve beceri yoluyla, bu imgelerini, bu düşüncelerini aktarır ve böylece gizledikleri (bilinçli ve bilinçsiz olarak gizledikleri) hem yüceltilmiş, hem de biçim değiştirmiş ve doyuma ulaşmış olur" (Erinç, 1998:76-80). Sanatçı duygularını dile getirirken kimseyi düşünmez, iç dünyasıyla baş başa ve yalnızdır. Sanatçı içindeki coşku ve duygularını dışa vurmak gereksinmesini yoğunlukla duyar ve bu itiyile yaratır; ancak eser verdikten sonra rahatlar (San, 1985:45). İşte Freud'a göre sanatçının yaratma nedeni budur. Bu açıdan bakıldığında kişi olarak sanatçı endişelerini yaratıcılığıyla çözümler. Düşlerine hayal dünyasına sanat ortamı içinde biçim verir.

II.3. Diğer Psikoloji Otoritelerinin Sanata Olan Bakışı

Sanat yoluyla dışavurum hakkında görüşleri olan tek otorite Freud değildir.

Rogers, insandaki kendini gerçekleştirme güdüsünden yola çıkarak kişinin yaşamını anlamlı kılma çabasında sanatın rolünü, diğer yaşantılara oranla daha etkin görmektedir. Maslow ise, kendini gerçekleştiren kişinin ortak özelliklerini şöyle kısaca sıralar: Gerçeği doğru algılama, özgür ve demokratik olma, esprili olma ve nihayet yaratıcılık (Erinç, 1998:83).

Adler ise, kendini gerçekleştirme yollarından biri, belki de en önemlisi olanı, yaratıcılık görüşündedir. Adler'e göre: 4-5 yaşlarında meydana çıkan "Yaratıcı Ben" denilen nitelik algı yetisi, algı alanı, ilgi, yetenek, eğitim gibi etkenlerle ya pekişir ya da söndürülür. Adler, yaratıcı benliği, yorumlama yeteneği olan ve insana anlamlı bir yaşam sağlamayı amaçlayan bir sistem olarak tanımlar. Bu benlik, sürekli egoya mutluluk duygusu verebilecek yaşantılar peşindedir ve eğer bu mutluluk kaynakları dış dünyada

yoksa, kendi yaratmaya yönelir. İşte yaratıcı benin yaratıcılığının nedeni budur: Mutluluğu bulma. Sanat bireye mutluluk vaat eder (Erinç, 1998:96).

Lessing'e göre sanatın amaçlarından biri de insanları eğlendirmek ve oyalamaktır. Sanat estetik olarak haz verip eğlendirerek insanı oyar ve yaşam dersi vererek insanı yetiştirir. İnsanların ruhlarını yaşamın karanlıklarından kurtarıp, gerçek yaşamdan daha üstün olan ideal bir yaşam için hazırlar. Kişi sanat yolu ile kendini ifade ederek, kendini gerçekleştirir (Ersoy, 1995 : 40).

Sanat tüm insanlar için yaşam kalitesini iyileştirici bir kapasiteye sahiptir. Bu durumun kanıtlarını Dissenayake ve Csikszentmihalyi'nin çalışmalarında önemli ölçüde görmekteyiz. Dissenayake'ye göre, sanatçı davranışı önemli yaşam olaylarını özel kılmanın bir aracıdır. Csikszentmihalyi'ye göre ise, sanat etkinliği, en üst düzeyde psikolojik yaşantıyla meşgul olma yollarından biridir. Bütün bu özelliklerin sonucu olarak sanatın, gelişimsel engeli olan, beyin hasarı olan, konuşma bozukluğu olan ve diğer birçok zihinsel rahatsızlığı ya da yaşama ilişkin problemleri olan birçok birey için işlevselliği artırma ya da sağlama potansiyeli vardır. Bu da sanatın rehabilite edici özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır (Kaplan, 2000).

II.4. Psikoterapi ve Sanat

Sanatın rehabilite edici özelliği bilinmektedir. Bu özelliğinin yanı sıra sanat duygu ve düşünceleri ifade etmede oldukça başarılı ve etkili dışavurum aracıdır. Psikiyatrist ve psikologlar sanatın bu özelliğinden sıklıkla faydalanmaktadırlar. Bir psikiyatristin hastasına ne derece faydalı olabileceği, onunla kurduğu empatinin derecesine bağlıdır. Ancak kişilerin, sözel dil aracılığıyla bastırılmış duygularını ve altında yatan çatışmaları ifade etmede zorlanabileceği bilinmektedir. Bu nedenle hasta ile empati kurmak açısından

dışavurumcu terapi formları kullanmak psikolog ya da psikiyatr açısından daha kullanışlı olmaktadır. Bu açıdan sanat; terapötik değişim ve iyileşme için değerli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü sanat, aklın kelimelere uyguladığı bilinçli sansürü bypass edebilecek ve bilinçaltına gizlenmiş olan duygu ve deneyimleri ortaya dökebilecek yapıdadır. Ayrıca sanatsal ifade çeşitli potansiyel tedavi süreçlerini de kolaylaştırabilir. Örneğin bir yandan terapötik ilişkiyi yansıtırken diğer yandan bireylerin bastırılmış ve tanınmamış duygularını yansıtır, ruhun bilinçli ve bilinçsiz yönleri arasında diyalogu kolaylaştırır ve bilinçsiz materyale somut biçim verir. Sanat malzemesi özellikle bilinçli uygulandığında, kişinin ruh haline entegre olabilecek ve ruhsal bütünlük ve özgünlük sağlayabilmektedir. Altta yatan duyguları keşfetmek ve kişinin duygu ve deneyimlerine sahip olmak Psikoterapi'nin temel amaçları arasında yer almaktadır. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki; ne kadar dışavurumcu yöntemler kullanılırsa, bireyler psikoterapiden o kadar fayda görmektedirler. Sanat da bu dışavurumcu yöntemlerin en başında yer almaktadır (Masters, 2005:2).

Winnicott (1971) psikoterapinin bireylerin başkaları ve kendileri ile iletişim hizmeti sağlayan yüksek derecede uzmanlaşmış bir oyun formu olduğunu öne sürmüştür. Winnicott burada “oyun” kelimesini kendi dar anlamından ziyade her yaşta insanlar arasında yaratıcı etkileşimi, dış ve iç dünya ile bir birey ve diğeri arasındaki duygusal yükümlülüğü anlamında kullanmaktadır. Psikoterapi, oyunun iki alanının (uygulayıcı ve uygulanan) örtüşmesi ile gerçekleşmektedir. Yani uygulayıcının ve uygulanan kişinin “yaratıcı anlamlandırma” alanında birbirleri ile etkileşimini kapsar. Winnicott, uygulanan kişinin dış objeler kullanabildiği bu potansiyel alanın kişinin iç ruhsal gerçekliğini hayal potansiyelinin örnekleri olarak dışarı çıkardığını düşünmektedir. Yaratıcı etkileşimde, kişi dış fenomenlere çeşitli anlam ve duygular yükleyebilmektedir. Duygularını ve

düşüncelerini sözel yolla dışarı vurmada sıkıntı yaşayan bireylerde, dışavurumu kolaylaştırmak için sanat terapisi gibi diğer seçeneklere başvurulması önerilmektedir (Scharff, 1996:257).

III. BÖLÜM: SANAT TERAPİSİ

Sanat terapisi temellerini yoğun olarak psikanalizden almıştır. Teorik altyapısı ve pratik metotları temelde Freud'un 1900'lerde kurduğu paradigmasına dayanır. Batı kültürü temel olarak sözel iletişimi baz aldığından, uygulayıcılar terapilerde ifade ve iletişim aracı olarak konuşma dilini kullanmışlardır. Ancak psikoteröpatik pratikte; psikodrama, dans, şiir ve sanat terapisi gibi duygusal ifadenin farklı formlarını daha geniş biçimde araştırabilmek için yeni bir açılım oluşmaya başlamıştır. Bu anlamıyla dışavurumcu sanat, otantik duyguları uyandırmak için güç içeren semboller sağlayarak insan deneyimini ileri götürmektedir. Sanat terapisi süreci, en temel düşünce ve duygularımızın bilinçaltına dayandığı ve bunların tam dışavurumuna ulaşmanın sözcüklerden ziyade şekillerle olacağı buluşuna dayanmaktadır. Zaten Freud konuşma terapisinin kısıtlamalarından bahsetmiş ve terapistlerin imajları kelimelere dönüştürmesi gerektiğini ifade etmiştir. Sanat terapisinin kurucularından Naumberg temel duygu, düşünce, korku, fantezi ve çocukluk çağı anılarının, kişilerin bilinçaltından köken aldığını ve kelimelerden ziyade imajlarla daha başarılı olarak ifade edilebildiğini belirtmiştir (Masters, 2005:24-30).

Sanat terapisine varoluşçu-hümanistik bakış açısı, bütünsel kişilik entegrasyonunu savunur. Çok eski bir atasözünde belirtildiği üzere "sağlıklı dünyada bulunan sağlıklı ruha sahip sağlıklı bir vücutta sağlıklı akıl bulunur". Bu sanat terapisine hümanistik, bütünsel bakış açısının temelini oluşturur. Sanat terapisinin amacı, kişinin korkularını, kaygılarını, huzursuzluk ve mutsuzluklarını defetmek olmayıp bu olumsuz duyguları bazı yaratıcı modaliteler (şekiller) kullanarak dürüst ifadelere dönüştürmektir.

İletişim kurma becerisi ve ihtiyacı, insanoğlu için gereklidir ve sözel iletişimin yetersiz ya da sorunlu olduğu durumlarda, sanat ruh ile sembolik iletişim kurma yöntemi olarak kullanılabilir.

Sanat yaşantıyı düzenlemenin bir parçasıdır. Grup bağlarını geliştirir ve yaratıcı problem çözme sürecini harekete geçirir. Sanatın yaratıcı sürecinin, iyileştirici ve rehabilite edici etkilerinin temelinde, tamamlayıcı bir terapi yöntemi olarak “sanat terapisi” ortaya çıkmıştır.

III.1. Sanat Terapisi Nedir?

Amerikan Sanat Terapisi Derneği sanat terapisini; her yaştan bireylerin zihinsel, fiziksel ve duygusal varlıklarını iyileştirmek ve geliştirmek amacıyla sanat yapmanın yaratıcı sürecini kullanan bir ruh sağlığı mesleği olarak tanımlamaktadır. Buna göre sanat terapisi sanatsal olarak kendini ifade etmeyi içeren bu yaratıcı sürecin, insanların çatışma ve sorunlarını çözmeye, kişiler arası becerilerini geliştirmeye, stresi azaltmaya, davranışlarını yönetmeye, benlik saygılarını ve öz-bilinçlerini arttırmaya, iç gözü elde etmeğe yardımcı olduğu inancını temel alır. Diğer bir deyişle sanat terapisi, sanat yapmanın, hastalık, travma veya yaşam zorlukları yaşayan ya da sadece kişisel gelişim talep eden kişilere profesyonel kişiler tarafından, geliştirici ve tedavi edici olarak kullanımındadır. Sanat oluşturma ve bunu sanat ürünlerine ve süreçleri yansıtmaya sayesinde, insanların kendi bilincini arttırabileceği, stresle ve diğer travmatik deneyimlerle başa çıkabileceği, bilişsel becerilerini geliştirebileceği ve hayattan zevk almayı arttıracığı doğrulanmıştır (American Art Therapy Association [AATA], 2009).

Wadeson sanat psikoterapisi adlı kitabında; sanat terapisini tedavi edici süreç ile yaratıcı sürecin birleşmesi olarak tanımlamaktadır. Sanat terapisi alanı umut ve iyileşme sağlamanın yanı sıra katılımcılarına hayatın anlamını bulma konusunda yardım etmek için sanatın potansiyel kaynaklarını ve yaratıcı süreci birleştirmektedir. Sanat yapmak hissedilebilen görülebilen ve duyulabilen bir iletişim çeşitidir. Sanat terapisi katılımcılarına kontrol ölççeği veren, yaratıcı keşifler ve değişim olanakları sunan iddialı bir aksiyondur (Wadeson, 1980:2).

III.2. Sanat Terapisinin Amacı:

Sanat terapisinin iki temel amacı vardır. Bunlardan ilki bilinçaltına atılmış ve baskılanmış duygu ve düşünceleri açığa çıkarmak, diğeri ise kişilere, bilinçaltı ile ilişkili olan uyumsuz davranış yapıları ve defansları konusunda içgörü kazandırmaktır. Dinamik odaklı sanat terapisi süreci, kişilerin açığa vurulmamış duygularının ve iç çatışmalarının bilinçaltında yer aldığını ve bunların da sanatsal görseller sayesinde dışa vurulabileceğini varsayar. Dalley sözel araca nazaran bir betonun bile insanın bilinç ve bilinçaltı duygu ve düşüncelerini dışa vurmada daha faydalı olabileceğini ve teröpatik değişimde bir araç olarak kullanılabileceğini ifade etmiştir. Levine sanatı “insanların kim olduklarını göstermeye geldikleri yer” olarak tarif etmiştir Sanat, dışavurumun güçlü bir formu olarak görülmektedir ve değişik yollarla iyileşmeyi kolaylaştırmaktadır. Bunu diyalogu kolaylaştırarak, iç çatışmaları somutlaştırarak, psikolojik mesafe yaratarak, değişik çağrışım ve yorumlara olanak sağlayarak ve bunların yanı sıra teröpatik ilişkiyi yansıtarak gerçekleştirmektedir (Masters, 2005:25).

Sanat terapisi; insan gelişimi, görsel sanatlar (resim, çizim, heykel ve diğer sanat dalları) ve yaratıcı süreç gibi alanları, danışmanlık ve psikoterapi modelleri kullanarak birbirine entegre eder. Yani sanat terapisi multidisipliner bir alandır ve uygulaması bir ekip ve işbirliği gerektirir. Bu ekipte sanatçının yanı sıra, psikiyatrist, psikolog, sosyal çalışmacı, çocuk gelişim uzmanı, nörolog, hemşire, rehberlik ve araştırma uzmanı da yer alabilir (AATA, 2009).

Sanat terapisi uygulaması, insan gelişimi, eğitim, psikodinamik, bilişsel, kişiler arası ve diğer duygusal çatışmaları çözmeye yardımcı olan tedavi edici araçları kullanan psikososyal teorilere dayanır. Birçok araştırmacı, yaratıcı sanat terapilerinin iyileştirici doğasını vurgulamıştır. Sanat terapisi, sanatın hemen tüm türlerinden yararlanan bir

disiplindir. Bunlar; drama terapisi, müzik terapisi, dans terapisi, resim terapisi, yazı terapisi, anlatı terapisi, kil terapisi, fotoğraf terapisi olarak sıralanabilir. ‘‘Sanat terapistleri, sanatın ifade ediliş biçimlerini insana yardım teknikleriyle bütünleştirerek mracaatılarına yaratıcı bir ‘‘yardım etme ortamı’’ sunmaktadır (Henderson, 1998:183-187).

III.3. Kimlere Sanat Terapisi Uygulanabilir?

Sanat terapisi çocuklara, gençlere, yetişkinlere, yaşlı yetişkinlere ve ailelere uygulanabilir. Bu uygulama bireysel ya da grup olarak yapılabilir. Sanat terapisinin kullanıldığı temel tedavi ve değerlendirme alanları şunlardır:

- Anksiyete, depresyon ve diğer zihinsel ve duygusal sorunlar ve bozukluklar,
- Travma sonrası stres bozukluğu,
- Madde kullanımı ve bağımlılığı,
- Aile ve ilişki sorunları;
- Aile içi şiddet ve istismar,
- Sakatlık ve hastalık ile ilgili sosyal ve duygusal zorluklar,
- Travma, kayıplar ve yas,
- Bilişsel, fiziksel ve nörolojik sorunlar,
- Tıbbi hastalıklarla ilgili psikososyal zorluklar,
- Stresle başa çıkmada,
- İş alanında yönetici ve personellere,
- Hamilelere, anneliğe hazırlıkta,
- Hiçbir rahatsızlığı olmayan ve kişisel gelişim talep edenler...

“Sanat terapi programlarının uygulandığı yerler, başlıca hastaneler, klinikler, kamu ve toplum kuruluşları, sağlık merkezleri, eğitim kurumları ve özel işletmeler olmakla birlikte evler dahil ihtiyaç duyulan her yerde uygulanabilme kolaylığı bulunan bir aktivitedir” (AATA, 2009).

III.4. Sanatın Terapi Mekanizması

Dışavurumun güçlü bir formu sanat, değişik yollarla iyileşmeyi kolaylaştırmaktadır. Bunu diyalogu kolaylaştırarak, iç çatışmaları somutlaştırarak, psikolojik mesafe yaratarak, değişik çağrışım ve yorumlara olanak sağlayarak ve bunların yanı sıra teröpatik ilişkiyi yansıtarak gerçekleştirmektedir.

Sanat terapisi iyileşmeye nasıl katkıda bulunuyor? Bilimsel araştırmalar bir sanat dalıyla uğraşmanın kişinin fizyolojisini, genel tutumunu ve ruh halini değiştirdiğini gösteriyor. Sanatla uğraşırken stres yerini derin gevşemeye bırakıyor. Korku ve endişenin yerini yaratıcılık, ilham ve umut alıyor. Sağ beynin işlevi etkinlik kazanırken, beyin dalgalarının düzenindeki değişikliğin yanı sıra, otonom sinir sistemi, vücuttaki hormonların düzeyi ve beyindeki nöroiletkenler de olumlu şekilde etkileniyor. Özellikle resim, müzik ve heykelle uğraşmak bedenın tüm hücrelerine olumlu mesajlar gönderiyor. Kişinin tavrı ve duygusal durumundaki olumlu değişiklikler sonucunda bağışıklık ve sinir sistemi de güçleniyor. Kişi kendini açıp duygu ve düşüncelerinin özgürce dışarı akmasına izin verdiğinde iç sesini daha iyi duymaya başlıyor (Aksoy, 2010).

Sanat terapisinin yararlanma mekanizmaları;

a. İletişim: Sanat terapisi katılımcılara kendilerini göstermelerini ve duyurmalarını sağlayacak sözel olmayan bir iletişim biçimi sağlamaktadır. Konuşma bozuklukları ve zeka gerilikleri gibi birçok kısıtlayıcı alanın yanı sıra sözel iletişim kurma problemi yaşayan tüm bireylerde oldukça verimli bir iletişim aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

b. Duyguların idaresi: Sanat terapisi katılımcılarına duygularını tasvir etme ve çözümlene konusunda geniş bir olanak sağlamaktadır. Çoğu duygumuzun aynı anda kullanıldığı bir deneyim olan sanat yapma hafızamızı ve serbest duygularımızı uyaracak ve aktif hale getirecek bir yaratıcı süreci serbest bırakmakta ve aktivite seviyemizi arttırmaktadır. Ayrıca sanat yaratmanın ajite bireyler üzerinde yatıştırıcı ve sakinleştirici etkisi olduğu da bilinmektedir. Kişi yaptığı işe odaklanmakta ve enerjisini yaptığı sanata aktarmaktadır. Sonuçta elde edilen his genellikle rahatlama ve yarattığı işin gururu olmaktadır.

c. Yaşamı gözden geçirme: Özellikle bilinç bozukluğu ciddi sağlık problemleri ya da iletişim bozukluğu yaşayan bireylerde sanat yoluyla kendini ifade etme süreci yaşamlarının anlamını anlamalarına yardımcı olmaktadır. Bu durum Ericson'un gelişim basamaklarından yedincisi olan umutsuzluk durumuna karşı ego bütünlüğüne karşılık gelmekte ve bu yolla psikolojik gelişime katkı sağlamaktadır. Sanat terapisinde katılımcıların sanat aracılığıyla kendi hikayelerini anlatmaları kazanımlarını ve bildiklerini paylaşma, başkalarına miras bırakma ve hayatın anlamını bulmalarına yardımcı olur. Ayrıca kişilerin kendi hikayelerini anlatacakları güvenli bir ortam sağlar ve kendileri hakkındaki farkındalıklarını arttırarak geçmiş deneyimlerinin kendileri tarafından kabul edilebilmesine yardımcı olur. Özellikle grup terapilerinde diğer grup üyelerinde benzer kişisel deneyimlerin sanat yoluyla aktarılması toplumsallaşmaya, sosyalizasyona ve grup ile duygusal bağ kurmaya yardımcı olur. Tüm bunların yanı sıra sanat yoluyla geçmişteki gurur ve başarılarını diğer kişilere aktarmak ve takdir görmek kişilerin özgüven duygusuna da olumlu katkı vermektedir.

d. Sosyal İletişim: Küçük gruplarla (5-7 katılımcı) yapılan sanat terapisinin sosyal izolasyonu azalttığı, iletişim ve destek sağladığı bilinmektedir. Sanat

terapisi grubu sosyal paylaşım, kişisel hikayelerin paylaşımı ve birlikte çalışma deneyimi için güvenli bir alan sağlamaktadır. Ayrıca grup sanat terapisinde kullanılan materyali paylaşmak ve birbirine yardımcı olmak bir özveri deneyimi yaşatmaktadır. Örneğin tek kolu olan bir katılımcıya diğer katılımcının kağıdı tutarak ya da kalemi açarak yardımcı olması, görme engelli bir katılımcıya diğer katılımcının objenin yerlerini bulması konusunda yardımcı olması, bir sosyal iletişim ve yardımlaşma bilinci gelişmesine neden olmaktadır. Bu durum yardımcı olan katılımcıların güçlü yönlerini ön plana çıkardığından özgüvenlerini arttırmakta ve hala insanlara verecek şeyleri olduğunu hatırlatmaktadır.

e. Umut telkin etme: Sanat yoluyla yeni şeyler öğrenebilme ve öğrenme başarısı özgüveni arttırmaktadır. Bilgi birikimlerinin ve kişisel hikayelerin grup içerisindeki paylaşımı geçmiş yaşamlar ile şimdiki durumlarının entegre olmasına yardımcı olmakta, depresyonu azaltmakta ve umut duygusunu arttırmaktadır.

f. Kontrol sahibi olma: Sanat terapisini katılımcılarına karar verme, sorumluluk alma ve kontrol sahibi olma şansı sağlamaktadır.

g. Fiziksel ve ruhsal sağlıkta gelişme: Sanat terapisini yoluyla yaratıcı sürecin fiziksel ve ruhsal sağlıkta iyileşme ve gelişme yarattığı ve aktivite seviyesinde artma sağladığı ileri sürülmektedir. 55 kanser hastası üzerinde yapılan bir araştırmada sanat terapisini seansları sonrasında ağrıda, yorgunlukta ve kaygı düzeyinde anlamlı azalma olduğu tespit edilmiştir (Nainis, et al., 2006:162-9) Şehirde yaşayan 300 kişi üzerinde yapılan diğer bir araştırmada sanat terapisini gruplarına katılan bireylerde daha az doktora gittikleri daha az ilaç kullandıkları ve sanat terapisini almayan gruba göre daha az depresif bulgu gösterdikleri ve kendilerini daha iyi hissettikleri saptanmıştır (Cohen, 2005:89)

h. Olasılıkların değerlendirilmesini sağlama: Sanat terapisini kişilerin sağlıklarını ve yeteneklerini kaybetmeleri, bağımlı hale gelmeleri ile başa çıkmalarında

oldukça faydalı bir destekleyici yöntemdir. Kendilerini başka yolla ifade etmekte güçlük çeken kişilerin duygularını ve düşüncelerini sözel olmayan bir yolla ifade etmelerine olanak sağlar. Kişinin sınırlarını saptamasına neleri yapıp neleri yapamayacağını farkına varmasına yardımcı olur (Johnson ve Sullivan-Marx, 2006:309-316).

III.5. Sanat Terapisti Kimdir?

Sanat terapisi uzmanları, sanat ve tedavisi konusunda eğitilmiş bireylerdir. Onlar insan gelişimi, psikolojik kuramlar, klinik uygulamalar, ruhani, çok kültürlü ve sanatsal gelenekler ve sanatın iyileştirici potansiyeli hakkında bilgi ve donanım sahibidirler. Konuyla ilgili diğer branşlara ait profesyonellere, tedavi, değerlendirme ve bilimsel araştırmalarda sanat kullanımı ve danışmanlık sağlayan müttefiklerdir. Sanat terapisi bir ekip işidir. Sanat terapistleri, doktorlar, psikologlar, hemşireler, ruh sağlığı danışmanları, evlilik ve aile terapistleri, rehabilitasyon danışmanları, sosyal hizmet uzmanları ve öğretmenleri içeren bir ekibin parçası olarak çalışabilirler. Bu ekip, hep birlikte başvuran bireyin ihtiyaçlarını ve tedavi amaçlarını belirler ve kişiye özel programlar uygularlar. Bir sanat terapistinde bulunması gereken temel kişisel özellikler; duyarlılık, empati kabiliyeti, duygusal kararlılık, sabır, kişiler arası iletişim becerileri, insan davranışı iç görüşü, sanatçı bakış açısı olarak sıralanmaktadır. Ayrıca dikkatli bir dinleyici ve keskin bir gözlemci olmalıdır. Esneklik ve espri anlayışı, başvuran bireylerin ihtiyaçlarına adaptasyon sağlamada önemlidir (AATA, 2009).

Sanat terapistleri; sanatın tedavide kullanımı konusunda gelişmiş uzmanlığa sahip olan yüksek lisans programlarından mezun olan kişilerdir. Sanat terapisi bireysel bir çalışmadan ziyade bir takım çalışmasıdır. Sanat terapisti takım lideri olabileceği gibi danışman, işbirlikçi, yardımcı terapist ya da araştırmacı pozisyonunda da olabilir (Johnson ve Sullivan-Marx, 2006:309-316).

III.6. Sanat Terapisinin Tarihçesi

Sanat terapisi her ne kadar göreceli yeni bir alan olsa da, sanat ile kendini ifade etmenin tarihçesi oldukça geçmiş zamanlara dayanır. Resim, heykel ve benzeri görsel sanatlar insanlığın ortak tarihini, fikirlerini, hayallerini, acılarını, zaferlerini, düşünce ve özlemlerini ifade etmekte güçlü ve etkin bir yöntemi oluşturmuştur. “Sanat, tarihte ilk kez, iletişim, tedavi ve rahatlama amaçlı olarak Bergama’da Zeus Tapınağının bulunduğu Eskülap olarak da adlandırılan tarihi yerleşkede yer alan antik tiyatrodaki keşfedilmiş ve Romalılardan bu güne bu amaçlarla da kullanılagelmiştir” (Giannini, 2004:75-91).

Resim 11: Bergama’da Zeus Tapınağının bulunduğu Eskülap

Sanatla tedavi kültürümüze batıdan gelen bir akım gibi görülse de, tarihimize baktığımızda ruh hastalıklarının tedavisinde sanatın kullanılması çok eskilere dayandığı bilinen bir gerçektir. Örneğin Selçuklu dönemi şifahanelerinde müzik bir tedavi yöntemi olarak kullanılmaktaydı. Ünlü gezgin, Evliya Çelebi, Seyahatname’sinde akıl hastalıklarının tedavisinde, müzikten yararlandığından bahseder. Ünlü Türk hekimi İbn-i

Sina, eserlerinden en önemlisi olan Kanun'da, akıl hastalıklarının, özellikle psikozların tedavisinde konuşarak, müzik dinleterek ve meşguliyetle tedaviye büyük önem verir (Toker, 2005).

Avrupada ise sanat ile tedavinin farkına varılması yakın çağdadır. 1912 den önce Avrupa'lı psikiyatristler Emil Kraepelin ve Karl Jaspers hastaların desen çalışmalarının psikolojik rahatsızlıklarını anlatmaya yardım ettiğini gözlemlediler. Fakat tin ve görsel dışavurumun kapısında ki kilit Sigmunt Freud'un geliştirdiği bilinçaltı ve rüyalardan imgelerinden yararlanarak yazdığı teorilere kadar açılmadı. "Freud hastalarıyla rüyalarını betimlerken dilin yetersiz kaldığı yerleri çizim yaparak anlatmalarını söyleyerek kayıtlar oluşturdu. Bu gözlem insan ruhunu ve iç dünyasını sanatsal dışavurumla anlamamanın yolunu oluşturdu ve ilham verdi. Freud aynı zamanda sanatsal kavramları klinik çalışmalarının içine aldı" (Malchiodi, 2007:77-84).

Daha sonra Carl Jung kolektif bilinçdışı kavramlarını, haç kültürü sembollerini ve arketipleri (ilk örnekleri), sanatın ve mitolojinin içinden gelenleri inceledi. Sanat Jung'un kişisel ilgi alanıydı, desen, resim, yontma sanatları hayatının içindeydi. Rüyalarını görsel sanatlarla kaydetti ve ifade etti. Jung görsel sanatların koşullarında, kendini anlamayı ve duygularına ulaşmayı deneyimledi. Bilinçdışı çalışan zihnin bu yolla dönüşebileceğini ve iyileşebileceğini gördü. Jung bilinçli duyguların yüklü imgelerinin çok önemli olduğuna inanırdı, çünkü eğer bilinçaltında bırakılırsa kişinin davranışlarında olumsuz yansımalara neden oluyordu. O rüyalarını, anılarını, bilinçaltında saklananları sanat aracılığıyla dışarıya taşıdı ve sanatsal imgelerle hissetti. Jung özellikle hastalarda ve kendisinde sanatla çalışırken özellikle mandala ve çembersel formlar (magic circle/ büyümlü çember) üzerinde durdu. Freud' dan farkı Jung hastalarını sıklıkla rüya imgelerini desenlemeleri için yüreklendirdi. "Bizden önce olanı görmek için resim yap" ve

“İçselliğimizde gördüğümüzün resmini yapmak, alternatif sanattır” dedi. Sonuçta Jung imgelerle ruhun arasındaki bağlantıyı anladı. Yaradılıştaki var olan evrensel simgeleri, arketiplerin simgelerinin içindekileri anlayabilmek için geliştirdi. Freud ve Jung psikanalitik uzmanlığın içine ve psikiyatrik topluluğun içine rüyaları ve sanatsal imgeleri genel ilgi alanı olarak aldı ve yerleştirdi. Freud ve Jung psikoterapiye başlarken dilin her zaman yeterli olmadığını, hayaller ve sanatsal biçimlerin sözlere yardım ettiğini ortaya koydular.

Carl Jung hayal gücü ve yaratıcılığın başlı başına iyileştirici gücü olduğuna inanmaktadır. Duyguların kelimelerin ötesinde boyama, heykel ve hareket ile belirtilebileceğini söylemekteydi. Jung, stres anlarında kişilerin içe dönebilecekleri bilinçaltına doğru psikolojik yönde yol alabilecekleri ve bu durumun sembolik iyileşme açısından bir fırsat doğuracağını ileri sürmüştür. Jung’ a göre bilinç üstümüz insan ruhunun sadece çok küçük bir parçasını oluşturmaktadır ve diğer bilinçaltı parçalar ise büyük bir iyileştirici potansiyeli bünyesinde taşımaktadır. Boyama ve çizim değişimi ve gelişimi aktive etmektedir. Kullanan açısından imaj ve semboller duygu ve hisler açısından güvenli birer “değiştirici” ve “saklayıcı kap” işlevi görmektedir. Jung’a göre bu değişim sürecindeki en önemli maddelerden biri de katılımcı ile terapist arasındaki tranferans¹ ilişkisidir. Bu terapide bir değişimin söz konusu olabilmesi için terapistin katılımcının eserlerindeki duygularını anlaması ve ayrıca katılımcının da terapist tarafından anlaşıldığını ve kabullenildiğini hissetmesi gerekir (Jung, 1968).

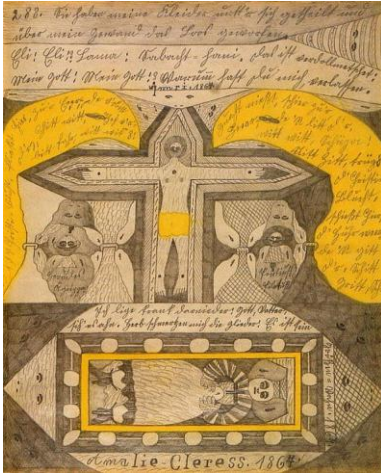
Fransız psikiyatrist Ambroise Tardieu 1872’de akıl hastalıkları üzerine yayınladığı kitapta, akıl hastalarının sanat yapıtlarında benzer özellikler kullandığından söz etmişti. 1876 ve 1888’de Fransız psikiyatrist Paul Max Simon akıl hastalarıyla yaptığı desen

---

¹ Tranferans: psikolojik danışmanlıkta, danışanın danışmana bağlanması, danışmanı hayatının merkezi yapması.

çalışmalarında, daha kapsamlı bir dizin ortaya çıktığını açıklamıştı. Simon, günümüzde “sanat ve psikiyatrinin babası” olarak nitelendirilmektedir ve bunu kanıtlayan akıl hastalarıyla çalışılmış çok büyük bir resim koleksiyonuna sahiptir. 1920’lerde Hans Prinzhorn psikiyatrlikten sanat tarihçiliğine döndü. Diğer doktorlardan ve hastanelerde (Almanya, İsviçre, Avusturya ve Hollanda) gelen ve kendi hastalarının yaptığı resim, desen ve heykellerden 5000 den fazla parçayı koleksiyon haline getirdi. 500 den fazla hastanın çalışmalarıydı bu parçalar. Daha sonra Prinzhorn’un öncülüğünde bu eserler insan içine çıkmaya başladı. Bilinen çağdaş fenomen dışarıdaki sanat “Zihinsel Sanatsallık III” oluştu. Prinzhorn koleksiyonuna daha çok psikopatolojik sanatçıların işlerini aldı. İnsanlığın temel ihtiyaçlarının kendi dışavurumu, ilişkiler ve görsel biçimleri içeren oyun, dekorasyon, semboller ve fikirlerin organize edilmesi olduğuna inandı. Prinzhorn akıl hastası olsun olmasın tüm insanların sanat yapımında ki yaratıcı sürecin psikolojik bütünlüğü ve iyi hissetmeyi sağladığını gözlemledi. Bu sanat eserlerinin “evrensel yaratım dürtüsü” olduklarını ve sanatınla kendini ifade ederek hastalığın dertlerini anlattıklarını düşünerek koruma altına aldı. Prinzhorn’la, Jung’un arketipler (ilk örnek) ve kolektif bilinçdışı ile ilgili düşünceleri birbirine uyuyordu.

Bunlarla aynı zamanda İsviçreli psikiyatrist Walter Morgenthaler akıl hastalarının sanat işlerini biriktirmeye başlamıştı ve Adolf Wolf’li ile birlikte bir sanat kitabı yayınladı. Wolfli 30 yıldan fazla bir psikiyatri kliniğine kapatılmıştı, ona ait karmaşıklık, renkler ve detaylarla çok sayıda desen yaptı. Wolfli biçimsel sanat çalışmıyordu, kendiliğinden ve malzemeler bitine kadar iş üretiyordu.

Resim 12: Adolf Wolf

Resim 13: Adolf Wolf

W.Morgenthaler ve H.Prinzhorn ruh hastalarının plastik sanatta yarattıkları çalışmaların bazen artistik bir seviyede olduğunu ve hastalıklarına iyileştirici bir etki sağladığı görüşünü ortaya atmışlardır. Sanat terapisi yaklaşımından bahsederken de sanatın terapi anlamında alana iki ayrı katkısı olduğunu savunmuşlardır. Sanatın bunalım geçiren insanlarda yardım amaçlı kullanımı ve sanat yoluyla kişisel gelişim sağlanması alanlarında çalışmaları bulunmaktadır. Sanatsal dışavurumun psikopatolojisine olan ilgi içinde bulunduğumuz zamana kadar taşındı. Sanatın terapi anlamında alana iki ayrı katkısı olduğunu savunmuşlardır. “Bunlar sanatın bunalım geçiren insanlarda yardım amaçlı kullanımı ve sanat yoluyla kişisel gelişim sağlanmasıdır” (Doron ve Parot, 1991:54-63; Malchiodi, 2007:96-103).

Amerika Birleşik Devletleri'nde sanat terapisinin ilk öncülerinden biri Margaret Naumberg 1915 yılında New York'ta Walden okulunu kurdu. 19. ve 20. yüzyıllarda bazı entelektüel ve sosyolojik gelişmeler Naumberg'in fikirlerinin destek bulabildiği bir hava yarattı. Çocuk çalışma hareketi, ilerici eğitim, zihinsel hastaların daha insanca tedavisi, Freud'un psikanalitik kuramı ve Jung yenilikleri takip etmek için sahne ayarlamasında yardımcı oldu. O, çocukların kendiliğinden yaratıcı ifadeler yoluyla

kendilerini ifade ettiğinde ve en çok ilgi duydukları konular ile öğrenmeye teşvik edildiğinde motivasyonlarının geliştiğine inandı.

Naumberg, iç yaşamını sanat formları aracılığıyla ifade eden bir çocuğun gelişiminin, zengin bir eğitim ya da bilginin peşinde olmak kadar önemli olduğunu gördü. Jung, Freud ve zamanının psikanalitik düşünürlerinin fikirlerinden etkilendi. Naumberg sanat terapisi sürecinin; bir kişinin en temel duygu ve düşüncelerine, kelimeler yerine bilinçsiz olarak görüntüler ile ulaşabileceği temeline dayandığına inandı. 1930'larda Margaret Naumberg'in büyük çabalarının sonucu olarak sanat terapisi artık tanınmaya, kabullenilmeye ve literatürde geçmeye başladı. 1961'de Amerika Birleşik Devletleri'nde dört sanat terapistinin öncülüğünde dört enstitü sanat terapisi üzerine toplam yedi kurs düzenlemekteydi ve Margaret Naumberg hala onlarla beraberdi. 1971'de ise sanat terapisi birçok üniversitede artık bir yüksek lisans programı olarak verilmeye başlamıştı (Agell, 1980:8-13).

Bu gelişmelerin yanı sıra 1961'de Elinor Ulman Amerikan Sanat Terapisi Dergisini (American Journal of Art Therapy) yayınlamaya başladı. 1969'da da Amerikan Sanat Terapisi Birliği (American Art Therapy Association) kuruldu. Böylece sanat terapistleri, eğitim alanında standardizasyon sağlayacak, haklarını savunacak ve seslerini duyuracak bir meslek örgütüne sahip oldular (Agell, 1980:8-13).

Günümüzde gelişmiş batı toplumlarında sanat terapisinin faydaları kabullenilmiş ve birçok alanda kullanılmaktadır. Ülkemizde ise henüz sanat terapisi eğitimi mevcut olmayıp, uygulama alanı da oldukça kısıtlıdır.

III.7. Sanat Terapisinde Kullanılan Sanat Türleri ve Teknikleri

Sanat terapisinde amaç kişinin kendisini kelime kullanmadan simgelerle anlatması olduğundan, her türlü görsel sanatın ekspresyonist sembollerini kullanılabilir. Çizim, Resim, Boyama, Kolaj, Heykel, Seramik, Maket, Fotoğraf, Maske ve Kuklalar, Drama, Müzik, Dans, Film gibi birçok sanatsal kendini ifade yöntemleri kullanılabilir.

Spontan çizim ya da resim başvuran bireyin problemlerini, hissettiklerini, korkularını, dileklerini ve kararlarını baskı altına almadan ifadesini sağlamada uygun ve

sık kullanılan yöntemlerdir. İmgeler ve semboller bilinçaltının su yüzüne çıkmasında bir araç hizmeti görür. Sanatla terapi gruplarında özellikle pastel ve kuru boyaların çizimlerde kullanılması önerilir. Fakat bireylerin çoğu keçeli veya kara kalemle çizim yapmayı tercih eder. Kuru boyalar ve pastellerle çizim yapmak danışanlara çocuksu bir uğraş gibi gelebilir. Çizim tekniği özellikle grupta çalışıldığında daha etkilidir.

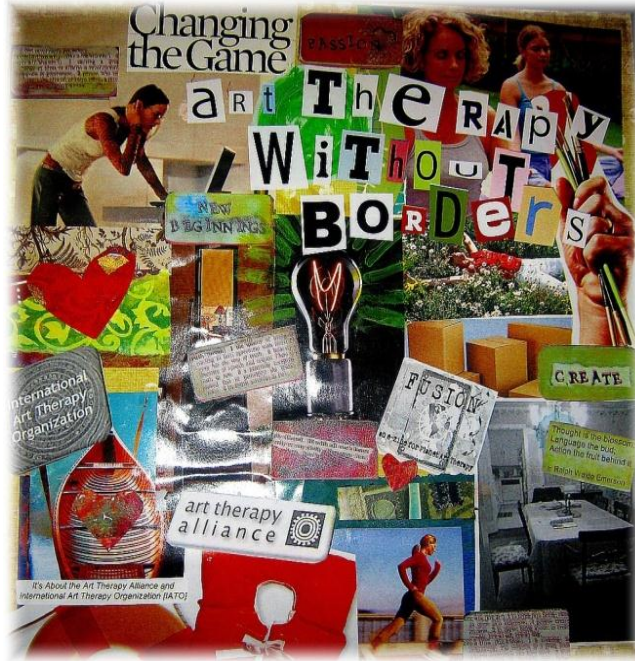
Resim 14: Sanat terapisi çalışmalarından kuru boyayla yapılmış bir çizim örneği

Boyama çizimden daha kuvvetli bir şekilde katılımcıların artistik duygularını ortaya çıkarır. Gelenekçi ve kuralların dışına çıkmaktan hoşlanmayan bireyler sulu boyayla çalışırken daha rahat hareket ederler, boya ve tasarım konusunda daha çok risk alabilirler. Artistik riskler alınması yaşamın diğer alanlarında da özgürleşmeye neden olur. Birçok birey boyama aktivitesi esnasında açığa çıkan hatıralara şaşırırlar. Boyama aktivitesi pek çok popülasyona uygulanabilir. Özellikle hafif bir müzik eşliğinde yapılan boyama çalışması oldukça rahatlatıcı olabilir.

Resim 15: Sanat terapisi çalışmalarından sulu boyayla yapılmış bir çalışma örneği

Dışavurum açısından daha az zorlayıcı olan kolaj çalışması, özellikle çizime karşı dirençli olan danışanlar tarafından tercih edilen bir tekniktir. Duyguları ve fikirleri kolayca ifade etmenin yanında kolaj çalışması materyalin seçilmesi ve uygulanmasında da pratikliği nedeniyle tercih edilir. Kâğıtlar ya da fotoğraflar kesilebilir, parçalanabilir, yırtılabilir ya da yapıştırılabilir. Danışanın çalışma tarzı onun ruhsal durumunu yansıtır.

Resim 16: Sanat terapisi çalışmalarından kolaj tekniğiyle yapılmış bir çalışma örneği

Maskeler ve kuklalarla oyun danışanlara içsel duygularını ve dışsal deneyimlerini keşfetme fırsatı verir. Danışanlar açıklayamadıkları, paylaşamadıkları konuları ve olayları bu sayede ifade edebilirler. Maskeler ve kuklalar kağıtlar, kese kağıtları ya da fon kartonları kullanılarak yapılabilir. Magazin resimleri, pullar, tüyler, pamuk ve çeşitli malzemeler kullanarak da maskeler yapılabilir.

Resim 17: Sanat terapisi seanslarında yapılmış maske çalışması

Kille ve uğraşmak danışanların objeleri üç boyutlu algılamasına fayda sağlar. Bu sayede danışan hayata çok yönlü bakma becerisini geliştirir, olaylar karşısında bakış açılarını genişletmeye başlar. Soyut düşünme ve problemleri farklı açılardan algılayıp keşfetme becerisi artar. Hayat siyah ve beyazdan ibaret değildir. Heykel kişiye çevresini ve olayları şekillendirebileceğine ilişkin bir cesaret verir (Toker, 2005).

Resim 19: Sanat terapisi seanslarından kil terapisi

Müzikle terapiyi en iyi değerlendirenlerden biri Yunanlılar diğeri de Osmanlılar olmuştur. Yunanlılar daha ilkçağda yetisini geliştirdiğini görerek, her yurttaşın mutlaka bir müzik aleti çalmasını devlet kanunu ile şart koşmuştur. Osmanlılar devrinde de çeşitli darüşşifalarda hastaların müzikle tedavi edildiğini ve darüşşifalarda her an hazır bekleyen mehter takımlar olduğunu Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde yer almaktadır (Ersoy, 1995:40).

Çalışmalar göstermiştir ki müzik, organizmayı çeşitli yollardan etkilemektedir. Müzikle tedavi, sosyal ilişkilerin geliştirilmesi, kendine güvenin yeniden kazandırılması, fiziksel egzersizler ve motor kontrol, konsantrasyonun artırılması için programın bir ögesi olmuştur (Altınölçek, 2009).

Resim 19: Sanat terapisi seanslarından müzik terapisi

Sanat terapisinde kullanılacak sanat türü, tekniği ve malzemeleri, uygulanacak kişinin yaşı, mental ve fiziksel gelişimi ve yeteneği ile uyumlu olmalıdır. Travmatik beyin hasarı veya organik bir nörolojik bozukluğu olan kişiler, işlevsellik düzeylerine bağlı olarak sanat terapi sürecinin keşif kısmı ile ilgili sorun yaşayabilirler. Ancak, hala sanat terapisinden duyuşal uyarım yoluyla yararlanabilir ve sanatsal yaratımdan aldığı keyfi sağlayabilir. Ancak tüm bu faydalanımlarda kilit nokta başvuran kişi için en uygun sanat tekniğine ve malzemesine doğru karar verebilmektir. Lefevre (2004:142) gibi otoriteler, sanat terapisinin yapılandırılmadan gelişigüzel uygulandığında, ruhsal açıdan yaralanmış bireylerde travmatik süreci tekrar canlandırabileceğine ve tedavi sürecinde kesintiye yol açabileceğine dikkat çekmiştir. Özellikle narsistik olarak savunmasız kişilere uygulanan yapılandırılmamış sanat terapisinde, iç dünyalarını yansıtacak çizimler yapamayabilecekleri, sonuç olarak bunalma, sıkılma, boşluk hissi veya çaresizlik hissedebilecekleri belirtilmektedir. Dolayısıyla uygulanacak sanat terapisi yönteminin her

bireyin özelliklerine göre seçilmesi ve mutlaka yapılandırılmış olması gerektiği önerilmektedir (McMurray, Schwartz-Mirman and Maizel, 2000:195).

Sanat yapmanın kişilerin duygularının en derin katmanlarına kadar ulaşabildiği göz önüne alınarak sanat terapisi seanslarında kullanılacak malzeme ve tekniğin katılımcının ruhsal savunma mekanizmalarını koruyacak şekilde seçilmesi gerekmektedir. Katılımcıya uygun olmayan malzeme ve teknik seçimi hayal kırıklığına ve geri çekilmeye neden olabileceği gibi kişinin acıtasyonunun artmasına da neden olabilir. Örneğin grafiti kalemleri gibi yapılandırılmış sanat araçları daha kolay kontrol edilebilir ve dışavurumların kontrolüne, hataların düzeltilebilmesine olanak sağlar. Boya veya kil gibi yapılandırılmamış araçlar daha karışık ve kontrolü zor olabilir ancak diğer araçlara göre daha çok duygusal dışavuruma olanak sağlar. Örneğin kille uğraşan bir katılımcı beceremediğini ve kontrolü kaybettiğini hissettiğinde sinirlenebilirken, kili kontrol etmede daha başarılı olan ve becerebildiğini hisseden katılımcı huzursuzluğunu tamamen üzerinden atabilmektedir. Bazı katılımcılar çok basamaklı yöntemlere ihtiyaç duyarken bazıları ise bütün işin tek basamakta sonuçlanmasını isterler. Örneğin bazı katılımcılar önce kalemle bir şekil çizip içini değişik renkte sulu boyalar ile bölge bölge boyamayı tercih ederken bazıları ise tek renk bir kalemle hem çizimi hem de boyamayı bitirmeyi tercih ederler. Kimi katılımcılar için çok sayıda seçeneğinin olması motivasyon artırıcıyken kimi katılımcılar için ise çok seçenek kafa karışıklığı ve kararsızlık yaratmakta ve bunların seçeneklerinin kısıtlanması uyumlarını arttırmaktadır. Bazı kişiler için ürettikleri eser hakkında sorular sorulması ve yorumlama istenmesi kendi anılarını ve hikayelerini anlatmada yardımcı olurken bazılarında sorulduğunda ise sözel olarak ifade etmekte zorluk yaşamakta, ajitasyon ve hayal kırıklığı yaratmaktadır (Johnson ve Sullivan-Marx, 2006:309-316).

Ancak her durumda sanat terapisinin rahatsızlıklarla başa çıkmada öncelikli tedavi aracı değil, tamamlayıcı bir tedavi yöntemi olduğu da unutulmamalıdır.

IV. BÖLÜM: SANAT TERAPİSİNDE KULLANILAN KİL'İN ÖZELLİKLERİ VE PSİKOTERAPİDEKİ ANLAMLARI

IV.1. Kil Nedir?

Kil doğada bol miktarda bulunan minerallerdendir. Fakat saf kil bulmak oldukça zordur. Kilin içerisinde en çok kalker, silis, mika, demir oksit bulunur. Kuruyunca sıkışan, ıslandığında şişen ve sıkıştırıldığında bünyesindeki suyu dışarı veren özelliğe sahiptir. "Society of Soil Science" ayırımına göre dane çapı genellikle 0,002 mm'den daha küçük taneli malzemeye kil adı verilmektedir. Kil bileşiminde bulunan farklı maddeler nedeniyle sarımtırak, kırmızımtırak, esmer gibi renklerde bulunur. Kilin yapısı itibarıyla su çekme özelliği vardır ve bu nedenle kil daima nemlidir. Kili meydana getiren maddeler sulu alüminyum silikatlerdir. $[m Al_2O_3, n SiO_2, p H_2O]$ genel kimyasal bileşim formülü ile ifade edilen kil, çok saf olduğu zaman hidrate Alümin Silikat (kaolinit) adını alır. Kaolinit'in kimyasal formülü, $[Al_2O_3 .2SiO_2. 2H_2O]$ dur.

Çömlekçi ve heykeltıraşlar sayesinde kil, 8000 yıldan fazla bir zamandır insanlık tarihinin neredeyse evrensel olarak kullandığı bir malzeme olmuştur. Bu malzemenin kültüre katkısı onun kendi esas değeriyle ölçülemez çünkü evrensel olarak bu kadar bol miktarda bulunan başka malzeme yoktur. İnsanlık tarihinde kil ürünleri, vazolar, saksılar ve insan figürleri de dahil olmak üzere sembolik figürler olarak tarih öncesi çağlardan bu yana bilinmektedir. Eski çağlardaki ilk alet ve kaplar kilden yapılmıştı. M.Ö.6000'e dayanan Neolitik Dönem'de Nil ve Fırat Nehirleri boyunca görülen tarım yerleşmeleri ve Anadolu'daki Çatalhöyük yerleşmesinde karşımıza çıkması, kilin bin yıllardır uygarlığın temel malzemesi olduğu gerçeğini desteklemektedir (Wikipedia,2010)

Resim 20: Neolitik döneme ait saksı ve vazolar.

Resim 21: Neolitik döneme ait insan figürleri heykelleri

Resim 22: Çatalhöyük

IV.2. Dışavurum Aracı Olarak Kil

Terapistler yıllarca katılımcıların duygu ve düşüncelerini daha iyi ve daha belirgin yansıtabilecek terapi araçları araştırmışlardır. Yüz yıldan fazla bir süredir bu amaç için tek yöntem olarak konuşma tabanlı terapi kullanılmagelmiştir. Ancak dirençli katılımcılarda, savunmacı katılımcılarda, çocuklarda ve konuşma engellilerde yaşanan sıkıntılar teröpatik aracın fazla sözel iletişim içermemesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda son yıllarda çizim, resim ya da boyama yoluyla sanat terapisine eğilim artmıştır. Ancak literatürde, heykel yoluyla kil malzemesinin kullanımı konusunda çok az sayıda çalışma bulunmaktadır.

Sanat terapisi yöntemi olarak kullanılan kil'in diğer yöntemlere nazaran belirgin bir kapasite üstünlüğü olduğu düşünülmektedir. Aslında birçok sanat terapisti kil

ile terapinin potansiyeline inanmalarına rağmen çok az bir kısmı bu yöntemi pratiklerinde kullanmaktadırlar. Gorly'nin 1995'te yaptığı bir ankette sanat terapistlerinin %99'nun kil terapisinin oldukça tedavi edici olduklarına inandıkları ancak sadece %25'nin pratik uygulamalarında kil kullandıklarını ortaya koymuştur. Bu ihmalin sebebi; kurduğunda kırılabilir hale gelen bir plastik materyalle çalışmanın teknik açıdan zorluğu olabilir. Bu zorluğun yanı sıra kil ile çalışmak araştırmacının daha fazla zaman ve efor harcamasına neden olacaktır. Ancak kil ile yapılan çalışmalarda birçok önemli gözlem yapılabileceği de unutulmamalıdır.

Woltmann (1993) araştırmasında kil ile üç boyutlu sunum yapılabilmesi bakımından kil ile modellemenin derin köklerini açıklamıştır. İnsanın bebekliğinde kendi dışkısının plastisitesini keşfettiğine dikkat çeker. Woltman ayrıca plastik materyale hakim olmayı, "olgunlaşma çevrimleri" adında bir gelişim basamağı olarak tanımlamıştır. Bu gelişim periyodu boyunca çocuk plastik materyalle gelişigüzel formlar üretmekten, kendi anlamını ve duygusal değerini içeren formlar üretmeye doğru ilerlemektedir.

Kil ile gelişim sürecinin değerlendirilmesi konusunda önemli çalışmalar yapan Golomb ve McCormick kil ile üç boyutlu sunumun gelişimi konusunda iki farklı hipotez test etmişlerdir. "Lineer grafik hipotezi" çizime benzer olarak sırasıyla bir boyuttan, iki boyuta ve üç boyuta sunumu öngörmekteydi. Buna karşın "Global modelleme hipotezi" ise erken ve ilkel üç boyutlu kavramı öngörmektedir. Golomb ve McCormick yaşları 4 ile 13 arasında değişen 109 çocukla yapılan çalışmalarında ikinci hipotezi kanıtlamışlardır. Bu çalışmada 4 yaşındaki çocukların da temel üç boyutlu algılama ve basitçe üç boyutlu modelleme yeteneklerinin olduğu gözlemlenmiştir. Çocuk büyüdükçe ürettiği üç boyutlu eserlerin daha zarif ve ayrıntılı olduğu gözlemlenmiştir. Ancak büyüme sürecinde 8 ila 9 yaşlarında bu ilerlemenin duraksadığı ve çocuğun iki boyutlu sunumlara daha eğilimli

olduğu ortaya çıkmış. Golomb ve McCormick bu durumun çocuğun o yaşlarda ürettiği eserlerin gerçeğine benzetme isteklerinin ileri safhada olmasına ve bu benzetmede plastik materyal ile zorlandıklarını ancak çizim ve resim yapmada daha başarılı olmalarına bağlamışlardır.

zet olarak; plastik materyalle ve özellikle kille yapılan  boyutlu sunumların sanat terapisi veya psikoterapide kullanımı konusunda daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir. Yapılacak bu çalışmalardan çıkacak sonuçlara göre üretilen ürünlerin, gelişim aşamaları ve kişilerin i dünyalarının dışavurumu konularında daha fazla bilgi sahibi olunmasını sağlayacaktır (Sholt ve Gavron,2006:66-72).

IV.3. Kil ile Sanat Terapisinin Tedavi Edici zellikleri

Kil çalışmasının 3 temel tedavi edici özelliği mevcuttur.

IV3.1. Dokunma Ve Hareket Deneyimleri İle Kil çalışmasının  Boyutlu Bakış Açısı Yoluyla Yöntemsel Dışavurum

Kil alışmaları yoğun ve güçlü bir temassal ve dokunsal deneyim içerir. Dokunma insan gelişimi sürecinde ilk keşfedilen duysal cevaptır. Yeni doğan bir bebekte dokunsal temas aslında iletişimin ilk türüdür. İnsanda yaşamın ilk evreleri anne ile oral ve tensel temas kurma açısından oldukça yoğundur. Yani kil çalışması, eski ve temel bir ifade ve iletişim metodu içermektedir. Aynı zamanda kile dokunma, modelleme ve şekillendirme açısından sonsuz seçenekte vücut hareketlerine de neden olmaktadır. Sonuç olarak kil çalışması, uygulayıcısına hayal alemini, duygusal yaşamını ve birincil nesne ilişkilerini ifade edebileceği, bütünsel bir sözel olmayan bir dil ya da iletişim biçimi mümkün kılmaktadır.

Psikoterapide kil çalışmaları ile içsel prosesi açıklamak için “eklenti” ve “obje ilişkisi” adlı iki teoriden faydalanılmış. Her iki teoride de içsel çalışma modellerinin yaşamın ilk yıllarında yani sözel olmayan dönemde geliştiği kabul edilir. Buna göre kişinin kendisi ve diğerleriyle ilgili mental ifadeler, sözel kodlaması olmayan yöntemsel ve duysal motor sunumlardan gelişmişlerdir. Buna göre sanat gibi sözel olmayan dışavurum metotları ile bu yöntemsel ifadelerle iletişim kurulabileceği düşünülmektedir. Bu durum özellikle, dokunma ve temas gibi eski ve temel bir ifade ve iletişim metodu barındıran kil çalışmaları için daha geçerli olmaktadır. Özellikle yaşamın ilk yıllarından gelişen, dokunma ve hareketler ile kodlanmış sözel olmayan anı ve duygulara ulaşma açısından, kil ile çalışmanın avantajı ortaya çıkmaktadır. Bu bakış açısıyla; kil çalışmalarının özellikle sözel iletişim zorluğu yaşayan ve aşırı defansif bireylerde, bilinçsiz ve sözel olmayan ifadelere ulaşmada bir pencere oluşturabileceği söylenebilir. Bu yolla fiziksel, duysal ve mental deneyimler daha kolay anlaşılır hale gelebilir. Örneğin; iletişim güçlüğü ve anne ve babaya karşı öfke patlamaları nedeniyle kil ile sanat terapisi uygulamasına başvuran 14 yaşında bir kız çocuğunun terapinin ilk süreçlerinde işbirliğine kapalı ve uzak durduğu, seanslardan birinde gözleri kapalı halde kil ile uzun süre uğraştıktan sonra gözlerini açtığı ve yaptığı objeyi, ağlayan annesinin kucağındaki bir çocuğun annesinin gözyaşlarını silmekte olduğu şeklinde tanımladığı, bu ilk iletişim patlamasının, daha sonraki görüşmelerde depresyonda olan bir annenin çocuğu olduğunun ortaya çıkmasına neden olduğu belirtilmiştir.

Kil ve kil ürünleri, gerçeğe en yakın şekilde yansıtabilecek çok boyutlu objelerdir. En, boy ve yüksekliğe ek olarak, ağırlık, derinlik ve doku gibi özellikler de barındırır. Kil ile gerçeğe en yakın şekillerin oluşturulabilmesinin yanı sıra, korku, huzursuzluk, dilekler gibi iç dünyaya ait fantezilerin de ortaya konulabileceği sembolik

bir oyun objesi olarak da fonksiyon görebilir. Bu özelliği psikoterapide kullanılmasının temelini oluşturur.

Kil ile çalışmanın çok boyutlu yapısı nedeniyle, çizim ve boyamada olmayan diğer bir avantajı da, hem üretim sürecinde hem de ürün ortaya çıktıktan sonra, değişik yüzey ve açılardan bakılabilmeye, dokunulabilme ve incelenme şansı tanınmasıdır. Örneğin yaptığı kilden insan figürünün ön tarafındaki yüzünde mutluluk ifadesi bulunurken, arka taraftaki yüzünde sıkılganlık ve üzüntü ifadesi bulunması kişinin içinde bulunduğu duygusal çatışmayı açıkça gösterebilmesi açısından çok faydalı olabilmektedir (Sholt ve Gavron, 2006:66-72).

IV.3.2. Kil Çalışması Yoluyla İnşa Etme Ve Yıkım Aşamaları

Kilin yüzeyine basitçe bir dokunuş sonucunda, kil üzerine kişinin parmak izi oluşmakta ve bu da kişinin o anda ve orada olduğunun bir ispatı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kişinin gerçek dünyadaki varlığının bir kanıtıdır ve bu durum özellikle kayıp hissi olan, kendine güveni azalmış ve çaresiz hisseden kişiler açısından çok önemlidir. Bir çocuk kili eline aldığı anda bastırmaya ve yuvarlamaya başlar ve kil şekil değiştirir. Böylece çocuk kille ilk temasında, kilin dokunmalarına ve duygularına nasıl tepki verdiğini hemen öğrenmeye başlar. Bu hareket deneyimi sayesinde çocuk kendi etkisinin farkına varmaya başlar.

Bir kil parçasından kişinin iç dünyasını yansıtmaya olan olasılığı olan sembol ya da metafor olan bir obje imar etme psikoterapinin temelinde var olan bir durumdur. Bu kişinin hissettiği acıyı anlamlı bir şekilde dışarıya vurarak simya benzeri bir yöntemdir.

Şekilsiz kil parçası ya da üretilen heykel, terapi süreci boyunca manipüle edilebilir veya değiştirilebilir. Ayrıca kilin defalarca yapıpı bozulabilme kapasitesi

mevcuttur. Bu özelliği nedeniyle kil çalışması, kişinin psikolojisindeki değişimlerinde ve kimlik formasyonunda yaşadığı yıkım ve yapım süreçleri ile yüzleşmesini sağlamaktadır.

Örneğin; çocuğuna karşı öfke patlamaları ve kendi profesyonel kimliği konusunda derin şüpheler nedeniyle kil ile sanat terapisi uygulamasına başvuran, 16 yaşında annesini kaybetmiş, kırklı yaşlarda bir kadının, çalışmanın başlarında “bebeğinin kafasını taşıyan bir anne eli” figürü yaptığını, annenin bebeği taşımasındaki sevecenliği yakalamaya çalıştığını ifade ettiği, daha sonra eserini incelerken aniden tavır değiştirerek korkmaya başladığını, anne elinin kendisine saldırgan geldiğini söyleyerek heykeli baş aşağı doğru çevirdiğini, bu durumda bebeğin kafasının el ayasının altında kaldığını, figürün bu konumdaki halinin de “kil ile çalışan bir sanatçının elini sembolize ettiğini ifade ettiği, bu eserin duygusal köklerinin sanat terapisti tarafından, sırasıyla “zorluklar içerisinde geçen bir çocukluk”, “öfke kontrol problemi” ve “hassas ve bağımsız bir sanatçı olma özlemi” olarak değerlendirildiği belirtilmiştir. Bu kişinin kil çalışması yoluyla iç dünyasına ait inşa etme ve yıkım aşamalarının meydana çıkmasına iyi bir örnek oluşturmaktadır.

Birçok çalışmada “kişinin yaşadığı kayıplar” ile kil çalışması arasındaki bağlantı araştırılmıştır. Kil çalışmasında, kaybettiği kişilerin yasını ya da ızdırabını çeken kişiler, hissettikleri kızgınlık ve hüsrانlarını ifade edebilecekleri ortaya konulmuştur. Ayrıca kil çalışmasında kimi ya da neyi kaybettiklerine dair ipuçları da ortaya çıkabilmektedir. Bu yolla kişi kaybettikleriyle yüzleşebilme olanağı bulabilmektedir. Kaybedilmiş nesnenin kil ile tekrar yaratılması iyileşme sürecine de katkıda bulunabilmektedir. Babası tarafından terkedilmiş ve annesinin ağır hastalığı nedeniyle başka bir aileye evlatlık verilmiş, 7 yaşında erkek çocuğu ile yapılan kil ile sanat terapisinde, çocuk ilk aşamada iki adet büyük erkek kafası şekillendirmiş, birinin öz

babası, diğerinin üvey babasını sembolize ettiğini belirtmiş ve terapi seansları boyunca sürekli her ikisiyle konuştuğu, iki figürü birbiriyle konuşturduğu gözlemlenmiştir. İki baba figürü arasındaki bu diyalog, çocuğun üvey babasıyla arasında yeni bir bağ yaratmış ve öz babası tarafından terk edildiğini kabullenmesine yardımcı olmuş. Bu süreçte çocuk öz babasını yeniden yaratmış ve bu durum babasıyla olan olumsuz ilişkisini içselleştirmesine yol açmıştır (Sholt ve Gavron, 2006:66-72).

IV.3.3. Geri Çekilme (Regresyon) Aşaması

Kilin ilkel ve duysal özelliklerinden dolayı, uygulayıcısına yönetsel iletişim olanağı sunmakta ve terapi için can alıcı nokta olan regresyon sürecini davet etmektedir. Kil çalışmasının regresyonda oynadığı rolü açıklamak için Knafo'nun tanımladığı 3 tip regresyondan faydalanılmıştır. Knafo sanat üretim sürecini psikanalitik perspektiften değerlendirmiştir;

a. Temporal geri çekilme:

Psikoseksüel gelişimin erken evrelerine dönüş anlamına gelmektedir. Kramer hem çocuk hem de yetişkinlerin kili bir oyuncak olarak algıladıklarını öne sürmüştür. Çocuklar ya da erişkinler kili bir oyuncak gibi kullanarak aslında oral, anal ve fallik gelişim dönemlerini tekrar sahneye koymaktadırlar. Sanat terapisinde çocukların genellikle kilden besinler yaptığı görülür. Bu durum çocuk gelişimin oral dönemine bir gönderme olabilir. Bazen de çocuklar kile dışkı sembolü yükler ve dağıtıp etrafa sürer. Bu durum da çocuk gelişimin anal dönemine ait bir davranış olarak değerlendirilebilir. Çocuk ve adolesanların kil ile cinsel objeler ve oyunlar ortaya koyarak fantezilerini ya da korkularını dışı vurma da sık görülen bir durumdur.

b. Dekompanzasyon riski olarak geri çekilme:

Dekompanzasyon; kişinin savunma sistemiyle sağlanan dengesinin bozulması anlamına gelir. Knafo bunu “kişilerin benliğinin, kimliğinin ve gerçekliklerinin sınırlarıyla oynama” olarak tanımlar. Kil ile terapi sırasında kişiler genellikle bilinç dışı olarak kendilerini sembolize eden ürünler üretirler. Ancak ortaya çıkan bu ürünler bazen tedavi edici olmanın ötesinde korkutucu olabilirler. Kil çalışması sonucu ortaya çıkan ürünler çarpık, biçimsiz, tehditkar veya çirkin olabilir. Bu kişinin benliğinin bir parçasını sembolize ediyor olabilir. Aslında bu durum bireyin kendisini bir bütün olarak algıladığının bir göstergesidir.

Örneğin; ıslah problemleri ve iletişim güçlüğü nedeniyle sanat terapisine gönderilen 13 yaşında, çocuk esirgeme merkezinde yaşayan bir kız çocuğunun, resim terapisinde, birbirinin kopyası yüz ifadesine sahip hoş ve bakımlı genç kız figürleri çizdiği, kil terapisinde ise kızgın yüz ifadesine sahip bir adam heykeli yaptığı, bu adamın bataklıktan geldiğini ve kötü kokusu nedeniyle herkes tarafından reddedildiğini ifade ettiği, belirtilmiştir. Görüldüğü üzere resim çalışmasında, arkasına saklandığı genç kız figürü betimlemiş olup, kil çalışmasında ise kendisine ait geçmişten gelen ancak reddettiği ve baskıladığı ilkel ve acı veren hatıralarını ortaya çıkaran bir eser üretmiştir. Eğer sadece resim çalışmasıyla yetinilseydi, kişinin problemleri benliğine ulaşamayacaktı.

Birçok sanat terapisi kliniğinin rafları kilden yapılmış canavarlarla doludur. Sanat terapistleri birçok defa bir kil parçasının canavara dönüşümüne şahit olmuşlardır. Örneğin çevresine karşı öfke patlamaları nedeniyle sanat terapisi kliniğine gönderilen 13 yaşında bir erkek çocuğunun, kil ile agresif formlarda çeşitli canavarlar yaptığı, bunlara isimler verdiği ve her birisine kendi fikirlerini yansıtan öyküler kurguladığı, terapisinin ilerleyen safhalarında bu yaratıklara “üzgün”, “yalnız” gibi başka sıfatlar yüklediği

belirtilmiştir. Bu örnekte çocuk ürettiği canavarlar sayesinde aslında kendi öfkesinin altında yatan nedenleri ortaya dökmüş olmaktadır.

c. Topografik ve yapısal geri çekilme:

Düşüncenin görsel ve ilkel modlarına serbest erişimi içerir. Bu tip regresyon yöntimsel ifade prosesi ve obje ilişkileri teorisinin kavramlaştırılması ile açıklanabilir. Ogden'e göre insan deneyimin ilkel sınırları, sansasyonlar ve dokunsal deneyimler tarafından baskılanan otistik ve bitişik deneyimler içinde tanımlanmıştır. Kil bireylerin bu bakış açıları ile bağlantı kurmamızı sağlar ve varlığımızın ve iletişimimizin ilkel modlarını yansıtır.

Sonuç olarak kil terapisinde bireylerin değişik tiplerdeki regresyonlarını gözlemlemek, onların iç dünyalarını ve ihtiyaçlarını daha iyi anlamamıza neden olacaktır (Sholt ve Gavron, 2006:66-72).

IV.4. Kil ile Sanat Terapisinin Tedavi Edici Mekanizması:

Kil ile sanat terapisinin aşağıdaki mekanizmalar ile tedavi edici ve iyileştirici sonuçlarının ortaya çıktığı belirtilmektedir.

IV.4.1. Duyguların Dışavurumunu Kolaylaştırma

Kilin dokunmaya ritmik hareket reaksiyonu veren dokunsal ve temassal özelliği nedeniyle duyguların dışavurumunu kolaylaştırdığı ifade edilmektedir. Literetürde birçok araştırmada kil çalışmasının uygulayıcının daha önce erişilemeyen güçlü duygularını içerdiği ve sunduğu ifade edilmiştir. Kil ile modelleme yaparken kızgınlık ve öfke birçok değişik yolla dışa vurulabilir. Örneğin çekme, sıkma, atma, parçalama gibi hareketlerle ifade edilebilir. Uygulayıcı kişi kilin plastik ve dayanıklı yapısından dolayı (çizimde olmadığı gibi) bu hareketleri objeye zarar verme kaygısı olmadan, korkmadan ve

rahatlıkla yapabilir. Duyguların bu şekilde dışavurumu önceden de bahsettiğimiz gibi dokunsal temas yoluyla iletişimin ilkel ve yöntemsel bir türüdür (Sholt ve Gavron, 2006:66-72).

IV.4.2. Boşalmayı Kolaylaştırma

Jorstad (1965) ve Anderson (1995) Psikoterapide kil çalışmasının boşaltıcı etkisinden bahsetmişlerdir. Bu araştırmacılar kişilerin kil ile çalışırken yoğun bir duygusal bağlılık halinde olduklarına dikkat çekmişlerdir. Jorstad (1965) kil çalışmasının boşaltıcı etkisini, kil gibi ilkel ve orijinal bir materyalle uğraşmanın eski hayal kırıklığına uğramış ihtiyaçları tatmin ettiğini ve hatta bazı kişiler açısından anal eğilim yarattığını ifade etmiştir. Anderson (1995) kilin dokunsal özelliği ve yumuşaklığı nedeniyle ve gerçek objeleri oldukça benzeteabilen üç boyutlu yapısı nedeniyle ister istemez hatıralar, düşünceler ya da fanteziler gibi duygusal yanıtlar uyandırdığını ifade etmiştir (Sholt ve Gavron, 2006:66-72).

IV.4.3. Bilinçaltı Materyalleri Açığa Vurma

Kilin yöntemsel dışavurum aracılığıyla bilinçaltında yer alan bastırılmış duygu, düşünce, hatıra ve istekleri boşalma etkisi yaratmadan da bilinç üstüne çıkarabildiği belirtilmektedir.

Anderson, kil çalışmasının uygulayıcının bilinç süzgecinin kontrolünden geçmeyen bazı ürünler ortaya çıkardığı ve bunların bilinçaltına ait direk ifadeler olduklarını öne sürmüştür. Bazen kişi kile gelişigüzel dokunup sıkarak anlamsız ürünler ortaya çıkarır. Bu gibi durumlarda sonrasında yaratılan eserle ilgili konuşmak bilinçaltının tabakalarına ulaşmamızı sağlayabilir (Sholt ve Gavron, 2006:66-72).

IV.4.4. Zengin ve Derin Dışavurumu Kolaylaştırma

Birçok araştırmacıya göre kil yoluyla iletişim sözel iletişime göre daha derin seviyelerde anlamlar içermektedir. Bu durum keşif ve araştırmaya daha açık bir yapıdır.

IV.4.5. Sözel İletişimi Kolaylaştırma

Bazı otörlere göre terapi seansı esnasında bir kil çalışması ortaya çıkarmak genellikle kişinin sözel iletişimini de arttırmaktadır. Bu durumda sözel iletişim daha kolay hale gelmekte, kişinin iç görüsünü ve duygusal deneyimini arttırmaktadır.

IV.4.6. Somutlaştırma ve Sembolizasyon

Birçok psikoanalitik çalışmada ve psikoterapide kullanılan kil çalışmalarında somutlaştırma terimi sıklıkla tanımlanmaktadır. Somutlaştırma duygu, düşünce, fantezi ve çatışmaların somut bir objede (heykel) vücut bulması anlamına gelmektedir. Brawn'a göre bazen kil çalışması terapist ile uygulayıcı arasındaki teropatik ilişkiyi tasvir edebilmektedir. Bu etki nedeniyle kil çalışmasının özellikle aile terapilerinde tanısal ve tedavi edici açıdan çok faydalı olduğu belirtilmektedir (Sholt ve Gavron,2006:66-72).

V. BÖLÜM: HASTANEDE TEDAVİ GÖREN ÇOCUKLARA YÖNELİK SANAT TERAPİSİ

Geçmişte birçok araştırmacı hastanede tedavinin çocukların ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olduğu konusunda birçok araştırma yapmışlardır. Birçok araştırmacı çalışmalarında hastalığın yaralanmanın ve hastane tedavisinin çocukların bilişsel fiziksel algısal, duygusal ve sosyal gelişimini olumsuz etkilediğini ileri sürmüşlerdir (Neufeld, 1999:1)

V.1. Hastalık ve Çocuk

Kubler-Rose çocukların bir hastalıkla karşılaştığında erişkinlerinkine benzer olarak şu aşamaları yaşadıklarını ifade etmiştir: İnkâr, kızgınlık, müzakere, depresyon ve kabullenme bu basamakların sıralaması kişiden kişiye değişebilmektedir. Umut duygusu ise hemen her zaman mevcuttur. Korku da çocukların bu deneyiminin ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir.

Bluebond ise çocukların yaşadığı bu basamakları; “cidden hastayım”, “cidden hastayım ve iyi olacağım”, “sürekli hastayım ve iyi olacağım”, “sürekli hastayım ve hiç iyileşmeyeceğim”, “öleceğim” olarak tespit etmiştir

Hangi aşamada olursa olsun çocuk hastalığı ve tedavisi ile ilgili bulgularla başa çıkmak zorundadır. Hastanede tedavi gören çocuklar için hastalıkları ile “başına çıkma” hastalığa ve uygulanacak tedaviye adapte olma anlamında olup çocuğun algıladığı tehdit ile dışarı vurduğu tepkinin arasına girerek duygusal stresi elimine etmeği amaçlar. Dunkel-Schetter ve arkadaşları hastalıkla başa çıkmanın beş kademesini şu şekilde sıralamışlardır; araştırma ve sosyal destek kullanma, pozitif düşünce üzerine odaklanma, uzaklaşma,

bilişsel kaçış-kaçınma ve en son aşama olarak da davranışsal kaçış-kaçınma (Sequeira, 1996:17-22).

Günümüzde hastanelerin ve hekimlerin temel handikabının sadece hastanın hastalığını iyileştirmeye ve tıbbi tedaviye odaklanmaları, hastalığın ve hastane ortamının hastada yarattığı olumsuz ruhsal durumları göz ardı etmeleri olduğu düşünülmektedir. Ünlü Yunan filozof Plato da asırlar önce bu noktaya dikkat çekmiş ve “hekimlerin en büyük hatası ruhu iyileştirmeye çalışmadan vücudu iyileştirmeye çalışmalarındır, çünkü ruh ve beden bir bütündür ve ayrı ayrı tedavi edilmemelidir” demiştir. Bu ilke günümüzde hastaya “biyo- psiko- sosyal yaklaşım” olarak benimsenmiştir (Neufeld, 1999:2)

V.2. Hastane Ortamının Çocuk Üzerindeki Etkileri

Dimock hastanede yatan çocuklarda korku, takıntılar, negativizm, geri çekilme ve düşmanca davranışlar gözlemlendiğini belirtmiştir. Ayrıca bu çocuklarda vücutlarına zarar geleceği kaygısının belirgin olduğu, neşede ve konuşmada belirgin azalma olduğu, ağlama, duygusallık, üzüntü ve alınganlıkta artma olduğu, bunların yanı sıra yeme içme uyku ve konuşma bozuklukları tikler, korkular ve bağımlılık davranışları gözlemlendiği belirtilmektedir. Dimock hastanede tedavi gören çocukların bağımsız kişiliğe sahip olmasının çok zor olduğunu söylemiştir. Cerrahi operasyonu takip eden günlerde çocuklarda kendine güvende azalma görüldüğü ve büyük oranda bağımlı kişilik geliştiği gösterilmiştir. Ayrıca çocuklarda agresif ve geri çekilme davranışları, uyku hali ya da hiperaktivite görüldüğü belirtilmiştir. Gaynard hastanede tedavi gören çocukların vücutları fiziksel kondisyonları ve olası tedavileri hakkında belirgin kaygıları olduğunu ve kapalı yerde kalma ve hareket kısıtlaması engelleriyle baş etmek zorunda olduklarını belirtmiştir (Neufeld, 1999:5-8).

Ayrıca birçok araştırmacı çocukların başlarına gelen hastalıkları kendi davranışlarının sonucunda başlarına gelen bir ceza olarak algıladıklarını göstermiştir. Bir süre sonra acı ve stres hastanede yaşayan çocukların hayatının birer parçası haline gelmektedir. Ailelerinden ayrılma, tanımadığı insanlarla dolu yeni bir çevre ve uygulanacak tedavilerin yarattığı endişe çocuk için oldukça stresli bir ortam oluşturmaktadır. Thompson oyunun çocukların stresle başa çıkmasında mükemmel bir yöntem olduğunu öne sürmektedir. Buna göre oyun stresli durumların yarattığı kaygıyı azaltmakta kullanılabilir. Diğer yandan hastanede tedavi gören çocuklardan sürekli pasif olması istenmektedir. Tetkikler tedaviler ve enjeksiyonlar sırasında sakin durmaları istenmektedir. Ayrıca odalarında kalmaları fazla hareket etmemeleri ve yatakta dinlenmeleri istenmektedir. Bu pasif durum aktif çocukluk çağı için kabul edilmesi çok zor bir durumdur. Dimock (1960) çocukların bağımsız ve otonom davranmak istedikleri ve inisiyatif kullanmak istediklerini belirtmiştir. Gaynard, oyun odalarının çocukların karar verebilme yetisini geliştirdiğini ve kontrol duygusunu beslediğini, duygu ve davranışlarını ifade etmede yaratıcı ve eğlenceli bir yol olduğunu belirtmiştir (Neufeld, 1999:5-8).

V.3. Hastanede Tedavi Gören Çocuklara Yönelik Sanat Terapisi

Literatürde özellikle hastanelerde uygulanan sanat terapisine odaklanmış çalışma sayısı yok denecek kadar azdır. Birçok araştırmada sanatı da içeren bir çok aktivite için oyun terimi kullanılmaktadır. Buna göre oyun terapisti eğlenceli, spontane, gönüllü ve yükümlülük içeren bir iletişim biçimi olarak tanımlanmıştır. Günümüzde hastanede tedavi gören çocuklar için yaşadıkları acı ve ayrılık hislerinin oyun terapisti yoluyla dışavurumu ve bu duygularla baş etmeleri kritik önemde bir ihtiyaç haline gelmiştir. Oyun terapisinin tedavi edici yönünün yanı sıra belirgin tanı koydurucu yönü olduğu da bilinmektedir. Oyun

sırasında çocuğu gözlemleyerek çocuğun çatışmalarının kaynağı hakkında oldukça değerli veriler elde edilebileceği bilinmektedir. Oyun sırasında gerilimlerin ihtiyaçların ve umutların sembolik olarak dışavurumu gözlemleyen profesyonellere çocuğun davranışlarının iç görüsüne ulaşabilecek değerler sağlar. Sonuç olarak oyun terapisi, çocukların problemlerine teşhis koymada kullanılabilir etkili bir yansıtmacı tekniktir (Neufeld, 1999:18-21).

Çocuklar genellikle sıkıntılarını ve korkularını sözel olarak ifade etmekte zorlanırlar ancak, bu korkularını belirgin şekilde üretimlerine aktarabilirler. Bu durum çizim gibi sanat yöntemlerinin erişkinlerin çocukların iç dünyalarını anlamalarında bir köprü olarak kullanılması sonucunu doğurmuştur. Çocuğun çizimleri veya üç boyutlu eserleri içsel sembolik iletişim içerir. Bunlar hem direk hem de gizlenmiş mesajlar içerirler. Semboller duyguların saklama kaplarıdır. Semboller çocukların bilinçaltının ve duygularının aynasıdır ve hem o an ki duyguları hem de geçmiş psikiyatrik yaşantısıyla ilgili nüanslar sunar. Yani bu eserler hem neler olduğunu ortaya koyar hem de çocuğun duygusal ihtiyaçları ve umutlarını yansıtır (Sequeira, 1996:30-34).

Sanat terapisi temelde çizim boyama ve kil gibi maddeler kullanarak, yaratıcı ve hayal gücü üretici çizgide, kendini ifade edebilme potansiyeli sunmaktadır. Birçok sanat türü yapılandırılmamıştır ve saldırganlık ve kaygıları dışa vurmada kolayca kullanılabilir bir ortam sunmaktadır. Bu nedenle çocuk yapılandırılmamış sanat sayesinde duygu, düşünce ve isteklerini kolaylıkla yansıtabilecektir. Sanat terapisi dramaya göre daha bireysel olmasına rağmen gruplar tarafından uygulanan işbirliği içeren sanat projelerine ve paralel oyun yapılmasına da olanak sağlamaktadır. Sözel olmayan dışavurum çocuğun doğasında mevcuttur. Çocuk oyun yoluyla duygularını ifade edebilmektedir. Sanat da sözel olmayan bir dışa vurma biçimi olarak çocuğun doğasına

uygun bulunmaktadır. Özellikle hastane gibi ortamlarda çocuklar genellikle sıkıntılarını sözel olarak ifade etmekten çekinmektedirler. Bu nedenle hastanede tedavi gören çocuklarda sanat yoluyla dışavurum aracı olarak sanat terapisi oldukça uygun görünmektedir. Destekleyici ilişki bağlamında dışavurumcu sanat yoluyla oyun terapisi çocukların hastalıkları, yaralanmaları ve tedavileri ile ilgili duygularını açığa vurmakta önemli bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yoğun stres altında olan bu çocuklara uygulanacak sanat terapisinin çocukların gelişimsel ve duygusal ihtiyaçlarını işaret edeceği gibi fiziksel hastalığının ya da engeli ile başa çıkmasına yardım edeceği yadsınamaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda sanat terapisinin, tıbbi tedaviye yandaş, destekleyici bir tedavi biçimi olarak kullanılması oldukça faydalı sonuçlar verecektir. Çocuğun hissettiği depresyon ve kaygıyı azaltacak, çocuğun kontrol hissini ve otonomisini arttıracak, ailesi ve sağlık ekibi ile iletişimi arttıracaktır. Hastanelerde sağlık ekibinin bir parçası olarak bir sanat terapistinin istihdam edilmesinin güven arttıracığı ve çocuk hastalar üzerine sıcak ve humanistik bir etki bırakacağı göz ardı edilmemelidir. Modern bilim ve tıp teknolojisinin mucizeler yaratmaya çalıştığı tıp merkezlerinde, sanat terapisinin tedaviye destek olacak modern bir biyo-psiko-sosyal yaklaşım sağlayacağı da dikkate alınmalıdır.

Ancak günümüzde hala hastanelerin çoğu sanat terapistlerini çocuklarla oynayan bireyler olarak değerlendirmekte ve sanat terapisti istihdam etmenin önemini kavrayamamaktadırlar. Oysa sanat terapisi çocuklar başta olmak üzere tüm hastalara sıkıntılarıyla başa çıkmada önemli bir seçenek sunmaktadır (Neufeld, 1999:31-38).

V.4. Çocuklara Yönelik Sanat Terapisi Teknikleri

Hastanede tedavi gören çocuklara uygulanan sanat terapisinde kullanılan yöntemler çok çeşitlidir. Bazen terapist tarafından hiçbir uyarı yapılmadan spontan çalışmalar yaptırılır. Bazen de terapist tarafından spesifik komutlar verilir ve çocukların doğaçlama çalışması istenir.

Allan ve Clark 1984' de bir yöntem tanımlamışlardır. Bu tekniğe “yönlendirilmiş sanat danışmanlığı tekniği” adını vermişlerdir. Bu yöneme göre uygulayıcı çocuğa kendisi için sembolik önemi olabilecek bir şekli çizmesini ister. Bu teknik çocukların gelişimi ve değişimi açısından etkili bir yöntem olarak tanımlanmıştır. Sanat danışmanı ile katılımcılar arasında yakınlık ve güven gelişirse danışman çocuğun acıları ve gelişimiyle ilgili anahtar sembolik alanlara odaklanmasında daha faydalı olacaktır. Allan ve Clark bu yöntemin en büyük avantajlarının direk olarak çocuğun sembolik aklına girdiği ve sözel ifade gerektirmeden resimsel modalitelerle ilerlemeler sağlaması olduğunu ifade etmektedirler (Sequeira, 1996:31)

Londra'lı Jungian psikolog Suzan Bach'ın öncülük ettiği teknik ise “spontan yaratım”dır. Bach, spontan çizimlerin, çocuğun iç psikolojik dünyasının yanı sıra varlığının bilinçaltına ait bilgileri de yansıttığını ileri sürmüştür. Bach, hiç yorum yapmayan bir danışmanın varlığında çocuğun başlı başına yaratıcı dışavurumunun, hayatlarının önemli anlarına ait sembolleri ve güçlü duyguları açığa çıkaracağına inanmıştır. Ayrıca çocukla birlikte olmanın da çocuğun hissettiği yalnızlığa ve izolasyonuna iyi geldiği sanılmaktadır (Sequeira, 1996:32)

Allan ve Crandal hastanede tedavi gören çocuklara uygulanacak sanat terapisi için şu yöntemi önermişlerdir:

- 1) Rahatlama ve Hayal Kurma; Bu aşamada çocukların istedikleri şeyler üzerine hayal kurmaları istenir.
- 2) Üretme, Yaratma; çocuklardan kurdukları hayal üzerinden bir şey üretmeleri istenir
- 3) Yaratım sonrası araştırma; çocuğa yarattığı eserle ilgili sorular sorulur ya da karşılıklı bir sohbet yapılır (Sequeira, 1996:32)

Oyun terapisi özgür ve yapılandırılmamış olmalıdır ki çocuk duygu ve problemlerini bu yolla yansıtabilsin. Bu özellikle boyama, kil ya da kum kullanılan oyun terapilerinde oldukça rahat elde edilebilen bir özelliktir. Bu yolla yansıtılabilecek duygular korku, güvensizlik, çatışma, hayal kırıklığı, sevgi ve nefret dengesizliği olarak belirtilmektedir. Oyun terapisi yoluyla çocuk zihnini boşaltma, rahatlama ve problemleriyle yüzleşme şansı bulmaktadır. Sonuç olarak oyun terapisi problemlerin çözümünde pozitif adımlar atmasına yardımcı olmaktadır. Sanat terapisinde uygulayanlara uğraşacakları konu ve materyal konusunda serbestlik sağlandığında, çocuklar pasif bir alıcı yerine aktif birer uygulayıcı rolü üstlendiklerinden kendini ifade ve problemlerle başa çıkma şansı artmaktadır. Sanat terapisinin hastanede kullanımı açısından avantajları; uygulayıcı merkezli, deneysel, kişi otonomisini zorlayan, bireysel seçim sağlayan ve sorumluluk veren özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Roger'a göre sanat terapisti, terapi durumunu kontrol etmeye çalışmadığında uygulayıcı ile terapist arasındaki ilişki daha eşitlikçi olmakta ve her uygulayıcı bu ilişkideki sorumluluğunu kendi üzerine almaktadır, bu durumlarda iyileşme ve gelişme daha hızlı elde edilmektedir (Neufeld, 1999:31-42).

Rusya' da görme engelliler ile çalışan Elena Keller'in uyguladığı kil ile terapi yöntemini şöyle tarif etmektedir:

Birinci basamak; bu basamakta çocuğun kili istediği şiddetle manipüle etmesine izin verilir. Çocuk, kilin dokusunu, kokusunu, ağırlığını ve elastikiyetini

hissetmelidir. Bu aşamada çocuk kile karşı yaptığı hareketlere kilin nasıl tepki verdiğini öğrenecektir. Şeklini değiştirmek bir nevi kilin dilidir. Bu basamağın özellikle engelli çocuklar için çok faydalı olduğu ortaya çıkmıştır. Örneğin zihinsel engelli çocuklar açısından bu metod düşünmeyi ve çevre ile iletişimi sağlar. Hareket engelli çocuklarda ise ince motor hareketlerin geliştirilmesine katkı sağlar. Sonuç olarak bu basamak çocuğun öfkesini ve negatif enerjisini dışarı salmasını sağlar ve dış dünya ile ilişki kurmasını arttırır.

İkinci basamak; bu aşamada çocuk kil ile istediği şeyi yapabileceği söylenir. Terapist için çocuğun bu konuda ki her fikri ve isteği kabul edilmelidir. Çocuğun bu yaratım sürecindeki kelimeleri ve davranışları kil ile üretilen eserin kendisinden çok daha önemlidir. Örneğin çocuk yaptığı şeyin bir kaplumbağa olduğunu ve bu kaplumbağanın öleceğini düşündüğünü söylediğinde terapist için önemli olan konu eserin kaplumbağa olması değil çocuğun o kaplumbağanın neden öleceğini düşünmesidir. Ancak terapistin bu yaratım sürecinde çocuğu daha iyi duyabilmesi ve anlayabilmesi için temel güven üzerine kurulu bir atmosfer oluşturması ve öğretmen rolünü unutması gerekmektedir.

Elena bu yöntemde kağıt kalem yerine kil, çizim yerine modelleme, renk çizgi ve noktalar yerine kütle, doku ve form kullanımının çocukların duygularını dışa vurmada bir takım avantajlar içerdiğini ileri sürmektedir. Bu yöntemin küçük çocuklara veya zihinsel engellilere de uygulanabilecek nazik ve zararsız bir yöntem olduğunu düşünmektedir. Bu metodun oyun, sanat, psikoterapi, konuşmada ve bilişsel özelliklerde gelişim, rahatlama ve psikolojik yardım içeren aynı anda hem değerlendirme hem de tedavi sağlayan bir yöntem olduğunu ileri sürmektedir (Keller, 2000).

Kil ile sanat terapisi uygulamasında terapistin kesinlikle yapmaması gereken tutumlar şöyle sıralanmıştır:

a. Çocuklar, yapmak istedikleri yapı açısından tamamen serbest bırakılmalıdır. Eğer yapılandırılmış ve konusu belirlenmiş bir terapi seansı uygulanıyor ve çocuk tamamen konuyla alakasız bir şey üretiyorsa kesinlikle müdahale edilmemeli, yaptığı işi bitirmesi beklenmeli ve sonrasında bir parça daha kil verilerek konu ile ilgili çalışma yapması istenmelidir.

b. Çocuğun yaptığı model terapist tarafından asla düzeltilmemelidir. Çocuğun yardım istemesi durumunda nasıl yapacağı gösterilmeli ve öğretilmelidir.

c. Çocukların birbirlerinin ürettiklerine bakarak kopya eserler üretmeleri engellenmeli, çalışmanın başında herkesin kendi fikrine ve hayal gücüne göre birbirlerinden farklı eserler üretmeleri gerektiği açıkça belirtilmelidir (Sekar, 2007:4).

Sanat terapisinde amaç, kişinin kendisini kelime kullanmadan simgelerle anlatması olduğundan, çizim, resim, boyama, kolaj, heykel, seramik, maket, fotoğraf, maske ve kuklalar, drama, müzik, dans, film gibi her türlü görsel sanatın ekspresyonist sembollerini kullanılabilir. Sanat terapisinde kullanılacak sanat türü, tekniği ve malzemeleri, uygulanacak kişinin yaşı, mental ve fiziksel gelişimi ve yeteneği ile uyumlu olmalıdır. Sanat terapisinde kullanılacak tekniklerin, uygulanan yaş gruplarına ve sorun türlerine göre bir takım avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Literatürde bu yöntemlerin birbirlerine karşı avantaj ve dezavantajlarını tartışan ve karşılaştıran araştırma sayısı yok denecek kadar azdır.

Hastanede tedavi gören çocuklarda korku, takıntılar, negativizm, geri çekilme ve düşmanca davranışlar gözlemlendiğini, vücutlarına zarar geleceği kaygısının belirgin olduğu, neşede ve konuşmada belirgin azalma olduğu, ağlama, duygusallık, üzüntü ve alınganlıkta artma olduğu, bunların yanı sıra yeme içme uyku ve konuşma bozuklukları

tikler, korkular ve bağımlılık davranışları olduğu bilinmektedir. Bu kadar sorunu bir arada yaşayan çocukların bütüncü yaklaşımla tedavisi açısından tıbbi tedavilerinin yanı sıra, biyopsikososyal yaklaşıma uygun olarak destekleyici bir tedavi yöntemi olan sanat terapisinin kullanılmasının oldukça faydalı olacağı belirtilmektedir. Ancak literatürde özellikle hastanelerde uygulanan sanat terapisine odaklanmış çalışma sayısı yok denecek kadar azdır.

Bu çalışmanın amaçları;

1. Hastanede tedavi gören çocuk hastalarda, biyopsikososyal yaklaşıma uygun olarak tıbbi tedavilerinin yanı sıra destekleyici bir tedavi yöntemi olarak sanat terapisinin kullanılmasının faydalarını ortaya koymak,

2. Sanat terapisi uygulamalarında, heykel sanatının üç boyutlu bir yaratım süreci olması nedeniyle ve kil ve benzeri plastik materyallerin temel özelliklerinin sağladığı olanaklar nedeniyle, özellikle hastanede tedavi gören çocuk hastalar açısından avantajları ve olumlu etkileri olduğunu ortaya koymak,

3. Hastanede tedavi gören çocuklara yönelik kil ile sanat terapisi konusunda literatüre katkıda bulunmaktır.

Bu hipotezimize dayanak teşkil eden noktalar;

a) Hastalara sadece tıbbi tedavi vermenin yetersiz olması ve biyo-psiko-sosyal davranış modeline uygun olmaması,

b) Çocukların genellikle sıkıntılarını ve korkularını sözel olarak ifade etmekte zorlanırken, ancak bu sıkıntı ve korkularını belirgin şekilde üretimlerine aktarabilmesi,

c) Çocuğun kil ile ürettiği üç boyutlu eserlerinin içsel sembolik iletişimler içermesi,

d) Kullanılacak kil ve benzeri plastik materyallerin elastikiyeti ve somut 3 boyutlu özelliği nedeniyle, duygu, düşünce ve deneyimleri ifade etmede oldukça uygun ve güçlü bir malzeme olması,

e) Kil ve benzeri plastik materyallerin yumuşak görünümü ve doğal plastisitesi nedeniyle kişide dokunma, şekil verme, oynama, bozma ve yeniden şekillendirme güdüsü yaratması,

f) Kil ve benzeri plastik materyallerin zahmetsizce sonsuz değişime açık olması, aynı malzemeyle kolayca bir formdan diğerine geçiş yapılabilmesine olanak sağlaması,

g) Kil ve benzeri plastik materyallerin parçaları birbirine yapıştırıcı özelliği nedeniyle tek formda birden çok duygu, düşünce ve deneyimi ifade etmeye olanak sağlaması,

h) Heykel yapımının 3 boyutlu bir yaratım süreci olması nedeniyle “el-göz-beyin koordinasyonunu arttırması, yaratıcı düşünce yapısını ve zekayı geliştirmesidir” (Masters, 2005).

Bu araştırmadan çıkacak verilere ve sonuçlara göre, hastanelerde biyo-psiko-sosyal davranış modeline uygun olarak, özellikle çocuk hastalara tıbbi tedavinin yanı sıra destekleyici bir tedavi yöntemi olarak sanat terapisi uygulanmasının yaygınlaştırılmasına, heykel yoluyla ve sanat terapisi uygulamalarında heykel sanatçılarından daha yoğun faydalanılmasına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

VI. BÖLÜM: ARAŞTIRMA ve UYGULAMALAR

Araştırmanın Aşamaları

Araştırma 3 aşama olarak planlandı.

Birinci aşama; sanat terapisi, yöntem ve teknikleri hakkında veriler toplanarak, yerli ve yabancı literatür eşliğinde tartışılarak yorumlanacağı bir derleme çalışması olarak planlandı. Bu aşamada yerli ve yabancı süreli yayınlardan, basılmış ve online kitaplardan ve internet kaynaklarından elde edilen veriler, bilimsel araştırma kurallarına göre derleme şeklinde düzenlendi.

İkinci aşamada; kil ve benzeri plastik materyaller kullanılarak uygulanan sanat terapisinin hastanede tedavi gören çocuklar açısından avantajlarını ortaya koymak için bir uygulama çalışması planlandı. Hastanede uzun süre tedavi gören çocuklar arasından seçilen gruba kil ve benzeri plastik materyaller ile yaratım süreci sonucunda sanat terapisi seansları uygulanması planlandı. Bu süreçte, çocukların yaratım sürecindeki duygu ve davranışları ile ürettikleri ürünlerin gözlemsel olarak duygu, düşünce ve deneyimlerini ne derecede yansıttığı, hastalıkları nedeniyle kısıtlanmış ruhsal ve bedensel yönlerinin gelişme gösterip göstermedikleri çocuk psikiyatristi eşliğinde analiz edildi. Her seans video kamera ile kayıt altına alındı.

Üçüncü aşamada; hastaların genetik bozukluğuna vurgu yapılarak, insan genetik materyali olan DNA sarmalından soyutlanan çocuk temalı heykeller yapıldı. Kil malzeme kullanılarak alçı kalıp ve pişirim yoluyla çocuk sayısı kadar figür yapıldı.

Araştırmanın Türü:

Bu uygulama çalışması prospektif, gözlemsel ve niteliksel bir küçük grup/olgu çalışması, anket çalışması ve heykel uygulamaları olması öngörüldü.

Araştırma Popülasyonu:

Uygulama popülasyonu olarak Mersin Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren Sanat Evine devam eden ve ALL (Akut Lenfoblastik Lösemi) tanısı konulmuş ve uzun süre tedavi almak zorunda olan çocukluk çağı yaş grubundan 6 hastadan oluşturuldu. Çalışma grubu; Mersin Üniversitesi Çocuk Hematolojisi bölümüyle görüşülerek; sağlık durumları sanat terapisi seanslarına devam edebilecek düzeyde olan hastalardan seçildi.

Mersin Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren Sanat Evine devam eden ve kronik hastalık tanısı konulmuş ve hayat boyu tedavi almak zorunda olan çocukluk çağı yaş grubu hastalardan oluşan grup aşağıdaki hastalardan oluşmaktadır.

1. Ömer U.: 5 yaşında, iki yıldır ALL (Akut Lenfoblastik Lösemi) hastası, 4 çocuğun en küçüğü, anne ve baba öz ve birlikte, baba inşaat işçisi, anne ev hanımı ve ikisi de ilkokul mezunu, ekonomik durumları oldukça düşük

2. Nihat G.. 7 yaşında, bir buçuk yıldır ALL hastası, 2 çocuğun küçüğü, anne ve baba öz ve birlikte, baba market işçisi, anne ev hanımı ve ikisi de lise mezunu, ekonomik durumları düşük

3. Melih T.: 9 yaşında, beş yıldır ALL hastası, 3 çocuğun en küçüğü, anne ve baba öz ve birlikte, baba yurt dışında serbest meslek, anne ev hanımı ve ikisi de ilkokul mezunu, ekonomik durumları oldukça düşük

4. Hünkar Y.: 8 yaşında, iki yıldır ALL hastası, 4 çocuğun en küçüğü, anne ve baba öz ve birlikte, baba güvenlik görevlisi, anne ev hanımı ve baba ortaöğretim, anne ilkokul mezunu, ekonomik durumları düşük

5. Baki A.: 6 yaşında, beş aydır ALL hastası, 3 çocuğun en küçüğü, anne ve baba öz ve birlikte, baba çiftçi, anne ev hanımı ve baba ve anne ilkokul mezunu, ekonomik durumları oldukça düşük

6. Özkan B.: 11 yaşında, üç yıldır ALL hastası, 2 üvey kardeşi mevcut, kendisi en küçük çocuk, anne ve baba ayrı, anne ile yaşıyor, baba şoför, anne dikiş işçisi, baba ve anne okur yazar, ekonomik durumları düşük

Araştırma süresi:

Çalışmanın sanat terapisi uygulama kısmının haftada 2 seans olmak üzere 3 hafta süresince devam etmesi planlandı.

Aydınlatılmış Onam:

Çalışmaya katılacak olan çocuklardan ve ailelerinden; çalışmanın nasıl yapılacağı, hangi yöntemlerin uygulanacağı ve görüntülü kayıt altına alınacağı ile ilgili olarak yazılı halde aydınlatılmış onamları alındı.

Araştırma Yöntemi:

Araştırma yöntemleri olarak;

A) Suzan Bach'ın “spontan yaratım” tekniği; hiç yorum yapmayan bir danışmanın varlığında çocuğun başlı başına yaratıcı dışavurumunun, hayatlarının önemli anlarına ait sembolleri ve güçlü duyguları açığa çıkarmasıdır.

B) Elena Keller'in görme engelli çocuklara uyguladığı kil ile terapi yöntemi:

Birinci basamak; bu basamakta çocuğun kili istediği şiddetle manipüle etmesine izin verilir. Çocuk, kilin dokusunu, kokusunu, ağırlığını ve elastikiyetini hissetmelidir. Bu aşamada çocuk kile karşı yaptığı hareketlere kilin nasıl tepki verdiğini öğrenecektir. Sonuç olarak bu basamak çocuğun öfkesini ve negatif enerjisini dışarı salmasını sağlar ve dış dünya ile ilişki kurmasını arttırır.

İkinci basamak; bu aşamada çocuk kil ile istediği şeyi yapabileceği söylenir. Terapist için çocuğun bu konudaki her fikri ve isteği kabul edilmelidir. Çocuğun bu yaratım sürecindeki kelimeleri ve davranışları kil ile üretilen eserin kendisinden çok daha önemlidir. Ancak terapistin bu yaratım sürecinde çocuğu daha iyi duyabilmesi ve anlayabilmesi için temel güven üzerine kurulu bir atmosfer oluşturması ve öğretmen rolünü unutmaması gerekmektedir.

C) Allan ve Crandal'ın hastanede tedavi gören çocuklara uygulanacak sanat terapisi yöntemi ;

Birinci basamak Rahatlama ve Hayal Kurma; Bu aşamada çocukların istedikleri şeyler üzerine hayal kurmaları istenilir.

İkinci basamak Üretme ve Yaratma; çocuklardan kurdukları hayal üzerinden bir şey üretmeleri istenir

Üçüncü basamak Yaratım sonrası araştırma; çocuğa yarattığı eserle ilgili sorular sorulur ya da karşılıklı bir sohbet yapılır.

Araştırmamızda üç hafta boyunca sırasıyla yukarıda belirtilen üç yöntem uygulandı;

1. Hafta; Gelen çocuklarla ve aileleriyle tanışıldı. Çocuklar bir masa etrafına oturtularak ailelerin dışarı çıkmaları sağlandıktan sonra birbirleriyle tanıştırıldılar. “Bu seansta kil ile oyun oynanacağı, kil ile istediklerini yapabilecekleri” ifade edildikten sonra her çocuğa birer parça “JOVI” marka hazır paketli kil verildi. Çocukların kili serbestçe manipüle etmeleri, yaratma süreci ve bu süreçlerdeki davranış ve tutumları gözlemlendi. Bu yaratıcı süreç esnasında çocuk psikiyatristi tarafından gözlem ve analiz yapıldı.

2. Hafta; Gelen çocuklara bu seansta kil verildikten sonra ayrı ayrı birer konu belirlemeleri istendi. Belirledikleri konular üzerine yorum yapılmadan ya da

değiştirilmeden tüm konular kabul edildi. Belirledikleri konular ile ilgili olarak istediklerini yapmaları konusunda serbest bırakıldı. Belirlenen konu dışına sapma olması durumunda müdahale edilmedi. Konu seçimleri, konuyu uygulamaya yansıtma, yaratma süreçleri ve bu süreçlerdeki davranış ve tutumları gözlemlendi. Bu yaratıcı süreç esnasında çocuk psikiyatristi tarafından gözlem ve analiz yapıldı.

3. Hafta; Gelen çocuklara bu seansta, kil verilmeden önce serbestçe hayal kurmaları istenildi ve rahatlamaları sağlandı, ikinci aşamada her çocuğa birer parça kil verilerek kurdukları hayaller ile ilgili yaratımlar yapmaları istendi. Çocuklara “bu çalışmanın yetenekle ya da güzel bir eser yaratmayla ilgili olmadığı, yardım istemeleri halinde çalışmanın içeriğine müdahale edilmeden teknik olarak yardım edilebileceği” anlatıldı. Süreç gözlemlenerek çocuk psikiyatristi ile birlikte “ne yapıyorsun”, “neden”, “yaptığın şey ne anlama geliyor”, “yaptığın şey üzgün mü, mutlu mu”, “neden”, “bu problemi gidermek için kil ile başka neler yapabilirsin” gibi sorular sorularak çocukların yaratım sürecinde ifade ettikleri duygu ve düşünceleri ile altta yatan nedenlere ulaşılmaya çalışıldı.

Sanat terapisi uygulamasında kesinlikle müdahale edilmeyen durumlar;

- a. Çocuklar, yapmak istedikleri yapı açısından tamamen serbest bırakıldı
- b. Çocuk kendi belirlediği konuyla tamamen alakasız bir şey üretiyorsa kesinlikle müdahale edilmedi, yaptığı işi bitirmesi beklendi ve sonrasında bir parça daha kil verilerek konu ile ilgili çalışma yapabileceği söylendi.
- c. Çocuğun yaptığı modele müdahale edilmedi ve düzeltilmedi. Çocuğun yardım istediği durumlarda nasıl yapacağı gösterildi ve öğretildi.
- d. Çocukların birbirlerinin ürettiklerine bakarak kopya eserler üretmeleri engellendi. Gruptaki ile aynı çalışmayı yapmakta ısrar eden çocukların yaptığı işi bitirmesi

beklendi ve sonrasında bir parça daha kil verilerek bu defa farklı bir şey yapabileceği söylendi.

Terapi seansları sonrasında çocuk bireylerin aileleri ile yüz yüze görüşme tekniği ile anket çalışması uygulandı. Çocukların kil ile sanat terapisi seansları öncesindeki, seans sırasındaki ve sonrasında duygu, düşünce ve davranış değişiklikleri ve farkları ortaya çıkarılmaya çalışıldı.

ÖMER;

1. SEANS: İletişime geçmesi oldukça zor bir çocuktur. Kendi ismimizi söyledikten sonra ismi sorulduğunda yan odaya gitti. Oranın penceresinden kendisine bakılıp bakılmadığını görmeye çalıştı. Kil paketini güçlükle ve inatla açmaya çalıştı, başaramayınca yardım aldı. Kilin çok sert olduğunu ve ete benzediğini söyledi. Şekle sokmak için zorlandığını söyledi. Ancak tüm gayretini gösterdi. Hatta kile dirseğini vurarak yumuşatmaya çalıştı. Kendisinden daha küçük çocuklar olmasına rağmen, kille olan mücadelesinin daha sert, agresif olduğu söylenebilirdi. Kil biraz yumuşadıktan sonra deniz olduğunu söyledi. Sonra da denizin dalgası olduğunu söyledi. Uzun bir ip yaptıktan sonra “U” şeklinde katlayarak çocuklar için küçük havuz yaptığını söyledi. Havuzunu bozduktan sonra başka bir şey için tekrar başladı. Tekne yaptığını söyledi. Bu arada Özge hanımı çağırarak kulağına bir şey söylemek istediğini söyledi. Daha sonra Hünkar’a yüksek sesle “kör” diye bağırdı. Denizin yükselmesi (kabarması?) gerektiğini söyledi. Yine de bu süre boyunca masadan hiç kalkmadı. Nihat’a sesini yükselterek kartopu yapıp sana “yapıştırıyım mı” diyerek kartopu atacakmış gibi kolunu gerdi. Arkadaşının yaptığına bakarak ahtapot yaptığını söyledi. Uykusu gelmişte uyuyor gibi başın sandalyenin arkasına dayayıp gözlerini kapadı. Sonra Nihat’a “korkmuyorum, buraya iki kere geldim

ağlamadım” dedi. Sonra “seni gebertmezsem” deyip Nihat’a sesini yükseltti. Bağırarak “seni döverim” dedi. Düş kırıklığı ve hüsrana eşiği çok düşüktü, kendisine bir şey denmediği halde hemen öfkeleniyordu.

Resim 23: Ömer’in çalışması 1

2. SEANS: 1. Seansta oturduğu eski yerine oturdu. Kendisi küçük toplar yaptı. Toplardan birini yere düşürdü. Topları daire şeklinde yassılaştırdıktan sonra çok yüksek bir şey yapacağını söyledi. Arkadaşına “kafasızsın” sen diyerek güldü. Hem yaptığı çocuğun kafası yok, hem kendi kafası yok diyerek arkadaşlarıyla şakalaştı. Dışarıdan uçak sesi gelince ilk kapıya koşan kişi oldu. Gözükmeyeceği söylenince yerinin kapılacağına korkmuş gibi hızla yerine döndü ve kilinin bu kadar olmadığını, kimin çaldığını sordu. Sonra yerini değiştirerek biraz daha kile ihtiyacı olduğunu söyledi. Çok mutlu ve neşeli görünüyor, yaptığı şeylerle çok eğlendiği duygulanımına da yansyordu. Uçak geçtiği için

aklına uçak yapmak geldiği, ama helikopter yapmanın daha iyi fikir olduğunu söyledi. Kendi yaptığı şeyin bittiğini ve kimsenin gülmemesini istedi. İlk gördüğünde kili ete benzettiğini ikinci kez yineledi. (Oral döneme regresyonun bir belirtisiydi.) Nihat'ın kendi yaptığı şeyin helikopter olduğunu söylemesi üzerine yumruğunu sıkıp Nihat'ın üzerine yürüdü. Nihat'a bunun oyun hamuru olduğunu, Nihat ise kil olduğunu söylemesi üzerine bunu Özge Hanım'a sordu. Geri dönerek yarış çizgisi yaptı. Ardından kardan adam yapmaya koyuldu. Nihat kendi yaptığı anne aslan hakkında yorum yapınca Ömer de baba aslanın yiyecek aramak için gitmek zorunda olduğunu ısrarla iki kez söyledi.

Resim 24: Ömer'in çalışması 2

3. SEANS: Ne yapacağı hayal etmesi ve planlaması istenince, Süpermen yapacağını söyledi, ancak yapmadı. Önce zehirli Afrika yılan yaptığını söyleyip, fikir değiştirerek sonra havuz yaptığını söyledi, çember şeklinde kenarları epey yüksek bir şey yaptı. (Zehirli bir yılanın böyle eğlenceli bir şeye dönüşebilmesi, bilinç dışı süreçlerinde agresif imgelerinin içindeki öfke kontrolü mücadelesi ile değişebilmesi, onun için yapıcı

olumlu bir şey olabilir.) Sonra havuzu bozarak gözlük şeklinde ancak daha dik durmasını istediğini söyledi. Bunun dil ekmeği olduğunu ifade etti. (oral döneme regresyon) Tekrar bunu bozarken agresif, sinirli, sabırsız bir şekilde kili yumrukladı, hatta arada bir kile kafasıyla vurdu. Sonra kilin üzerine başını koyup biraz bekledikten sonra bir şey hayal edemediğini söyledi. Sonra yol yaptığını, yolun kenarındaki çukura arabaların düşmemesi için bir taş yaptığını anlattı. Nihat'ın bebek bezi şeklinde dalga geçmesi engellenme eşiğinin zorlanması, onun için olumlu oldu. Deniz motorundan bahsederken, Nihat deniz motoru olmayacağını, jet ski olabileceğini söyleyince onunla iddialaşır, deniz motoru olabileceği konusunda onay almaya çalıştı. Denizle, havuzla ilgili imgelerin onun için ayrı bir anlamı vardı.

Resim 25: Ömer'in çalışması 3

4. SEANS: Örümcek yapmak istediğini, ancak hep değiştirdiğini, yapmak istediği şeye bir türlü karar veremediğini söyledi. Örümceği yapmadı. Sonra dinazor vücudunu

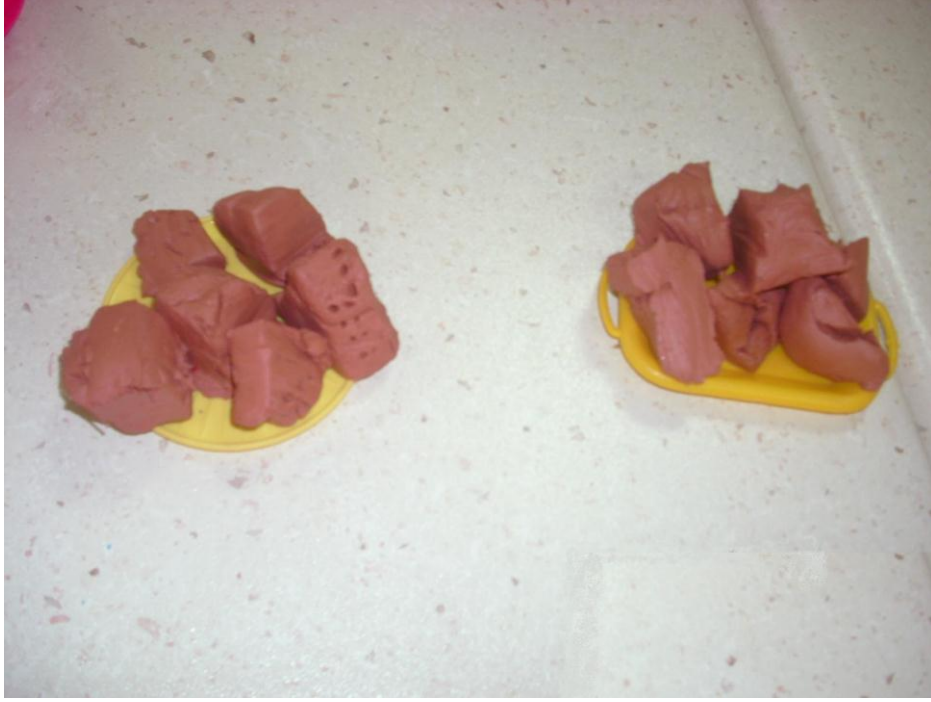
yaptığını söyledi. Sonra hamuru 5-10 kez yumrukladı. “Şimdi görürsün” dedi. Kiliyle oynarken “özür dilerim canım ama seni bekletmek zorunda kaldım” diyerek arkadaşının yanına gitti. Özge hanım nezaketi sebebiyle tebrik ettiğini ve kendisini çok takdir ettiğini ifade etti. (Bu davranışı da içindeki agresyonunu kabullenmesi ve onunla mücadelesinin olduğunu düşündürdü.) Kendisine yüksek sesle konuşmaması, Nihat tarafından da yüksek sesle söylenince, kimsenin yüksek ses çıkarmamasını isteyerek yumruklarını sıkıp Nihat’a doğru gerildi. Nihat’a küfür etti. Başlarda çok sakindi. Ancak sonlara doğru, agresyonunda artma oldu. Kile dirseği ve yumruklarıyla vurmaya başladı. İçine su alan gemilerden bir tane yaptığını söyledi. Geminin motoru olduğunu söyledi.

Resim 26: Ömer’in çalışması 4

5. SEANS: Ne yapmak istediği sorulunca top hayal etti “bir de insan yapacağım” dedi. “Galatasaraylı bir futbolcu” yapıyorum dedi. Sonra “top yapmıyorum, vazgeçtim” dedi. Tüm gücünü harcadığını söyledi. Sonra gözlerini kapatıp bir kez daha

hayal etmesi istenince sadece karanlık gördüğünü, hiçbir şey göremediğini, hayal edemediğini bunun nedeninin de fakir oldukları için olduğunu söyledi. (Hastalığı, arkadaşları kadar hayal gücü olamayışını, daha fakir olmasını somutlaştırma ve yer değiştirme düzenekleri değiştirerek egosunu korumuş, savunmuş oluyordu.) Kili yassılaştırıp plastik bir bardakla ortasını çıkardı. Metal makasla kesmek istedi ona izin verilmeyip yerine plastik bir şey verilebileceği söylenince kabul etti. Sonra arkadaşının kullandığı plastik tabağı “lütfen verir misin” diyerek istedi. Salyangoz yaptığını söyledi. Sonra kili keserek bıçakla tabağa aktardı. Tabakta “ayrı iki tane börekli pasta, içinde peynir, ekme ve yağ var” diye söyledi. Neler olduğunu tam duyamadığımızı söyleyince “tek yağ ve çikolata var” diye söyledi. Uzunca bir süre bozmak istemedi. İlk başta yapacağı top ve futbolcu hatırlatılınca, “asla bunu yapmak istemediği, bunun iğrenç olduğunu” söyledi. Melih, Ömer ve Nihat birlikte yaş pasta yapmaya karar verdiler. Ömer pasta yapılırken pek dahil olmayıp masadan ayrıldı. Arkadaşları pasta bittikten sonra mumları üflemesi için Ömer’in yanına pastayı getirdiler.

Resim 27: Ömer'in çalışması 5

6.SEANS: Uzun süre ne yapacağına karar veremedi. Yuvarlak bir şey yapacağım. Adam dağa çıkacak. Bu dağ beyaz bir dağ dedi. Sonra adam bayrağı dikecek diye söyledi. Kili önce yassılaştırdı. Sonra simit benzeri bir şekil yaptı. Sonra masadan kalkıp masanın altından geçip karşılarından çıktı. Odamızın içindeki penceresi bu odaya da olan kısma geçip bizi izledi. Sonra kili alarak tekrar Özkan'ın yanına gitti. Basket atan bir çocuk, basket potası, dikdörtgen şeklinde sahayı Özkan'a yaptırdı. Bunları yapma fikrinin kendisine ait olduğunu söyledi. Buradaki çocuğun basket atıp atamadığı sorulunca, “o atamadığı için kendisinin onun yerine attığını” söyledi. O çocuğun nasıl iyi bir oyuncu olup olmadığı hayal etmesi istenince, kendisi somut bir şekilde potaya topu koyarak, “onun yerine ben atıyorum” diyerek yineledi. Soyutlama yeteneği pek gelişmemişti. Ancak yaşına uygun denebilirdi. Basket sahasının resmi çekildikten sonra gizemli bir şekilde bir şeyler yapıp, kendisine ne yaptığı sorulmasına rağmen yaptığı şeyin ne

olduğunu söylemedi. Havuz mu yaptığı sorulunca, havuzdan değişik bir şey diye söyledi. Kendisi de yaptığı şeyin tahmin edilmesini istedi. Daldığına göre deniz altı olmalı denilince olmadığını söyledi. Son seans olması nedeniyle ayrılık ve veda sıkıntısı herkes gibi onunda içinde vardı. Belki bitmeyen ve yarım kalan çalışması sayesinde bunlar da devam edebilirdi.

Resim 28: Ömer'in çalışması 6

NIHAT

1. SEANS: Oldukça iletişime açıktı. Kıl paketini açamayınca hemen yardım istedi. Dikkatli bir şekilde salyangoz yaptı. Bu arada arkadaşlarıyla da konuşuyordu. Yaptığı şeylerden oldukça zevk alıyor görünüyordu. Salyangozunu bozarak hemen ardından bir kılıç yaptığını söyledi. Kılıcını bozarak kurt yaptı. Kolları bacakları olan iri burunlu sevimli çizgi film kahramanına benzeyen kurt yaptı. Önü ve arkası belli olmadığı

için penise benzer bir şey yaptı. Ancak kurdun kuyruğu bile olduğunu sormadan söyledi. Kurtları çok sevdiği için kurt yaptığını söyledi. Bu sefer kurdu bozmak istemedi. Yeni bir kil paketi istedi. Kurdun yanına bir tane de yavrusunu yapmaya çalıştığını söyledi. Bunun babası ve yavrusu olduğunu söyledi. Arkasından kapı açılıp kapanınca “acaba benim babam mıydı” diye sordu. Masadan kalkarak elini yıkadı. Özkan’ın kendi yaptığı çalışmasının fotoğrafını çekilmesini istemesinden sonra kendisi de çalışmasının fotoğrafının çekilmesini istedi. Bu arada sık sık babasını sordu. (Ayrılık kaygısı? Yoksa babasının gideceğinden mi korkuyordu, yoksa babasının kızacağına mı korkuyordu? Bağlanma bozukluğu mu vardı?) Yine de en çok konuşan ve neşeli çocuklardandı.

Resim 29: Nihat'ın alışması 1

2. SEANS: İlk babasıyla ilgili bir anısını anlattı. Bir gün bir köpekten çok korktuğunu, o köpeğe babasının taş attığını anlattı. Çok sayıda kuk toplar yaptı. Arkadaşı Melih'in nerede olduğunu merak ettiğini söyledi. Bu topları yassılaştırarak tuğla yaptığını, tuğlalardan da çember şeklinde duvar yaptı. Yaptığı şeyin aslan yuvası

olduğunu, aslan kaçmasın diye duvarların çok yüksek olması gerektiğini söyledi. Annesini çağırarak yaptığı şeyi gösterdi. Özkan, Nihat'tan yardım isteyip istemediğini sorup, birlikte yapabileceklerini söyledi. Nihat kaplan ve aslanları hapsedmek istediğini, bundan öncede kılıç ve kurt yaptığını söyledi. (ayrılık anksiyetesini yenmesinde, agresifliğini yansıtan vahşi hayvanların hapsedilmesi, yapıpı tekrar bozulması onun için çok iyi oldu. Hayvanların hiç kaçamayacağı onda bir rahatlama oluşturuyordu. Hayvan figürleri hiç biri şimdiye kadar evcil hayvan olmadı.) Birlikte yapmaya devam ettiler. Nihat ellerine yapışan kil nedeniyle ellerini küflenmiş gibi hissettiğini söyledi. Nihat kilden aslan yaptı. Aslanın yanına birde baba aslan yaptı. Eğer kaçarsa uyku iğnesi ile vuracağını söyledi. Nihat aslanların bir aile olacağını, kendisinin ablası olduğu için abla aslan ve yavru Nihat aslan yapmaya karar verdi. Anne aslanın bulaşık yıkadığını söyledi.(Elinin bulaşık olması ve annesinin bulaşıkları zamanında yıkaması, güvenli bir bağlanma üssü olduğunu, kendisini rahatlattığını anımsattı.)

Resim 30: Nihat'ın çalışması 2

3. SEANS: Ne yapacağı hayal etmesi ve planlaması istenince, market, asansör, baba, anne, abla, Özkan ağabeyi, bakugan kartı yapmayı planladığını söyledi. Özkan'dan da yardım almayı kabul etti. Market yaptığını üzerine de ev yaptığını, söyledi. Dördüncü katı çıkarken ev yıkıldı. Ev yıkılınca kahkahayla gülerek olsun ne kadar çok kilimiz oldu diye sevindi.(Ailesini bir arada tutma ya da ailesinden kopma, ayrılma korkularının bir mücadelesi olabileceği, bunları yapıp bozarak bireyselleşme çabalarının imgeleri ve provaları denebilir.)Anne, babası, kendisi, ablası ve Özkan abisini yaptı. Konu en küçük kim olduğu çıkınca Ömer'e molped bebek bezi yapmalarının gerektiğini söyledi. Bu söylediği şeyle Özkan la birlikte kahkaha ile güldüler. Özkan'la birlikte yaş pasta yaptılar.

Resim 30: Nihat'ın çalışması 3

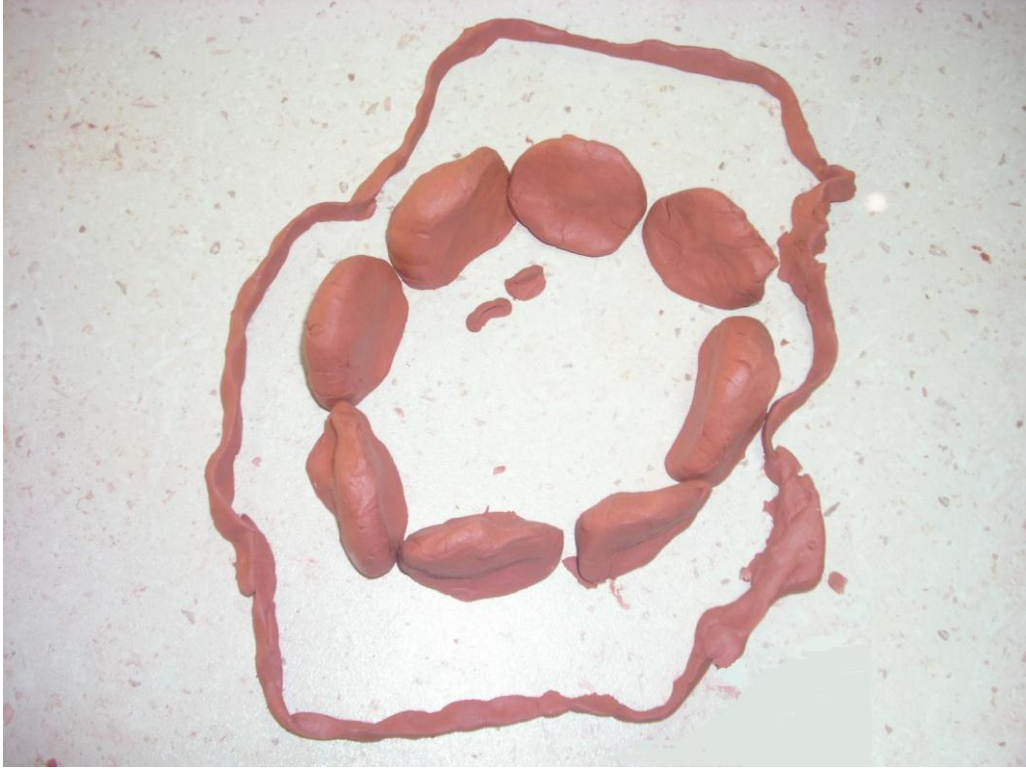
4.SEANS: Ne yapmak istediği sorulunca cep telefonu yapmak istediğini söyledi.(bir şeyler söyleme, iletme isteği vardı.) Ablasının da cep telefonu olduğunu

söyledi.(Çevresinde bir sürü kişinin cep telefonu olmasına rağmen ablasının kinin aklına gelmesi onun kavuşabildiği şeylere kendisinin de ulaşabilmesinin kolay olduğu gibi onun gibi belki hasta olmaz ona benzerdi.) Cep telefonu bitince bir hayvan yapacağını söyledi. Dinazor yaptığını isminin aklına gelmediğini söyledi. Arkasından da yemek ve su yaptı. Kaşık ve çatal yapacağını söyledi. Özkan'a ben yemek yaptım sende baklava yap dedi. Kendisi yuvarlama çorbası yaptı. Yanında salata, bıçak, çatal, su, ekmek yaptı. Ardından bilgisayar ve klavye yaptı. Fişini yapmak istediğini söyledi. Özkan'ın mikrofon yapmasını şiddetle istemedi. (Bilinç dışında, bilgisayarda izlediği dinozoru evcilleştirip ona güzel tatlılar, yemekler hazırlayıp sessiz bir şekilde, mikrofonsuz, yemesini öğretmeyi kurgulaması, hastalığını da evcilleştirebilme kontrol altında tutabilme çabasının, umudunun arttırma.

Resim 31: Nihat'ın çalışması 4

5. SEANS: Uyumlu bir şekilde masaya oturdu. Gözlerimizi kapatalım deyince hemen kapattı. Hayal ettiği şeyin kamera olduğunu söyledi. Kamera yapmanın odadaki kameradan olduğunu söyleyince arkadaşları, kendisi hastane kamerası olduğunu, hastaneye hırsız girmemesi için yapacağını, mobesa kameraya benzediğini, farklı olacağını söyledi. (Ayrılık kaygıları, korkuları ile yapıcı bir şekilde, yama-bozma savunma düzeneğini kullanarak mücadele etti.) Kilin çok sert olduğunu söyledi. Kile yumruk attı. Kamera yaptım diyerek kamerasını gösterdi. Kamerasının neler çektiği sorulunca hastaneye hırsızın girdiğini polis onu yakalarken polisi hırsızın vurduğunu, ancak hırsızın geri yakalandığını anlattı. (Hırsız kadar korkuları da dirençli, ancak korkularını yenebilecek kadar güçlü bir çocuktur.) Bu hırsızın arabasının yeşil olduğunu söyledi. Bu arada aklına bir fıkra geldiğini söyleyip bir çocuk ayakkabısındaki dikenini neden almamış diye sordu. Kimse bilemeyince çünkü diken önündeymiş deyip güldü. Son kez olacağını kil terapisini öncesinden hatırlatınca Nihat kalıcı olarak kurt yapmak istediğini söyledi. Daha sonra kule yaptığını çevresinde taşlar ve onun çevresinde de halkalar şeklinde dikenler olduğunu söyledi. Adamlar ve kurtların kuleye saldırdıklarını söyledi. Kulede oyuncakları koruduğunu söyledi. Prens ve prensesin kulede yaşadığını, öldürmek isteyen kötü adamlara karşı dışarıdaki taşlar elektrik döşediklerini söyledi. Prens ve prenses ölmüştü ancak kule sayesinde tekrar canlandılar. Melih, Ömer, Nihat birlikte pasta yapmaya karar verdiler. Nihat bunun doğum günü pastası olduğunu söyledi. ablasının doğum gününde pastayı kendisinin seçtiğini, muzlu pastayı tercih ettiğini ancak kendisinin çikolatalı pastayı daha çok sevdiğini anlattı. İçecek olarak kilden kola yapalım dedi.

Resim 32: Nihat'ın çalışması 5

6.SEANS: Maskeli bir çocuk, dağda bir bomba olacak, sonra bir kurt yapacağım dedi. Dağda bir de adam olacak dedi. Bunları, hadi herkes bir şey hayal etsin deyince hemen söyleyiverdi. Bu kadar hızlı ve çok şeyi söyleyebilmesi, bilinç dışının kolay yüzeyleşebilmesi, hayal gücünün çok yüksek olması, pratik ve duygusal zekasının yüksek olması, ailesinin zengin ve uygun uyaranların olduğu bir ortamda yetiştirmesi, ilgi ve merakının yüksek olması, bu seansın son seans olması nedeniyle daha güçlü duygular hissetmesi, yaşının küçük olması ile ilgili olabilir. Maskeli bir hasta yatıyor ve serum oluyordu. Hastanın yatağını serumunu, serum setini yaptı. Hastanın mutlu mu yoksa üzgün biri mi olduğu sorulunca mutlu, diye cevapladı. Yanına da bir tane duvar yaptı. Bunlardan sonra 4 tane sıradağ yaptı. Bundan sonra korsan gemi yapacağını söyledi. Sonra her bir dağdan iple bağlayarak uçlarını bir noktada birleştirdi. Ne yaptığı sorulunca dağların

yıkıldığı bir sürü insanın öldüğünü, bu nedenle helikopterin dağları iplerle çektiğini, taşları alarak çöpe attığını anlattı. Kalıcı olarak kurtları yapmak istediğini söyledi. İlk önce baba kurdu yaptı. Ömer'in kutlarının dinozora benziyor demesine çok sinirlendi. Ardından kendisini, sonra ablasını, en son annesini yaptı. Erkeklerin başlarının arkasında çıkıntı var kızların yoktu. Anne, abla, baba, Nihat kurt sıralamasında koyarak TV izletti. Bu sıralamanın anlamı olup olmadığı, annesinden uzak olduğu, sorulunca kendisini, ablası ile babasının arasına koydu. Ailede en mutlu kimin olduğu sorulunca herkesin mutlu olduğunu, ablasının biraz sinirli olduğunu söyledi. Ablasıyla ara sıra tartıştıklarını söylediğinde, daha küçük bir kardeşin olmasını isteyip istemediği sorulunca, ben onunla ablamdan bile daha kötü geçinirim diye söyledi. Kurumaya başladığını görünce ilk başta sevindi. Ancak çatlayabileceğini görünce üzüldü. Vedalaşırken tekrar gelmemizi kendisini ziyaret etmemi istedi.

Resim 33: Nihat'ın çalışması 6

MELİH

1. SEANS: Biraz geç geldi. Masanın köşesinde kendine bir yer bulup hemen kille oynamaya başlayabildi. Bir çocuk yaptı ağzında maskesi olduğunu söyledi. Masa ve bilgisayar yaptı. Çok az konuşuyordu. Oturmadan daha çok ayakta çalışmayı tercih etti. Hünkar'ın kendi ismini yazmasından sonra Melih'de kille herkes çıkmasına rağmen ismini yazdı.

2. SEANS: Gelmedi.

3. SEANS: Ne yapacağı hayal etmesi ve planlaması istenince, dev bir adam yapacağını söyledi. Daha sonra vazgeçtiğini, yılan yaptığını, daha sonra oda yapacağını, sonrada Cleopatra kafasını yapacağını söyledi. Sonra uçan balon yaptığını, arkadaşları balonunun küçük olduğunu söyleyince, balonunu kil isteyip büyüttü. Sonra peynirli börek yaptı.(Oral dönem ve fallik döneme regresyon nesnelere yapıyordu.) Neşeli, enerjik, istekli görünüyordu. Balonunun fotoğrafını gururla çekti. Melih kartopu yaptığını, kartopunun patlayıp patlamayacağını konuştu. Bir kedinin tanıdığı biri tarafından marketten aldığı patlayıcı şeylerle patlatıldığını her yerin kan olduğunu söyledi. Melih en son küçük bir yaş pasta yapıp üzerine mumunu yaptı. Altına kilden tabak yaptı. Sonra bir parça keserek özge hanıma pastasından ikram etti.

Resim 34: Melih'in alışması 1

4. SEANS: Pasta yapmak istediğini söyledi. Oyuncak tencereyle pastasını kesti. Oyuncak tabaklar bıçak ve çatallar getirerek tabağa koyarak zge hanıma ikram etti.(İlginin hep üzerinde olmasını istiyor, açıkça göstermek için belki enerjik ve mutlu bir şekilde ancak düşünce içeriği fakir şekilde yapacaklarını yapıyor, çok yaratıcı olamıyordu.

Çoğu kez aynı şeyleri ya da arkadaşlarının yaptığı şeyleri yapıyordu.) Uğur böceği yaptı. Hünkarla kimin yaşının daha büyük olduğu tartışmasını yaptı (Hünkarla yaş tartışmasından sonra onun zor deyip yapamadığı uğur böceği yapması, büyük-güçlü-yetenekli olma savaşının zaferi olabilir) Sonra Uğur böceğinin daha büyüğünü yapacağını söyledi.

Resim 35: Melih'in çalışması 2

5. SEANS: Tavşan yapacağını söyledi. 62 yazıp sonra onu tavşana çevireceğini söyledi. Ömer'in Galatasaraylı olduğunu duyunca kendinin de önceden Fenerbahçeli olduğunu ancak sonradan Galatasaraylı olduğunu anlattı."Alın size tavşan" diyerek önüne de havuç yaptığını ekledi. "Alın size kamera "diyerek Nihat'tan daha önce ve farklı kamera yaptığını ifade etti. Bu kamera ile tv haberi çekildiğini söyledi. Tırın, bozulan okul servisini taşıırken, freninin patladığını, bu kamerayla çektiğini anlattı. Melih'te metal

makası istedi.(Toplu şekilde bu makas isteği, kil terapi seanslarının bitmesine yönelik, kesme koparma ayınının bir parçası olsa gerekti.) Sonra bol ketçaplı hamburger yaptı. Sonra kilden kebab yapacağını söyledi. Özkan'ın ikramıyla birlikte kendisi de tantuni, zeytin herkese ikram etti. Ömer, Melih, Nihat pasta yapmaya kara verdiler. Bu pastayı yaklaşan yılbaşını kutlamak için yaptığını söyledi. Doğum gününde abisiyle kavga ettiğini hatırladığını ancak anlatmak istemediğini söyledi. Raketin üzerine sıralayarak “alın size pasta” dedi. (Alın size... şeklindeki ritüelleri dürtüselliğini, aceleciliğini göstermekle birlikte, kendini gösterme, duyurma çabasının bir parçasıydı.) Melih pastanın bıçağını tutarak herkesin tutmasını istedi, ve birlikte bu anı bir fotoğrafla ölümsüzleştirdiler, bir fotoğraf çektiler masal gibi bir terapinin adını da duyurdular.

Resim 36: Melih'in çalışması 3

6. SEANS: Saat kulesi yapmak istediğini çevresinde çeşmeler yapacağını söyledi. Bir süre uğraştıktan sonra kule yapamadığını, kase yaptığını, kaşar peynirine daha çok benzediğini söyledi. Sonra masadan kalkıp uzun bir süre bir şey yapmak istemedi. Genel olarak herkeste olduğu gibi, son seans olması nedeniyle bir huzursuzluk olmasının doğal olduğu da düşünüldü. Dışarı çıktı. Sonra Nihat tekrar başlaması ve kalıcı bir şey yapması için onu ikna etti. Nihat'a göre Melih kalıcı bir şey yaparsa ayrılık daha kolay olurdu. Bu düşünceyi anlamış olmalı ki Melih geri masaya dönerek başladı. Yine pasta yaptı. Şeker yaptı. Renkli şeker olduğunu ve galatasarayın renklerini içerdiğini söyledi. Bu canlı renklerin hayali içindeki mutluluğu da yansıtıyordu. Sonra kalıcı olarak yaptığı pastasını annesine gösterip hemen geri geldi. Geldikten sora agresif ve sert bir şekilde kili yukarı kaldırabildiği kadar kaldırıp sonra masaya vurdu. Sonra kili şekil vermek için tokatladı. Eskiye göre daha agresif görünüyordu. Kurabiye yaptığını göstermek için yanıma geldi. Nihat'ın kurtlarını öküze benzettiğini söyledi. Bu arada Özkan'la da işbirliği içinde çalışıyordu Ona da kil yumuşatıp verdi. Çikolatalı pasta yaptığını söyledi. Bunların hepsini evine götüreceğini söyledi.

Resim 37: Melih'in alışması 4

HÜNKAR

1. SEANS: Hep çevresine bakıp, orada önceden tanıdığı Kiraz(hemşire) hanımla göz göze gelince hemen yanına çağırdı. Yeni tanıştığı kişilerin gözlerinin içine bakmayıp onlarla hiç konuşmadı. Özgüveninin düşük olduğu, kille oynarkenki tereddütlü, korkak tavırları, gözlendi. Her girişiminde çevresindeki kille yaptığı çalışmaların durumlarına bakarak karar verdi. Sonra hiç kimsenin yapmadığı bir gülen yüz yaptı. Onu uzun süre bozmak istemedi. Artık bir şey yapmak istemediğini söyledi. Sonra ellerini yıkamak için lavaboya gitti. Lavabodan döndükten sonra masaya oturarak gülen adamını yanına alarak masadaki yerini de değiştirmişti. Arkadaşlarını izlemeye devam etti. Uzun süre konuşmadan yorum yapmadan oturdu. Tüm terapi seansı boyunca da arkadaşlarıyla

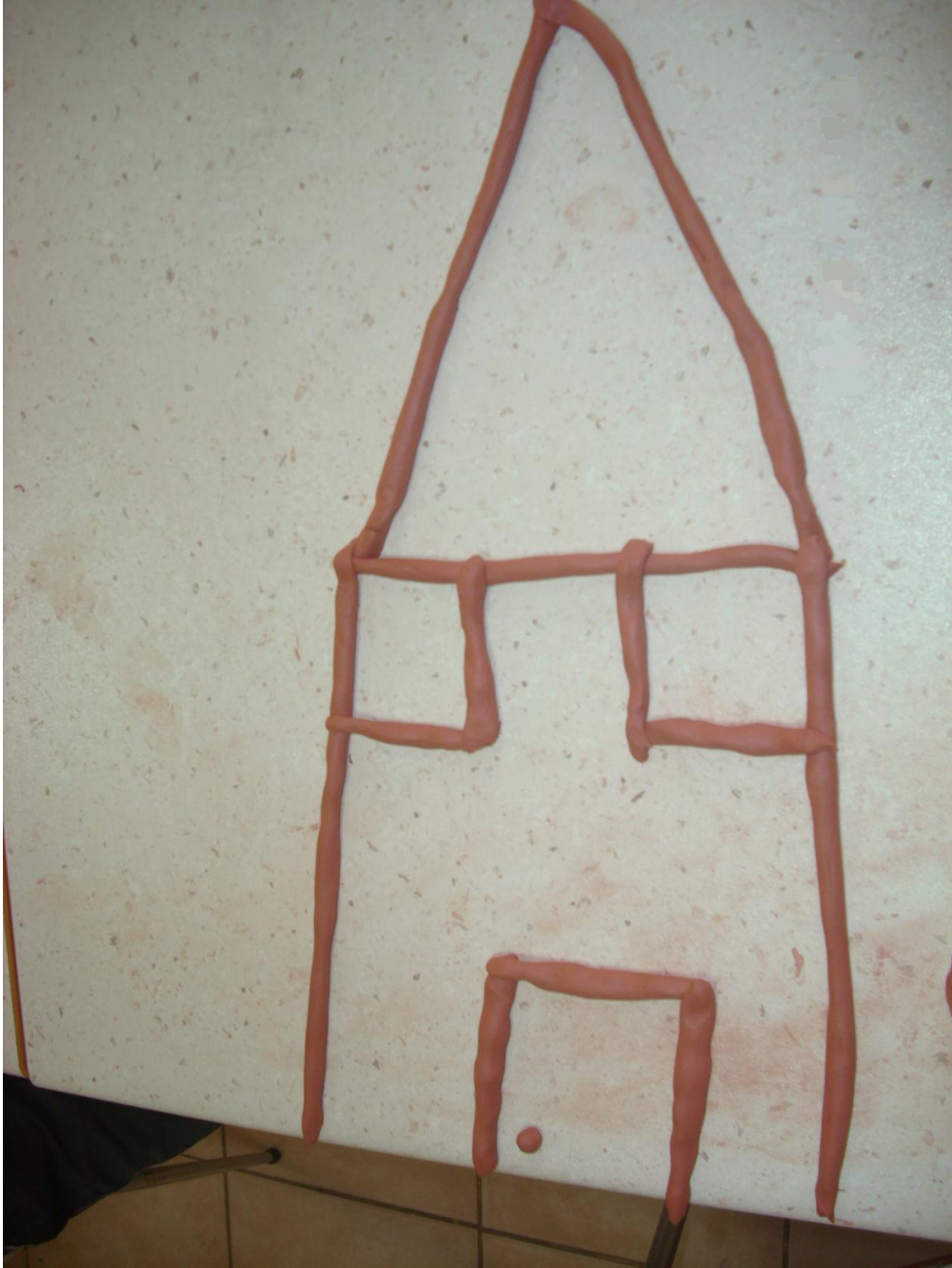
sözel iletişimi olmadı. Tekrar bir şey yapmak istediğini söyledi. Kendi ismini HÜNK-AR şeklinde kilden yazdı. Kendi varlığını sadece yazdığı ismiyle belli edebildi.

Resim 38: Hünkar'ın çalışması 1

2. SEANS: İpleri çevresinde dolandırarak ilk üç tane pasta yaptığını söyledi. Sonra pastaları bozdu. Bir ev yapacağını söyledi. Evin penceresi ve çatısına ayrıca bir özen gösterdi. Daha sonra masadan kalkan ilk çocuk oldu. Dikkatinin az olduğu, ve aynı şey üzerinde çok duramadığı bunları yaparken depresif hali gözlemlendi.

Resim 39: Hünkar'ın çalışması 2

3. SEANS: Gelmedi.(Grip olduğundan dolayı)

4.SEANS: Ne yapmak istediği sorulunca uğur böceği yapmak istediğini söyledi.(Uğur böceği uğur getirip hastalığını iyileştirirdi, ancak uğur getirebilmesi için uçması gerekirdi, yapacağı uçamazsa hastalığı da iyileşemeyebilirdi.) Sonra uğur böceği

yapmanın zor olduğunu düşündüğünü söyleyerek vazgeçtiğini söyledi. Bir süre sonra yanında oturan Melih’le kimin yaşının daha büyük olduğu konusunda tartıştı. (Belki büyük olsalardı hastalık o zaman onlar bir şey yapamazdı. Belki de büyük olmak onların daha önemseneyeceği ve daha rahat her şeyi herkese dinletebilecekleri, istediklerini daha özgürce yapacakları, daha güçlü, daha üstün olacakları anlamına geliyordu.) Yine isteksiz ve kili sevmemiş görünüyordu. Üstelik arkadaşları ile etkileşimi de azdı. Hastalığını yenmek için uğraşları sonucunda, ne kadar az uğraşırsa, enerjisini o kadar az harcadığını ve az yorulduğunu öğrenmiş, kendini öğrenilmiş çaresizliğe bırakarak, enerjisini kanalize etmekten vazgeçmiştir.

Resim 40: Hünkar’ın çalışması 3

5. SEANS: Gelmedi.

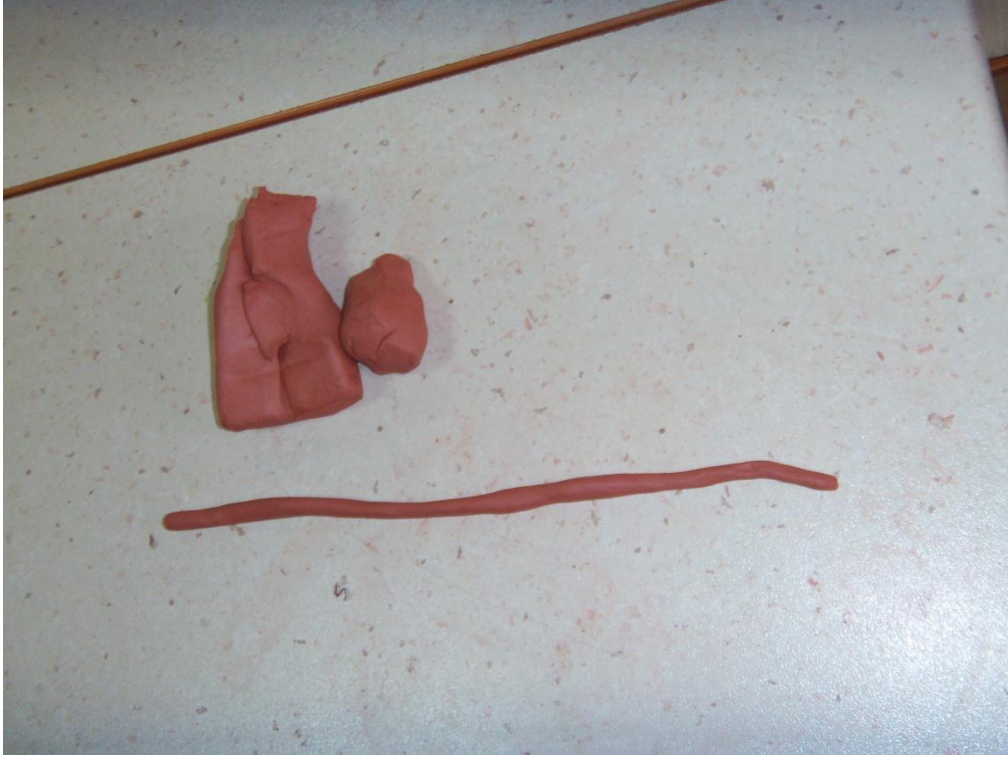
6. SEANS: İlk eldiven isteyip iki eline de giydi. Ellerinin kirlenmesinde korkar bir hali vardı. Özenle ellerini korudu. Ne yapacağı gözleri kapatırılıp herkese, ardından Hünkar'a ne yapacağı sorulunca, pasta yapacağını söyledi. Bunun nereden aklına geldiği sorulunca, öylesine kendisi için yaptığını ifade etti. Pastasını yaparken, bu gün son mu diye sordu. Bu gün son olduğu bunun için üzülüp üzülmediği sorulunca, üzülmediğini söyledi. Hünkar karşısında oturan Özkan'ın yaptığı, kendisinin tersten gördüğü, pide fırın ocağını canavara benzettiğini ekledi. Pastasının üzerine kalemler koydu. Pastasının bittiğini, biraz kilinin kaldığını, ama kimseye vermeyeceğini söyledi. Masa yapmaya çalıştığını ancak ayaklarının yıkıldığı için yapamadığını söyledi. Nihat yapabilmesi için fikir söylemesine rağmen ikinci kez denemedi. Kurabiye yapmayı tercih etti. Ayakları yere iyi basmayan, ve yıkılan bir figür, onun duygularını ifade etmede, sağlam bir masadan daha iyiydi. Hiçbir şey tesadüfen olmaz diyen Freud gibi, belki yeteneksizliğin altında da ona engel olan güçlü duygular, motor koordinasyonunu bozuyordu. İçindeki huzursuzluk artmış olmalı ki, masada oturmaya katlanamadı, bitirdiğini söyleyerek masadan kalktı. Pasta ve kurabiyelerini kurutup kurutmayacağı sorulunca, kurutmak istemediğini söyledi. Uzun bir aradan sonra tekrar masaya geri geldi. Kili yassılaştırmaya başladı. Hünkar'ın kurtlarının ayıya benzediğini söyledi. Elindeki kilin kendine yetmediğini daha fazla gerektiğini söyledi. Yetmeyen kil mi yoksa zaman mıydı? Belki tekrar gelmek istediğini söylese, içindeki huzursuzluk daha az olacaktı.

Resim 41: Hünkar'ın çalışması 4

BAKİ

1. SEANS: Grup çalışmalarına başladıktan biraz sonra geldi. Utangaç ve çekingen bir şekilde başı öne eğik, masanın bir köşesine oturdu. Diğer arkadaşlarıyla tanıştırdı. O geldiğinde arkadaşları kille oynamaya başlamışlardı. Yapmadan izleyebileceği ve istediği zaman onunda oynayabileceği söylenince masaya oturmaya ikna oldu. Sol elinde inraket (damar yolu tedavisi için yerleştirilmiş iğne) olduğu için hamuru bölmesi için yardım istedi. Sonra tek eliyle ip yapmaya başladı. Ne yaptığı sorulunca başını öne eğip gözlerini kaçırıyordu. Daha rahat bir yerde oturması için bir yer önerilince yapmak istemediğini söyleyerek masadan kalktı.

Resim 42: Baki'nin alışması 1

2. SEANS: ocuk yaptığını daha sonra köpek yapmak isteğini, önceki köpeğinin kaybolduğunu söyledi.(Kaybolan sağlığının yasını, köpeği ile eşleştirmiş, köpeğin evine geri dönmesini istediği için, uzaktan görünebilecek yüksek bir ev yapmak isteği ona iyi geldi.) Sivri ve yüksek bir şey yaptığında Nihat onu dağa benzetince, dağ olmadığını yüksek bir şey olduğunu söyledi. Ne yaptığı sorulunca, tutuk ve çekingen bir şekilde değişik bir teknikle ev yaptığını söyledi.

Resim 43: Baki'nin alışması 2

3. SEANS: Geç geldi. Annesinin dışarı gitmesine bağırarak öfke, ve hüzünle tepki gösterip izin vermedi. Annesini azarladı. Sonra annesine en gücüne bağırarak küfür etti. İlk başta masaya oturabilmişti. Ancak hiçbir şey yapabilecek kadar tahammülü yoktu. Çok huzursuz neşesiz, durgun ve iritabl gözüküyordu. Yeni kemoterapi kürünün başladığı annesinin bu ilaçların çok ağır geldiği için böyle yaptığını söyledi. Kille oynayabilmesi için teşvik edildi. İstemediğini söyleyince istediği zaman yapabileceği zorunlu olmadığı anlatıldı. Arkadaşı Nihat'ta Baki'nin kilinin çok özel olduğunu söyledi. Kil üzerinden herkesin onunla ilgilenmesi, değişik bir alternatif uğraşın ona sunulmuş olunması, karşılığında hiçbir oyunu oynayamayacak kadar acılarının olduğunu anlatması onun için iyi oldu.

4. SEANS: Gelmedi.

5. SEANS: Gelmedi.

6. SEANS: Gelmedi.

ÖZKAN

1. SEANS: Yanında oturan arkadaşıyla bilgisayar oyunlarından konuşmaya başlayarak (call of duty, counter strike...) tüm konsantrasyonunu kile vermiş görünüyordu. Kille yapacağı şeyler için çok isteklikliydi.(Savaş oyunu yaptı).

Resim 44: Özkan'ın çalışması 1

2. SEANS: Yaş pasta yaptı. Yaptığı şey kat, kat ve her bir üstteki kat daha küçülüyordu. Düğün pastasını anımsatıyordu. Sanki içinde bir şeyi kutluyor gibiydi. Öforik görünüyordu. Ev yapacağını söyledi. Yan duvarlarını yapıp sonra üzerini kapattı. En son pencerelerini açtı. Evi bozarak yassılaştırıp masaya yapıştırdıktan sonra üzerinden bisikleti geçirdi. Özkan sık sık eliyle yapmak yerine diğer oyuncaklarla şekil vermeyi deniyordu. Sonra oyuncak filden yardım alarak araba yaptı. Özkan ayakta durarak

oyuncak yardımıyla çiçek yaptı. Yaptığı yassı şeylerin sosis olduğunu Nihat söyledi. Özkan Nihat'a yardım isteyip istemediğini söyleyerek onun yaptığı çalışmalara yardım etmeye başladı. Yardım ederken aslanlara parmaklıklı pencere, kapıya tırmanma tahtası, ve yiyecekleri yaptı. Ancak bunların Nihat'ın fikri olduğu için kendine ait olmadığını söyledi.

Resim 45: Özkan'ın çalışması 2

3. SEANS: Ne yapacağı hayal etmesi ve planlaması istenince, bileklik yapacağını söyledi. Özkan kendisinin aklına bir şey gelmediği için Nihat'a yardım etmek istediğini söyledi. Nihat'ın marketi ve asansörü için temeller yaparken, elindeki kilden dondurma yaptığını, bunun yazılıp yazılmadığını sordu. Dondurmanın şekli penise benziyordu. Ergenlik öncesi çağda olması nedeniyle, bilinç dışı süreçlerinde cinsel uğraşları olması daha beklenen bir şeydi. Bir maske yaptığını söyleyerek ortasında delik

olan yüzünü kaplayacak büyüklükte bir şey yaptı. Kendi planladığı şeyin yapılması istenince bileğine kili sarıp üzerine yıldız şeklinde bir oyuncak koyup bileklik yaptı.

Resim 46: Özkan'ın çalışması 3

4. SEANS: Biraz geç geldi. Yine Nihat'ın yanına oturdu. Kilden ellerinin kaşındığını eldiven giyerek yapmak istediğini söyledi. Eldivenle yapamayacağı söylenmesine rağmen ısrar edip denemek istediğini söyledi. Nihat yemek yaptığını, Özkan'a da baklava yapabileceğini söyleyince hemen kabul etti. Yine Nihat'ın düşündüğü bilgisayarın ses kabloları, kamerası, gibi ayrıntılarını yaptı. Bir de mikrofon yapıp mikrofona konuştu. Nihat mikrofonun olmasına karşı çıktı. Ve mikrofonu bozdular. Özkan aşırı denebilecek kadar uyumlu idi. (Pasif olması, liderliği kendinden daha küçük çocuklara bırakması, içindeki sıkıntılar nedeniyle, kendini gizlemenin kendisi fark edilmese hastalığı, sıkıntıları da fark edilmeyecek gibi bilinç dışı bir düşüncenin yansıması olabilir. Ancak mikrofon yapması, sesinin duyulmasını istemesi anlamına geliyor ve ayrıca ara ara yaptıklarının yazılıp yazılmadığını sorması, bu düşüncenin zıddı olan bir dürtü ve isteğin de kendisinde mevcut

Resim 47: Özkan'ın çalışması 4

5. SEANS: Hayal etmek için gözlerini kapatmayı reddetti. Çürümüş meyveler yapmayı istediğini söyledi. Salatalık domates, sarışın kız, sebze, ekmek, yumurta yapacağını da ekledi. Sarışın kızın neyle ilgili olduğu sorulunca şaka olmasını istediği için olduğunu belirtti. Sonra çürümüş meyveleri yapmaktan vazgeçtiğini söyledi. Koladan kız çıkıyordu ama ben içince çıkmadı dedi. Duygulanımının daha öforik mutlu olduğu esprilerinden de belliydi. Yeşil giysiler giyen, dağlarda gezen bir şey yaptığını söyledi. İngiltere, Almanya, Amerika asker rütbelerini yaptığını söyledi. Bunları 1. 2. ve 3. Rütbeler olarak sıraladı. Birbirine benzer küçük şeyler yaptı bunların birbiriyle alakasız olduğunu söyledi. Metal makasla kili kesmek istedi ancak uygun olmadığı söylenince kabul etti. Ispanaklı, patatesli börek üzerinde de zeytin yaptı. Acıkıp acıkmadığı sorulduğunda midesi bulandığı için canının bir şey istemediğini söyledi. Ardından pasta ve kurabiye yaparak herkese ikram etti. Orada bulunan oyuncak raketlerden birini kullanarak kili şekillendirdi. Herkesin ortak yaptığı yaş pastanın yanına içecek olarak ayran yapabileceklerini söyledi. Ayran tatlıyla birlikte gitmez deyince portakal suyu yapalım dedi. Ortak yapılan pastada görev aldı. (İşbirlikçi, paylaşımcı, uyumlu, yardımsever tavır ve davranışları onun daha mutlu olmasında, kendini ifade etmesinde de yardımcı oldu. Çürümüş meyveler, yiyecekler, kızlar, asker rütbeleri çağrışımlarının ilişkisi ilginç olabilir. Çürümüş meyvelere dokunmadan onları iyileştirmesi, kızları kazanmasına ve rütbesinin artması ve ardından da bunu hep birlikte kutlanması bilinç dışındaki olumsuz öğeleri iyileştirmekle git gide üreticilik, yaratıcılık duygusu da artıyordu.)

Resim 48: Özkan'ın çalışması 5

Resim 49: Özkan'ın çalışması 6

6. SEANS: Geldiğinde ilk önceden yaptığı rütbelerin kuruyup kurumadığını, olup olmadığını sordu. Böylece güvenilirliğimizi ve sürekliliğimizi test edebilmiş oluyordu. Ne yapacağı hayal etmesi istenince, kocaman bir kule yapacağını söyledi. Bilinç dışında, kuleden her şeyi görebilir, hatta geçmiş gelecek zamanı, oyun arkadaşları Özge ablası, Kiraz hanımı ve Veli beyi görüp, takip edebilir ve daha kolay görürse, daha rahat olabilirdi. Sonra bir ekmek yapan fırın, içinde hem odun ateşi ile ekmek pişirilen yer, hem de elektrikle ekmek pişirilen bir yer daha yaptı. Bu fırında kurabiye de yapıyordu. Ekmek yapan usta ve ekmek satan adamı yaptı. Odun fırının yanında destek olan tutamaklar yaptı. Somun ekmekler ve pideler yaptı. Bunun nereden aklına geldiği sorulunca, hiç ekmek almış olamaz mıyım diye cevapladı. Bu oral döneme ani bir regresyon ve temel güven duygusunun test etmenin bir yolu olabilirdi. Üstelik herkes mutlaka ekmek almaya gittiği için, kulede hayal ettiği gibi, ekmek alırken hayalinde hem ekmeği yapabilir, hem satabilir, hem de arkadaşlarını ve bizi tekrar görebilirdi. Özkan bu arada Ömer'in basket sahasını, topunu, basketçi adamını yaptı. Ancak bu fikirlerin Ömer'e ait olduğu için, tamamıyla her şeyin ona ait olduğunu söyledi. Bunları Ömer'in sevip sevmediğini sordu. Savaş yapan askerler yaptı. Bunları kurutmak istediğini söyledi.

Resim 50: Özkan'ın çalışması 7

Çalışmanın üçüncü aşamasında; hastaların genetik bozukluğuna vurgu yapılarak, insan genetik materyali olan DNA sarmalından soyutlanan çocuk temalı heykeller yapıldı.

Heykellerin her biri birbirinin tekrarı gibi gözükse de aslında düşsel anlamda gruplar hakimdir. Heykeller üzerindeki boşluklar, deformasyonlar ve spirallerin küçülüp büyümesi daha etkili ifadeler ortaya çıkarmanın yanı sıra ben de hasta çocuklar üzerinde uyandıran etkilerdir aynı zamanda. Heykellerde duruşlarda ki dik ve eğik hareketler, spiral dönüşlerde ki eşitsizlik hasta çocukların hastalıkların derecelerini ifade etmektedir. Resim 51 de figür daha dik dururken resim 52'de daha eğik bir duruş vardır. Resim 56 de spiral dönüşler daha düzgün görünürken resim 53 de daralmalar ve genişlemeler vardır.

Kil kullanılarak her çocuk hastayı simgeleyen bir figür yapıp alçıyla kalıbı alınarak boyandı. Üretilen eserlere ait fotoğraflar resim 51, 52, 53, 54, 55, 56 da görülmektedir.

Resim 51: Özge Kar "Adsız 1" 2011

Resim 52: Özge Kar "Adsız 2" 2011

Resim 53: Özge Kar “Adsız 3” 2011

Resim 54: Özge Kar "Adsız 4" 2011

Resim 55: Özge Kar "Adsız 5" 2011

Resim 56: Özge Kar "Adsız 6" 2011

SONUÇ

Sanat terapisi, sanatın hemen tüm türlerinden yararlanan multidisipliner bir alandır ve uygulaması bir ekip ve işbirliği gerektirir. Sanat, dışavurumun güçlü bir formu olarak görülmektedir ve değişik yollarla iyileşmeyi kolaylaştırmaktadır. Sanat terapisinin amacı; bilinçaltına atılmış ve baskılanmış duygu ve düşünceleri açığa çıkarmak ve kişilere, uyumsuz davranış yapıları ve defansları konusunda içgörü kazandırmaktır.

Sanat terapisinde amaç kişinin kendisini kelime kullanmadan simgelerle anlatması olduğundan, her türlü görsel sanatın ekspresyonist sembollerini kullanılabilir. Çizim, resim, boyama, kolaj, heykel, seramik, maket, fotoğraf, maske ve kuklalar, drama, müzik, dans, film gibi birçok sanatsal kendini ifade yöntemleri kullanılabilir. Ancak sanat terapisinde kullanılacak sanat türü, tekniği ve malzemeleri, uygulanacak kişinin yaşı, mental ve fiziksel gelişimi ve yeteneği ile uyumlu olmalıdır. Dolayısıyla uygulanacak sanat terapisi yönteminin her bireyin özelliklerine göre seçilmesi gerekmektedir.

Sanat terapisi yöntemi olarak kil terapisinin diğer yöntemlere nazaran belirgin bir kapasite üstünlüğü olduğu düşünülmektedir. Aslında birçok sanat terapisti kil ile terapisinin potansiyeline inanmalarına rağmen çok az bir kısmı bu yöntemi pratiklerinde kullanmaktadırlar. Ancak kil ile yapılan çalışmalarda birçok önemli gözlem yapılabileceği de unutulmamalıdır. Kil ile sanat terapisinin; duyguların dışavurumunu kolaylaştırma, boşalmayı kolaylaştırma, bilinçaltı materyalleri açığa vurma, zengin ve derin dışavurumu kolaylaştırma, sözel iletişimi kolaylaştırma, somutlaştırma ve sembolizasyon mekanizmaları ile tedavi edici ve iyileştirici sonuçlarının ortaya çıktığı belirtilmektedir.

Hastanede tedavi gören çocuklarda vücutlarına zarar geleceği kaygısının belirgin olduğu, neşede ve konuşmada belirgin azalma olduğu, ağlama, duygusallık, üzüntü ve alınganlıkta artma olduğu, bunların yanı sıra yeme içme uyku ve konuşma bozuklukları

tikler, korkular ve bağımlılık davranışları, korku, takıntılar, negativizm, geri çekilme ve düşmanca davranışlar gözlemlendiği belirtilmektedir. Ayrıca birçok araştırmacı çocukların başlarına gelen hastalıkları kendi davranışlarının sonucunda başlarına gelen bir ceza olarak algıladıklarını göstermiştir. Bir süre sonra acı ve stres hastanede yaşayan çocukların hayatının birer parçası haline gelmektedir. Ailelerinden ayrılma, tanımadığı insanlarla dolu yeni bir çevre ve uygulanacak tedavilerin yarattığı endişe çocuk için oldukça stresli bir ortam oluşturmaktadır. Diğer yandan hastanede tedavi gören çocuklardan sürekli pasif olması istenmektedir. Odalarında kalmaları fazla hareket etmemeleri ve yatakta dinlenmeleri istenmektedir. Bu pasif durum aktif çocukluk çağı için kabul edilmesi çok zor bir durumdur. Sanat terapisi bu çocuklara temelde çizim boyama ve kil gibi maddeler kullanarak, yaratıcı ve hayal gücü üretici çizimde, kendini ifade edebilme potansiyeli sunmaktadır. Çocuk yapılandırılmamış sanat sayesinde duygu, düşünce ve isteklerini kolaylıkla yansıtabilecektir. Sözel olmayan dışavurum çocuğun doğasında mevcuttur. Çocuk oyun yoluyla duygularını ifade edebilmektedir. Sanat da sözel olmayan bir dışavurma biçimi olarak çocuğun doğasına uygun bulunmaktadır. Özellikle hastane gibi ortamlarda çocuklar genellikle sıkıntılarını sözel olarak ifade etmekten çekinmektedirler. Bu nedenle hastanede tedavi gören çocuklarda sanat yoluyla dışavurum aracı olarak sanat terapisi oldukça uygun görünmektedir. Yoğun stres altında olan bu çocuklara uygulanacak sanat terapisinin çocukların gelişimsel ve duygusal ihtiyaçlarını işaret edeceği gibi fiziksel hastalığının ya da engeli ile başa çıkmasına yardım edeceği yadsınamaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda sanat terapisinin, tıbbi tedaviye yandaş, destekleyici bir tedavi biçimi olarak kullanılması oldukça faydalı sonuçlar verecektir. Modern bilim ve tıp teknolojisinin mucizeler yaratmaya çalıştığı tıp merkezlerinde, sanat

terapisinin tedaviye destek olacak modern bir biyo-psiko-sosyal yaklaşım sağlayacağı da dikkate alınmalıdır.

Bu nedenlerle çalışmamızda Mersin Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren Sanat Evine devam eden ve ALL (Akut Lenfoblastik Lösemi) tanısı konulmuş ve uzun süre tedavi almak zorunda olan çocukluk çağı yaş grubundan 6 hastaya kil ile sanat terapisi seansları uygulandı. Bu süreçte, çocukların yaratım sürecindeki duygu ve davranışları ile ürettikleri ürünlerin gözlemsel olarak duygu, düşünce ve deneyimlerini ne derecede yansıttığı, hastalıkları nedeniyle kısıtlanmış ruhsal ve bedensel yönlerinin gelişme gösterip göstermedikleri çocuk psikiyatristi eşliğinde analiz edildi.

Sonuç olarak çocukların sanat terapisi seansları boyunca; çocukların hissettikleri ancak sözel olarak ifade edemedikleri duygu ve düşüncelerini kil kullanarak yaratım sürecinde kolayca dışa vurdukları gözlemlendi. Örneğin, Özkan adlı hastanın sanat terapisi sürecinde kendini daha iyi ifade ettiği ortaya çıkmıştır.

Yapılan grup çalışmasında, süreç ilerledikçe diyalog kurma, yardımlaşma, işbirliği ve sosyalleşme özelliklerinde belirgin olarak olumlu gelişmeler olduğu görüldü. Örneğin, Melih adlı hastanın sanat terapisi sürecinde arkadaşlarıyla olan ilişkisinde olumlu gelişmeler gözlenmiştir.

Hastaneye gelmek istememe, hastaneyi tetkik ve tedavilerle özdeşleştirme konusundaki olumsuz fikirlerinin, sanat terapisi seansları olduğu günlerde hastane korkularında azalma ve hatta hastaneye severek gelmek isteme şeklinde değiştiği gözlemlendi. Örneğin, Nihat adlı hastanın hastaneye daha istekli gelip gittiği ortaya çıkmıştır.

Çalışma bitiminde çocukların ve ebeveynlerin sanat terapisi seanslarının bittiğine belirgin olarak üzüldükleri ve devam etmesini istedikleri gözlemlendi.

Çocukları tedavi eden hekimlerin; sanat terapi uygulamalarının çocukların hastaneye ve tedaviye uyumlarını belirgin olarak arttırdığını gözlemledikleri ifade edildi.

Çalışma sonunda çocukların ebeveynlerine yapılan anket uygulaması sonuçlarına göre 6 çocuktan 4'ünde özgüvende artış, 5'inde duygu durumlarında olumlu değişiklikler, 4'ünde sinirlilikte azalma, 5'inde paylaşımcılıkta artma, 3'ünde el becerisi gibi ince motor becerilerde artış, 4'ünde çevresiyle iletişimde artış, 3'ünde hastane, tetkikler ve tedavileri ile ilgili kaygı ve olumsuz fikirlerinde azalma tespit edilmiştir. Ebeveynlere sanat terapisi seansları ile ilgili fikirleri sorulduğunda; genelde “çok iyi” ve “olumlu” olduğu, “çocukları mutlu ettiği”, “çocukların istekle ve seyerek katıldıklarını”, “arkadaşlık kurmada ve yakınlaşmalarında faydalı olduğu” ve “kendilerini daha güzel ifade edebildikleri” belirtilmiştir.

Kil ile uygulanan sanat terapisinin;

* Sözel olarak ifade edilemeyen duygu ve düşüncelerin, kil kullanarak yaratım sürecinde dışavurumu kolaylaştırdığı,

* Diyalog kurma, yardımlaşma, işbirliği ve sosyalleşme özelliklerinde belirgin olarak olumlu gelişmelere neden olduğu,

* Hastane korkularında azalmaya ve tedaviye uyumda artmaya yol açtığı ortaya çıkmıştır.

Bu nedenle hastalara, biyopsikososyal yaklaşıma uygun olarak, tıbbi tedavilerinin yanı sıra destekleyici bir tedavi yöntemi olarak sanat terapisinin kullanılmasının oldukça faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- About Art Therapy. American art therapy association. (2009). Erişim tarihi: 11 Ocak 2010, <http://www.americanarttherapyassociation.org/aata-aboutarttherapy.html>
- Addington, J.E. (1999). % 100 düşünce gücü. (Çev: Birol Çetinkaya) İstanbul: Akaş Yayınları
- Agell, G. (1980). History of art therapy. *Art Education*, 4(33), 8-13.
- Aksoy, Ç. (2010). Sanatın iyileştirme gücü. *İndigo Dergisi*, 52. Erişim tarihi: 11 Ocak 2010, http://www.indigodergisi.com/cigdem_10.htm
- Altınölçek, H. (2009). Eski Yunan medeniyetinde ve Bergama Asklepion’unda müzikle tedavi uygulaması. Bergama Kültür ve Sanat Vakfı. Erişim tarihi: 11 Ocak 2010, <http://www.berksav.org/berksav&asklepion.asp>
- Art. (2010). In *Encyclopædia Britannica*. Erişim tarihi 17 Ocak 2010, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/630806/visual-art>
- Baudelaire, C. (2003). *Modern hayatın ressamı*. (Çev. Ali Bertkay) İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Cohen, G.D. (2005). *The mature mind: The positive power of the aging brain*. New York: Basic Books.
- Dikici, A ve Tezci, E. (2002). İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun Sanat, sanat eğitimi ve milli sanat hakkındaki düşünceleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, 235-244.
- Doron, R. and Parot, F. (1991). *Dictionnaire de psychologie*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Erinç, S.M. (1998). *Sanat psikolojisine giriş*. Ankara: Ayraç Yayınları.
- Ersoy A. (1995). *Sanat kavramlarına giriş*. İstanbul: Yorum Sanat Yayıncılık.

- Farago, F. (2006). *France Farago, Sanat.* (Çev. Özcan Doğan) İstanbul: Doğu Batı Yayıncılık.
- Ganim, B. (1999) *Art and healing: Using expressive art to heal your body, mind, and spirit.* New York: Three Rivers Press
- Giannini, J. (2004). Pilgrimage to the ancient healing sites of greece: A Journey with Edward Tick. *The San Francisco Jung Institute Library Journal*, 23, 75–91
- Henderson, D.A. and Gladding S.T. (1998). The creative arts in counseling: A multicultural perspective. *The Arts in Psychotherapy*, 25, 3.
- Johnson C.M and Sullivan-Marx E.M.(2006). Art therapy: Using the creative proces for healing and hope among african american older adults. *Geriatric Nurs*, 27, 309-316.
- Jung, C. G. (1968). *The structure and the Dynamics of the psyche.* New York: Pantheons Books.
- Kandinski, V. (1993). *Sanatta zihinsellik üstüne.* (Çev. Tevfik Duran) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kaplan, F.F. (2000). *Art, science, and art therapy: Repainting the picture.* Philadelphia, PA: Jessica Kingsley Publishers.
- Keller, E. (2000). *Clay is a treatment: Experience in art-therapy at a residential school for blind children.* Proceedings Book. Chapter 4: Special Scholl, 4.17. 5th European Conference of ICEVI, Cracow, Poland.
- Kırlı, S. (1999). *Psikiyatri ve yaratıcılık*, Bursa: Psikiyatri ve Sanat Yayınevi.
- Kil.(2010). In Wikipedia. Erişim tarihi: 17 Ocak 2010 <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kil>

- Lefevre, M. (2004). Finding the key: containing and processing traumatic sexual abuse. *The Arts in Psychotherapy, 31*, 137-152.
- Malchiodi, C.A. (2007). *The art therapy sourcebook*. New York: McGraw-Hill Companies.
- Masters, C.L. (2005). Clay sculpture within an object relational therapy: A phenomenological-hermeneutic case. Study. Rhodes universit, department of psychology. Thesis for the master of arts degree in clinical psychology.
- May, R. (2003). *Yaratma cesareti*. (Çev. Alper Oysal) İstanbul: Metis Yayınları.
- McMurray, M., Schwartz-Mirman, O. & Maizel, S. (2000). Art therapy: Indications for treatment of choice. *The Arts in Psychotherapy, 27*, 191-196.
- Mülayim, S. (1994). *Sanata giriş*. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.
- Nainis, N., Paice, J., Ratner, J. et al. Relieving symptoms in cancer: Innovative use of art therapy. *J Pain Symptom Manage, 2006, 31:162-9*.
- Neufeld, V. (1999). *The use of art therapy with children in hospitals case study*. Concordia university, department of art education and creative arts therapies. A research paper for the degree of master of arts.
- Özden, Y. (1998). *Eğitimde dönüşüm "Yeni değer ve oluşumlar"*. Ankara: Pegam Yayınları.
- Plowman, J. (2004). *The Manuel of Sculpture Techniques*. London: Published in the United Kingdom.
- Robinson, K. (2003). *Yaratıcılık aklın sınırlarını aşmak*. (Çev. Nihal Geyran Koldaş) İstanbul: Koldaş Kitap Yayınevi.

- San, İ. (1985). *Sanat ve eğitim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Scharff, D. E. (1996). *Object relations theory and practice: An introduction*. London: Jason Aronson.
- Sekar, K. et. al. (2007). *Psychosocial care for children Medium - Clay Modeling*. Jayanager, Bangalore: Rukmini Printers.
- Sequeria, C. (1996). *Healing Through Art: An Exploration of the Efficacy of Art Therapy with Children with Cancer*. Concordia University, Department of Art Therapy. A Research paper for the Degree of Master of Arts.
- Sholt, M. and Gavron, T.(2006). *Therapeutic Qualities of Clay-work in Art Therapy and Psychotherapy: A Review*. *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association*, 23:66-72
- Sözen M. Tanyeli U. (1999). *Sanat kavram ve terimleri sözlüğü*. (5. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Spaniol, S. (2001). *Art and Mental İllness: Where is the Link? The Arts in Psychotherapy*, 28, 221-232.
- Sungur, N. (1997). *Yaratıcı düşünce*. İstanbul: Evrim Yayınları.
- Tahberer, S. (2006). *Adana arkeoloji müzesi'ndeki helenistik ve roma dönemleri, terracotta figürinlerin yapım tekniklerinin araştırılması ve uygulanması*. Çukurova üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü seramik ana sanat dalı. Yüksek lisans tezi.
- Toker, P. (2005). *İlköğretim rehberlik çalışmalarında sanatsal materyallerin kullanılması*. 2. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi İstanbul.

- Tükel, R. (2000). *Düşlerin yorumu üzerine*. Psikanaliz yazıları 1. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Uz, N. (1996). *Heykelde espas*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Heykel Ana Bilim Dalı. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Voltan-Acar, N. (2004). *Ne kadar farkındayım?* Gestalt Terapi. Ankara: Babil Yayıncılık.
- Wadeson, H. (1980). *Art psychotherapy*. New York: Wiley.
- Weber, J.P. (1995). *Sanat psikolojisi*. (Çev. İlhan Cem Erseven) Ankara: Ürün Yayınları.
- Winnicott, D. W. (1998) *Oyun ve gerçeklik*. (Çev. Tuncay Birkan) İstanbul: Metis Yayınları.
- Yılmaz M. (1999). *Heykel sanatı*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.